

Hanne Gullvik

KUNST ELLER BARN - ELLER BEGGE DELER?

En kulturanalyse

av et kunstnerdilemma

Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier
med spesialisering i kultur- og kjønnsstudier
Trondheim, august 2011

Hanne Gullvik

Kunst eller barn

– eller begge deler?

En kulturanalyse av et kunstnerdilemma

**Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier
med spesialisering i kultur- og kjønnsstudier**

**Institutt for tverrfaglige kulturstudier
Senter for kjønnsforskning**

**NTNU
Trondheim 2011**

Kunst eller barn – eller begge deler?

En kulturanalyse av et kunstnerdilemma

Resymé av oppgaven – Hanne Gullvik

Denne oppgavens utgangspunkt var en historie om en mann og en kvinne som falt for hverandre. Med denne historien ble jeg oppmerksom på en dominerende antagelse om at alle mennesker ønsker seg eller *burde* ønske seg barn, og at det eksisterer en sterk forventning om dette i samfunnet. Statistikken viser at Norge ligger høyt opp på fødselsstatistikken i Europa, men den viser imidlertid også at en spesiell yrkesgruppe, nemlig *kunstnere* får færre barn enn andre yrkesgrupper. Dette ble en grobunn for utvikling av tematikken i min oppgave. De kollektive forståelsene vi har om kunstneren ser ut til å henge tett sammen med den tradisjonelle kunstnermyten. Mine spørsmål beveget seg derfor i retning et *kunstnerdilemma*. Møter kunstneren, i tillegg til forventning om barn, en forventning om barnløshet?

I denne oppgaven undersøker jeg disse presenterte forventninger som er særegne for kunstneren: Forventning om barn og forventning om barnløshet. Disse to forventningene skaper et spenningsfelt. Jeg har satt fokus på meningsproduksjon som skapes i og rundt kunstfeltet. Metoden jeg har valgt er kvalitative intervju med åtte kunstnere. Det er disse intervjuene som har dannet grunnlaget for mitt empiriske materiale, og som har ført frem til analysene. Oppgavens overordnede tilnærming er kulturanalytisk, men; ved å betrakte problemstillingen i et kjønnsperspektiv, har min ambisjon vært å fremskaffe ny kunnskap om kunstnerdilemmaet.

FORORD

Der var jeg i mål. Mastergradsløpet er gjennomført. Veien har vært lærerikt og ny kunnskap er ervervet.

Jeg vil takke informantene mine. Takk for at dere tok dere tid og delte tanker, meninger og historier med meg.

Jeg vil takke veilederne mine Merete Lie og Malin Noem Ravn. Takk for faglig veiledning, god hjelp og støtte.

Jeg vil takke den kjære kjæresten min som ikke har sagt et ord selv om jeg ikke har vært sett i heimen på nesten tre uker. Ungene har blitt levert og hentet. Middagen har stått på bordet når jeg har kommet inn døra. Oppvasken tatt når den samme døra ble åpnet og lukket igjen. Takk Robert!

Ellers er det mange andre som fortjener en takk; nye venner, gamle venner, familie, naboer, kolleger, sjefen, instituttet, rom 6395 og KULT kull 2009-2011. Takk for spørsmål, støtte, samtaler, inspirasjon, motivasjon, forståelse, permisjon, sjokolade og kaffe.

Men; først og fremst er jeg stolt av meg selv for at jeg har vært så flink! Det å skrive mastergradsoppgave har vært en lang prosess men til tross for 40 % fast jobb og to små gullunger hjemme, har jeg klart det.

*Hanne Gullvik
Trondheim, august 2011*

Innholdsfortegnelse

1.0. Kapittel 1: Innledning	s. 1
1.1. Historien om Adam og Eva	s. 1
1.2. Kulturelle forestillinger om kunstnerrollen – historie og forskning	s. 3
1.3. Annen relevant forskning	s. 6
1.4. Tema og problemstilling	s. 7
1.5. Oppgavens oppbygging	s. 8
2.0. Kapittel 2: Oppgavens teoretiske rammer	s. 11
2.1. Kulturanalyse som inngang	s. 11
2.2. En kjønnsforståelse	s. 13
2.3. Refleksjoner over et kjønnsperspektiv	s. 14
2.4. Naturalisering	s. 16
2.5. Heteronormativitet	s. 17
2.6. Kjønn i symbolske og mytiske forestillinger	s. 18
3.0. Kapittel 3: Metode	s. 23
3.1. Kvalitativ metode og det kvalitative forskningsintervjuet – hvorfor intervjuer?	s. 23
3.2. Situering – min rolle	s. 24
3.3. Utvalg av informanter	s. 25
3.4. Etske problemstillinger	s. 27
3.5. Etterarbeid av intervjuene – analysearbeid	s. 28
4.0. Kapittel 4: “Den veloppdratte borger”	s. 31
4.1. Den biologiske klokken	s. 31
4.2. Forventning – barn eller barnfri?	s. 34
4.3. Kan barn rettferdiggjøres?	s. 34
4.4. Barn gir mening!	s. 36
4.5. Normalt og Naturlig	s. 37
4.6. Med barn har du lyktes!	s. 38
4.7. Et egoistisk utskudd!	s. 38

5.0. Kapittel 5: “Den store kunstneren”	s. 41
5.1. En kunstnersjel	s. 41
5.2. Kunstnerens frihet	s. 43
5.3. Kvinne, kunstner og mor vs. maskuline verdiers.	45
5.4. Den barnløse kunstneren	s. 48
6.0. Kapittel 6: Kunst eller barn – eller begge deler?	s. 51
6.1. Et slags valg	s. 51
6.2. Usikker økonomisk hverdag	s. 53
6.3. Kunst og barn	s. 55
6.4. Prosjekt – kunst eller barn?	s. 58
7.0. Kapittel 7: Avslutning – oppsummering og drøfting	s. 61
7.1. “Den veloppdratte borger”: oppsummering	s. 61
7.2. “Den store kunstneren”: oppsummering	s. 62
7.3. Kunst eller barn – eller begge deler?	s. 63
7.4. Kunstneren og “huset”	s. 64
7.5. Kvinnen først og fremst mor, ikke kunstner	s. 65
7.6. Kunstnermyte i endring	s. 66
Bibliografi	s. 68
Vedlegg: Intervjuguide A, B og C i rekkefølge	s. 71

1.0. Kapittel 1: Innledning

1.1. Historien om Adam og Eva

Jeg innleder denne oppgaven med å fortelle om Adam og Eva. De fant kjærligheten sammen. Adam er 35, Eva 50 i år. Eva har 4 barn fra et tidligere ekteskap og ingen ønsker om flere. Adam har vært ambivalent til ønsket om egne barn, men så likevel for seg at det skulle skje når han møtte den rette. Han ville også oppleve å bli far. Nå er Adam far, men på en litt annen måte enn både han og andre så for seg at det skulle skje.

Jeg trekker frem denne historien fordi det ble litt opphetet stemning rundt dette valget som Adam hadde tatt. Venner var både overrasket og oppgitte, eller kanskje til og med litt triste: *Hva nå? Skal han ikke få egne barn? Hva om han angrer? Han bør jo få egne barn!* En sak er hva folk mente om saken, en annen sak er hva folk tillot seg å si. Omtrent alle hadde en mening om dette. Adam selv bekreftet med å fortelle at det var ikke bare enkelte personer som spurte om dette, det var absolutt alle. Enkelte ble rett og slett irriterte eller til og med sinte. Adam kunne nærmest ikke være ved sine fulle fem og dette kom sikkert ikke til å vare!?

Vi har hørt snakk om “moderskapsmas” men det er svært lite som er skrevet om dette tema. I et debattinnlegg i Aftenposten fant jeg et utsagn som sa det antageligvis er et av de største tabuer i det norske samfunnet i dag, å si at du ikke har barn fordi du rett og slett ikke ønsker det (Åmås 2008). Toril Moi (2004) er en av få kjønnsforskere som har skrevet om temaet og skriver i et innlegg i Morgenbladet at feminisme handler om frihet, både om friheten til å få barn og friheten til å la være. Moi sier at det kanskje ikke finnes eksplisitt mas om moderskap, men at propaganda om moderskap og familieliv dekkes av de fleste medier. *Lykkelig med, ulykkelig uten*. I følge Moi definerer dette “moderskapsmas”. Assosiasjoner til “egoistiske karrierkvinner” fremkalles raskt hos kvinner uten barn og dermed må kvinner få barn for å bevise at de ikke er egoistiske. Moi poengterer at dette ikke gjelder for menn og derfor ble kanskje historien om Adam spesielt iøynefallende? I alle fall fikk jeg noe å tenke på, fordi hadde det vært omvendt i kjønnskategoriene hadde trolig gemyttene vært roligere. Med Evas “høye” alder ble det nærmest opplagt at hun var ferdig med barn, mens hadde Adam vært den på 50 hadde det vært annerledes. Hvorfor? Først og fremst det biologiske, de fleste kvinner kan få barn opp til en viss alder, menn nesten uendelig. I forhold til likestilling kan man kanskje si at det er positivt at man har de samme forventningene til det å bli far, som det å bli mor. Opplevelser av tema viser at uttalelser i medier og politiske diskusjoner som angår barn eller ikke barn, karriere eller hjemmeværende, lykkelig eller mindre lykkelig, først og fremst gjelder dyrking av moderskapet

som noe alle kvinner bør oppleve, ikke farskapet. Som Ingunn Yssen og Marie Simonsen skriver i sin kronikk: *“Det er heldigvis en endring på gang. Unge menn gjør et slags opprør mot kvinners hegemoni over privatlivet. (...) Men disse er fortsatt i et lite mindretall. Pappagjøring er ikke et utbredt fenomen. (...)”* (Yssen og Simonsen 2010, i VG).

Det er kvinner som må ta støyten, presset er svakere for menn. Det er kvinnene som lett blir stemplet som kyniske og egoistiske når de ikke viser vilje til å få barn. Hvor er da denne friheten som Moi snakker om? *“Det er (...) ingen genuin frihet dersom kvinner med små barn må bære større sosiale og yrkesmessige byrder enn menn med små barn”* (Moi 2004). Vi kan også snakke om likestilling, og det er nettopp likestillingen som blir kritisert i boken *Bråk! Den store likestillingsvindelen* (2010) av Yssen og Simonsen:

Kvinner med barn kommer dårligere ut på alle statistikker som måler penger, fritid, karriere og lykke mens det er omvendt for menn. Kvinner burde med andre ord verken gifte seg eller få barn. Samtidig er det et underliggende krav at du som kvinne skal ønske deg barn mer enn noe annet. Det hviler noe suspekt over kvinner som av en eller annen grunn ikke har barn når de er 30. De har valgt karriere og det ligger i kortene at det er noe egoistisk og rått over et slikt valg (Yssen og Simonsen 2010, 89).

Denne boken hisset på seg mange lesere, inkludert meg, men så ble jeg litt nysgjerrig, kunne det være noe i dette? Hvilke kulturelle forestillinger finnes om kvinner og barn? Hvilke finnes om menn og barn? Hvilke kulturelle forestillinger finnes om barn og karriere? Kan man ha både karriere og barn?

Denne historien gjorde meg altså interessert i samfunnets normer når det gjelder kombinasjonen barn og karriere. Samfunnet forventer at vi skal leve i parforhold og få barn leser jeg i tidsskriftet NIKK 1/2011¹. I tillegg er kombinasjonslivet blitt normen. Muligheten til å kombinere yrkesliv og familieliv - der både det å velge bort barn og det å velge bort yrkesliv er vanskelig å rettferdiggjøre sosialt (Ravn og Sørensen 2007, i bergens tidende). Statistikken viser at en tydelig mindre andel av dagens norske 40-åringer er barnløse sammenlignet med kvinner i en del andre europeiske land (Kvaran 2007). Trude Lappegård (2001) har forsket mye på dette temaet i Norge og hun sier det er en klar sammenheng mellom barnløshet og utdanning. For kvinner innen helsefag er sannsynligheten for å være barnfri ved 40-årsalderen svært lav, mens hos kvinner innen kunstfag er sannsynligheten høyere. Hun fant at antall barn og utsatte barnefødsler ser ut til å variere mer mellom kvinner med utdanning innenfor ulike fagområder enn etter varigheten på utdanningen. Den største variasjonen finner en mellom kvinner med høyere utdanning innen kunstfag og kvinner innen helsefag. Antall barn er lavest innenfor blant annet kunstfagene. Også sannsynligheten for å ikke få barn eller kun ett barn er størst blant kvinner som har studert kunstfag. På denne bakgrunnen ville jeg undersøke hvorfor kunstnere får så få barn i dagens

¹ Nordisk Institutt for Kunnskap og Kjønn

Norge. Hvilke forestillinger finnes om kunstneren? Hvilke forestillinger finnes om kunstnere og barn? Kan man være “stor” kunstner og samtidig ha barn? For å få svar på disse spørsmålene intervjuet jeg kunstnere. Jeg ville få innblikk i kunstnerens egen oppfatning av seg selv som kunstner og deres opplevelse av å være en del av et kunstnermiljø. I denne oppgaven har det vært viktig å ta med annen litteratur, som for eksempel debattinnlegg i media, fordi media avspeiler og viderefører kulturelle forestillinger og en kulturanalyse skal prøve å forstå hvordan mening skapes. I neste del kommer jeg nærmere inn på forestillinger om kunstnerrollen.

1.2. Kulturelle forestillinger om kunstnerrollen – historier og forskning

Det var historien om Adam og Eva som gjorde meg oppmerksom på samfunnets pronatalistiske holdninger og normer om hvordan vi “best” mulig lever opp til forestillingen om den “veloppdratte” borger. Det forventes at vi skal leve i parforhold og få barn, i tillegg forventes det at vi skal kombinere dette familielivet med et yrkesliv. Det ble litt misnøye i Adams tilfelle, men interessen min bevegde seg og over til kunstneren. Kunstnere får oftere ingen eller bare ett barn (Lappegård 2001). Hvilke forestillinger har vi om kunstnere? I denne delen vil jeg dele ulike historier og forskning omkring kunstneren som jeg mener er med på å peke på vår oppfatning om kunstnerrollen.

I denne delen vil jeg se nærmere på noen av idéene som utgjør den kollektive forståelsen av kunstnerrollen. Hvilke idéer om kunstnerrollen finnes? Det vil si idéer om hva det vil si å være kunstner og om hva den kunstneriske virksomheten skal innebære. I følge Ellen K. Aslaksen er dette en kunnskap som har innvirkning på både virksomhet og selvforståelse. Ut fra sin studie *Ung og Lovende* (2004)² skriver hun:

Både kunstnere selv og samfunnet rundt oppfatter dem som “annerledes”. Det er en utbredt oppfatning at kunstnere har noe felles som markerer en forskjell til oss andre. Utallige myter er med på å styrke en slik oppfatning. Kunstnermytene brukes ofte av aktørene utenfor kunstfeltet til å beskrive felles kjennetegn ved kunstnere (Aslaksen 2004, 14).

Aslaksen siterer også antropologen Victor Turner, fordi han sammenligner kunstneren med en “outsider”: *“Outsideren innehar en posisjon som enten gjør at han settes utenfor de sosiale strukturene i et gitt samfunn, eller han tar frivillig avstand fra samfunnets etablerte status gir, roller og handlingsmønstre”* (Aslaksen 2004, 24). En slik oppfatning av kunstneren som fri fra samfunnets normer finner vi igjen i kunst- og kunstnerlitteraturen. Kunstneren har på mange

² Ambisjonen med studiet var å beskrive kunstfeltet innenfra og belyse unge kunstneres erfaringer med å etablere seg som kunstner på nittitallet (Aslaksen 2004).

måter rom til å utforme sin egen måte å leve på mer enn andre sosiale aktører (Aslaksen 2004). Det er en sammenheng mellom dagens oppfatning av kunstneren og idéer fra tidligere kunsthistoriske epoker, spesielt idéene fra romantikken. Den romantiske kunstnerrollen fremhever kunstneren som et spesielt følsomt menneske som er “dømt til å skape”. Inspirasjon blir sentralt, en slags åndelig tilstand og vi får et kunstnerideal der følelseslivet er i sentrum for den skapende virksomheten. “*En slik kunstnerrolle framstår ofte som uforenelig med rutinemessige og dagligdagse aktiviteter, og kan innebære avvisning av og atskillelse fra det øvrige samfunnet*” (Aslaksen 2004, 24).

Er dette med på å bestemme det lave barnetallet hos kunstutdannede som kommer frem i Lappegårds forskning? Får kunstnere ingen eller færre barn på grunn av at det er mer akseptert fordi de er kunstnere? Eller får kunstneren ingen eller færre barn fordi de må eller vil markere sin “annerledeshet”? Hvem er forvalterne av disse idéene om kunstneren? Kunstneren selv er en viktig kilde til avspeiling og videreføring. Hvis vi ser på Odd Nerdrum er han også kjent for de som ikke kjenner kunsten hans og det kan sies å avspeile og videreføre disse idéene.

De fleste av oss vet at Nerdrum vagger rundt i kjortler, og neppe kammer seg etter han har stått opp fra himmelsengen sin. Han provoserer stadig med spesielle synspunkter på mangt og meget, og veien er kort til det offentlige rom. Slik manifesteres myten om han som en figur som er dramatisk annerledes (...) (Gorseth 2011, i universitetsavisa).

Man kan si at Nerdrum har satt seg selv på kartet, med mediernes hjelp, ikke bare på grunn av sine malerier, men også på grunn av sitt vesen. Bjarne Melgaard er også en stor norsk kunstner som har satt sitt navn på kartet. Han regnes i dag som en av Norges største samtidskunstner og til tross for gjentatte avslag på forskjellige kunstsoler fortsatte han å *føle* seg som en kunstner. Han kjente på å være annerledes og sier:

Det betyr ikke at du må oppleve deg selv som et misforstått geni som skal oppdages, men at du er annerledes enn andre, og at du bare må være kreativ (Lyche 2011, s.47 i magasinet Plot). (...) Selv om jeg ønsker å være veldig lidenskapelig og føle mye, så er jeg nok mest opptatt av én person, og det er meg selv – og mitt verk (Lyche 2011, 57).

Det er ikke bare kunstneren selv som avspeiler og viderefører disse historiene, men også andre mennesker. Førsteamanuensis Terje Borgersen mener biografer og historikere, i tillegg til media, er de fremste forvalterne utenom kunstneren selv (Gorseth 2011). Helt fra Giorgio Vasari (1511-1574) sitt storverk *Le vite delle piú eccellenti Architetti, Pittori et Scultori Italiani* fra 1550, ofte kalt *Lives of the artists*, har kunstneren blitt fremstilt i tråd med kunstnermyten. Andre verk som har blitt produsert etter dette er blitt preget av Vasaris storverk og danner dermed en del begrensninger. Vasari skaper en myte om “Den store

kunstner” som har en slags overnaturlig kraft og kreativitet, en stor porsjon frihet og følger sitt kreative kall (Isachsen 2010).

Jeg har kort vært innom Aslaksens studie *Ung og Lovende* (2004) men også andre rapporter og studier omkring tema kunstneren har vært viktige og inspirerende for denne oppgaven. Per Mangsets rapport “*Mange er kalt, men få er utvalgt*” (2004) er en kunstsosiologisk undersøkelse blant kunststudenter og nyutdannede kunstnere. Han kom fram til at de i fortsatt stor grad forbinder sin rolle med den karismatiske kunstnermyten. Nora C. Isachsen brukte Mangset i sin oppgave *Mester, myte og mann – kunstnermyten i et feministisk perspektiv* (2010). Isachsens hypotese for oppgaven var at kunstnermyten lever i beste velgående og fortsatt preger vår oppfattelse av kunstneren. Hun ville belyse at kunstnermyten er med på å skape forventninger og dermed også begrensninger for kunstneren i dag og påpeker at disse forventningene og begrensningene særlig gjelder kvinner. Linda Nochlin, feministisk kunsthistoriker, og hennes essay *Hvorfor har det ikke vært noen store kvinnelige kunstnere?* (1988) regnes som et viktig skille i kunsthistoriefaget. Hun argumenterer også for sosiale forventninger og begrensninger i kvinners yrkesutøvelse og skriver en del om den generelle romantiske kunstnermyten. Historien om den unge gjetergutten Giotto som den store Cimabue oppdaget mens gutten vokter flokken sin og tegnet sauer på en stein, er et av mange eventyr som har hørt til det faste repertoaret i kunstens mytologi. Cimabue ble overveldet av beundring for tegningen og inviterte straks gutten til å bli en elev. Mange andre store kunstnere er også oppdaget i lignende landlige omgivelser. Slike historier blir ofte avspeilinger og en videreføring av synet de sammenfatter – myten om geniet (Nochlin 2002 [1988]).

Lin M. Heggem (2003) tar for seg de norske kvinnelige billedkunstneres status i norsk kunsthiv og undersøker om det eksisterer likestilling mellom menn og kvinner eller ikke. En viktig del har vært å undersøke hvorvidt kvinnelige billedkunstnere har hatt samme forutsetning som mannlige billedkunstnere, noe hun slår fast de ikke har hatt. Hva som er grunnen til dette holder hun åpent til diskusjon, men slår fast at det eksisterer en forskjellsbehandling. Kvinnelige billedkunstnere har ikke den samme posisjonen som sine mannlige kolleger. Hennes konklusjon er at så lenge vi betrakter de maskuline interessene som universale interesser, vil kvinnene fortsette å ha en lavere status enn menn. Heggem bruker innsamlet data fra ulike sektorer, dels fra tallstatistikk og dels dybdeintervjuer av kvinnelige kunstnere, i tillegg til en større presentasjon av billedkunstneren Anne Katrine Dolven.

Nå har jeg presentert en kulturell forestilling av kunstnerrollen som står sterkt i forbindelse med den tradisjonelle kunstnermyten. Denne skal jeg komme nærmere inn på i neste kapittel som tar for seg de teoretiske rammene for oppgaven. Idéene som er presentert her, både gjennom kunstnere selv og

gjennom annen forskning omkring tema kunstneren, kan ses på som vår kollektive oppfatning om kunstnerrollen. Nå vil jeg presentere tidligere forskning omkring temaet kunstnere og barn.

1.3. Annen relevant forskning

Trude Lappegård er seniorforsker i SSB med forskningsfelt innen fruktbarhet og familiedanning og har publisert en del artikler innenfor disse temaene. Ifølge Lappegård ligger Norge på et relativt høyt fruktbarhetsnivå i europeisk sammenheng. En av grunnene til det høye fruktbarhetstallet i Norge, og også i de nordiske landene forøvrig, kan være normen om en selvstendig forsørgerrolle. Det vil si en forventning om at kvinner fortsetter i jobben etter at de har fått barn. Det er muliggjort ved at samfunnet langt på vei har tilrettelagt for en slik kombinasjon av yrkesliv og barneomsorg. Nordiske kvinner må ikke legge sin jobbkarriere på vent for å få barn. Økt likestilling, høyere utdanningsnivå og økt inntektspotensial har gitt kvinnene større frihet til å velge livsløp enn tidligere (Lappegård 1998). Forskning viser at fødselsratene har sunket i alle industrialiserte land og at barnetallet i Europa ligger under reproduksjonsnivå³ (Lappegård 2002). Noen forklarer at kvinner får barn senere med kvinners ønske og mulighet for utdanning på lik linje med menn. I andre fruktbarhetsteorier er det blitt hevdet at kvinners nye muligheter og valg vil gjøre at kvinner prioriterer lønnet arbeid på bekostning av omsorgsoppgaver i familien og dermed foretrekker et lavt barnetall. Andre viktige forhold som kan forklare nedgangen i fruktbarheten er endringer i generelle verdier i samfunnet. Ett eksempel er fremveksten av individualistiske holdninger. Egen livsutfoldelse verdsettes høyt og tradisjonelle verdier mister grepet. Egenorientering blir satt opp mot en orientering mot det å få barn. Når en slik verdi blir legitim kan det komme i konflikt med varige forpliktelser ovenfor familie. Spesielt hvis det er kvinnen som føler seg fri til å forfølge sine mål (Lappegård 1998).

I masteroppgaven *“Det passer aldri – det passer alltid”* (2007) diskuterer Trude L. Kvaran den økende variasjonen i fruktbarhetsmønsteret blant kvinner i Norge knyttet til utdanningsnivå og ulik type utdanning. I denne studien ser Kvaran nærmere på hvordan unge kvinner med høyere utdanning forholder seg til fremtiden med tanke på kombinasjonen av fremtidig yrke og barn. I denne kvalitative studien har hun intervjuet kunststudenter og legestudenter og ser på hvordan deres utdanning og fremtidige arbeidssituasjon påvirker deres fertilitetsmønster. Kvaran tar sats i Lappegårds (2006) doktoravhandling der hun skriver at utdanningsnivå og utdanningstype viser seg å spille inn på hvor mange barn den enkelte kvinne får, når i livsløpet kvinner får sitt første barn og i forhold til antall barnløse kvinner. Lappegård (2001) konstaterer en

³ Antall barn en kvinne må føde for å opprettholde befolkningen over tid

sammenheng mellom barnfrihet og ulike utdanningsgrupper. Lappegård finner at barnetall og utsatte barnefødsler ser ut til å variere mer mellom kvinner med utdanning innenfor ulike fagområder enn etter varigheten på utdanningen. Den største variasjonen er som sagt mellom kvinner med høyere utdanning innen kunstfag og kvinner innen helsefag. Barnetallet er høyest blant kvinner innen helsefag, store barneflokker og det tredje barnet er sannsynlig i denne gruppen. Barnetallet er lavest innenfor blant annet kunstfagene og sannsynligheten for å få kun ett barn i denne gruppen er størst. Kvaran (2007) har tatt utgangspunkt i Lappegårds kvantitative materiale og i en kvalitativ undersøkelse forsøkt å si noe om hva som ligger bak variasjonene og ulikheten hun finner hos legeutdannede kvinner og kvinnelige kunstnere som er ytterpunktene i fertilitetsmønsteret.

En annen interessant studie er Tove Ingebjørg Fjells *Å si nei til meningen med livet* (2008), som er en analyse av barnfrihet. Det var i denne studien jeg ble oppmerksom på begrepet pronatalisme som her forstås som en vilje om at alle ønsker seg eller burde ønske seg barn, og at det å leve uten barn er en situasjon alle vil arbeide for å komme seg ut av. I denne boken rettes fokus mot frivillig barnløshet, eller som Fjell velger å betegne det; barnfrihet. *“En viss type heteroseksuell praksis (at par lever sammen med sine barn) synes å ha en høyere sosial aksept enn andre former for heteroseksuelle praksiser (for eksempel det at par lever sammen uten barn)”* (Fjell 2008, 15). Fjell finner at det å ha barn definerer kvinnen og det kvinnelige, samtidig som det bekrefter et kjærlighetsforhold til en partner. På grunn av dette er det mange som forstår barnfrihet som ufrivillig barnløshet og en mangel og Fjell ønsker å undersøke hvordan de barnfrie selv forstår sin barnfrihet. For å finne svar har hun studert en liten gruppe barnfrie kvinner som argumenterer for at moderskap ikke er nødvendig i deres liv. I denne boken er Fjell opptatt av hvordan barnfrihet oppfattes generelt, hvordan de barnfrie selv forstår sine valg og om barnfrihet har et potensial til å utfordre hvordan vi tradisjonelt tenker om kjønn. Det viktigste materialet i Fjells studie er de kvalitative intervjuene fra de barnfrie kvinnene. Spørrelister fra Norsk Etnologisk Gransking (NEG) fungerer som nødvendig kontekst for intervjuene.

1.4. Tema og problemstilling

Gjennom historien om Adam og Eva har jeg vist til bakgrunnen for mitt valg av tema for denne oppgaven. Det finnes en sterk forventning i samfunnet til at først og fremst kvinner, men også menn, skal få sine egne barn. Kombinasjonslivet er normen og noe annet er vanskelig å rettfærdiggjøre sosialt. Jeg kaller dette tema 1 - en forventning om et “A4” liv.

I Lappegårds publikasjoner finner jeg et supplerende materiale til tema 1. Norge ligger på et høyt fruktbarhetsnivå i forhold til andre europeiske land og en av grunnene til dette kan nettopp være kombinasjonen familieliv og yrkesliv. Til tross for høy fruktbarhet viser statistikken at fødselsratene har sunket i hele Europa og at barnetallet ligger under reproduksjonsnivå. Dette forklares igjen med fremveksten av individualistiske holdninger. Via Lappegård får jeg fakta om at kunstneren står i en særstilling fordi hun konstaterer en sammenheng mellom utdanning og barnetall. Barnetallet er lavest innenfor blant annet kunstfagene og sannsynligheten for å få kun ett barn er størst. Statistikken viser meg at kunstnere får færre barn enn andre yrkesgrupper og i et kunstnerisk debattinnlegg skriver Ane H. Guttu:

På akademiet fikk man titt og ofte høre, både fra kvinnelige og mannlige kunstnere, at dersom man var kvinne og kunstner, kunne man ikke få barn. Den selvfølgelig måten det ble sagt på, antydte at det nærmest var som en sannhet å regne innenfor norsk kunstutdanning; noe som er blitt formidlet gjennom generasjoner. I de senere årene er påstanden blitt moderert, nå hører jeg stadig at man i hvert fall ikke kan få mer enn ett barn (Guttu 2010, i Billedkunst).

De kulturelle forestillingene vi har om kunstnerrollen viser seg å henge tett sammen med den tradisjonelle kunstnermyten og den blir nærmere presentert i neste kapittel. Mine spørsmål beveger seg dermed i retning til forventninger kunstneren møter. Er det mer akseptert og godtatt å velge et liv uten barn i kunstnerkretser? Eller ligger det en forventning om barnfrihet som kunstner? Dette blir min hypotese for oppgaven og dermed det jeg kaller tema 2 – en forventning om en barnfri tilværelse. Det jeg nå kan se er at kunstneren blir stående i et spenn mellom to selvfølgeligigheter og disse to forventningene blir grunnlaget for oppgavens tematikk:

Forventninger om barn ↔ kunstneren ↔ Forventninger om barnløshet

For å gjøre det lettere for meg selv og for lesere velger jeg å kalle dette spennet kunstneren står i for *kunstnerdilemmaet*. Jeg vil bruke dette begrepet gjennom oppgaven istedenfor å skrive om kunstnere og barn eller ikke barn. Arbeidstittel for oppgaven min har vært: Betydningen av barn blant kunstnere i det norske samfunnet. Hva tenker kunstnere om det å få barn, eller det og ikke få barn? Hva er viktig når det kommer til spørsmålet om barn? Problemstillingen er: **Kunst eller barn – eller begge deler?**

1.5. Oppgavens oppbygging

I dette kapittelet har jeg gitt bakgrunn for analysen som kommer senere i oppgaven. Forventning om barn og familieliv er blitt en norm i samfunnet vårt. Følger man ikke denne oppskriften med et balansert forhold mellom familie og

yrkesaktivitet blir det stilt spørsmål til de valg man tar. Men i kunstnermiljø er det en motsatt forventning – nemlig å forbli barnfri. Kunstneren ser ut til å stå i et spenn mellom forventninger om barn fordi de er borgere i det samme samfunnet, og forventninger om barnfrihet fordi de er kunstnere. Jeg har valgt å intervju kunstnere, menn og kvinner, for å studere hvilke dominerende forestillinger som finnes og har størst kraft i dag.

Kapittel 2 er en presentasjon av oppgavens teoretiske utgangspunkt. Dette er de teoretiske rammer jeg har for intervjumaterialet i kapittel 4, 5 og 6. Jeg bruker overordnet en kulturanalytisk tilnærming, men også faglitteratur jeg kan knytte nærmere min egen analyse.

Kapittel 3 er en redegjørelse for de metodiske valgene jeg har tatt i forbindelse med denne prosessen. Kapitlet inneholder metodologisk refleksjon og en presentasjon av informantene.

Kapittel 4 er det første analysekapitlet og det har jeg kalt “Den veloppdratte borger” fordi jeg er interessert i å se om også kunstneren prøver å passe inn og gjøre de “riktige” valgene for å møte forventningene til et familieliv. Her vil jeg se nærmere på kunstnerens opplevelse av å skulle få barn eller være barnfri i et samfunn som er så barnefokuset.

Kapittel 5 har jeg kalt “Den store kunstneren”. Jeg vil fokusere på kunstnerens oppfatning av seg selv som kunstner og deres opplevelse rundt sin egen kunstnerrolle. I dette kapitlet er fokus på kunstnermyten og dens uttrykk. Jeg spør i dette kapitlet om “Den store kunstneren” er barnløs?

Kapittel 6 er avslutningen på analysen og det har jeg kalt Kunst eller Barn – eller begge deler?. Her konsentrerer jeg meg om kunstnerens verden med barn og ser på forholdet mellom de to forventningene i de foregående kapitlene.

Kapittel 7 er en oppsummering av hva som har kommet fram i de tre analysekapitlene og gjør til slutt noen videre drøftinger basert på funn fra analysedelen.

2.0. Kapittel 2: Oppgavens teoretiske rammeverk

Da jeg startet dette prosjektet var det interessen for det sterke barneønsket hos folk flest og samfunnets meninger rundt dette med barn, familie og karriere som lå i bunnen. Ved nærmere ettersyn ble jeg oppmerksom på kunstnerens rolle i dette og fikk inntrykk av at kunstneren lever i et spenn mellom to forventninger; det jeg har valgt å kalle *kunstnerdilemmaet*.

I denne oppgaven retter jeg fokus på meningsproduksjoner som skapes i kunstfeltet. Med dette som utgangspunkt har jeg valgt en kulturanalytisk tilnærming som mitt teoretiske verktøy. I dette kapittelet vil jeg vise til både overordnede teoretiske tilnærminger i tillegg til konkrete analytiske verktøy for videre arbeid med mitt eget materiale.

2.1. Kulturanalyse som inngang

Hva er så en kulturanalyse? Sosiolog Ivar Frønes skriver: ”*Den sosiale virkelighet kan bare gripes gjennom å forstå hvordan mening skapes for, og av, de sosiale aktørene*” (Frønes 1990, 219). Vi kan bare forstå kulturen gjennom å forstå meningsproduksjon som foregår rundt og mellom oss. Alle disse sosiale normer, verdier og symbolsystemer som virker regulerende på det kollektive liv defineres som kulturanalyse⁴. Ved å gjøre en kulturanalyse vil undersøke og prøve å forstå fenomener i en samfunnsmessig kontekst, i en historisk situasjon og som kulturelt formet. Det handler om å avdekke og undersøke forutsetningene for hva vi tar for gitt og oppfatter som “naturlig”. Ofte dreier det seg om tanker som er så grunnleggende i oss at vi ikke ser at det legger føringer på våre handlinger. Det er idéer som blir bekreftet så ofte, i så mange sammenhenger, at det blir en selvfølge og et referansepunkt for andre idéer. De er sosialt konstruerte idéer (Gerrard og Melby 2004).

Med et kulturanalytisk blikk kan man peke på slike koder, eller fenomener, som blir tatt for gitt. Jeg vil rette fokus mot representasjonene og virkelighetsforståelsen i det miljøet jeg studerer, altså kunstmiljøet i Trondheim (Annfelt 2004). Et kjønnsperspektiv inviterer til å avdekke hvordan kjønn og kjønnssymboler er virksomme kulturelle produsenter. Kulturanalyse kaster lys over kjønn som kulturelt formet og foranderlig (Gerrard og Melby 2004). Det handler om å forstå meningsinnholdet om kunstnerdilemmaet som produsert, reproduert og i endring gjennom samspillprosesser. Jeg ønsker å gjøre en dekonstruksjon av denne meningsproduksjonen i kunstmiljøet.

⁴ Universitetet i Stavanger hadde informasjon på nettstedet sitt om kulturanalyse som jeg syntes passet til min oppgave.

Sosialkonstruktivismen er en fellesbetegnelse for en rekke nyere teorier om kultur og samfunn og som "sosialkonstruktivist" har man en kritisk innstilling ovenfor selvfølgelig kunnskap. Vår kunnskap er ikke speilbilder av virkeligheten "der ute", men et produkt av vår måte å kategorisere verden på. Dette er et ikke-essensielt syn på verden, det vil si at den sosiale verden er ikke bestemt av ytre forhold eller gitt på forhånd. Denne forståelsen av verden opprettholdes i sosiale prosesser, det vil si at kunnskap skapes i sosial interaksjon der man bygger opp felles sannheter og konkurrerer om hvilke av disse som skal gjelde. I noen sammenhenger er handlinger normale og aksepterte, mens i andre er de utenkelige. Dermed får den sosiale konstruksjonen av kunnskap og sannhet konsekvenser for vår sosiale handling (Jørgensen og Phillips 2008 [1999]).

Sosialkonstruktivismen knyttes overordnet til poststrukturalismen og i denne oppgaven vil jeg bruke en forskningsstrategi som destabiliserer det vi tar for gitt og som heller gir noen verktøy til å forklare hvorfor vi tar det for gitt. Ved å ha et kjønnsperspektiv på oppgaven mener jeg å få fram en økt forståelse og ny kunnskap om kunstnerdilemmaet og vil derfor gå nærmere inn på artikkelen *Poststrukturalismens bidrag til kjønnsforskning – perspektiver og problemer* (1999) av Trine Annfelt.

Poststrukturalismen avviser forestillinger om "sannheter" og er heller opptatt av å finne en grunn til at akkurat disse har oppstått og vunnet plass. "Sannheter" er etablert gjennom diskvalifisering og undertrykking av andre former for "sannheter" ifølge poststrukturalister. Poststrukturalismen destabiliserer subjektet, også kroppens og seksualitetens opprinnelighet blir destabilisert. Mennesket er tomt og får sin "form" ved å bli satt i tale og ved å selv delta i forhandlinger om hva denne talen skal inneholde. Det handler om makt, maktstrategier som utkrystalliserer seg, tas opp, videreutvikles og transformeres (Annfelt 1999).

I denne oppgaven skal jeg dekonstruere språket rundt og hos mine informanter og se hvilke meningsproduksjoner som dannes i mitt materiale. Siden språket hjelper til med å konstruere "virkeligheten", må jeg stille spørsmål til hvordan og hvorfra språket får den mening den faktisk har (Annfelt 1999). Dette er et teoretisk verktøy jeg vil bruke og som vil hjelpe meg å se "forbi" språket som brukes. Det blir mulig å studere det vi ellers tar for gitt, det selvfølgelig, og som jeg har nevnt tidligere, tror jeg et kjønnsperspektiv vil bidra til ny forståelse om hvordan kjønn er med på å konstruere den "virkeligheten" kunstnere lever i. Som vi har sett, er det nettopp noen slike selvfølgeligheter som omgir feltet; at kunstneren både skal være barnfri og at man skal ha barn. Det er disse selvfølgeligheter jeg vil studere.

2.2. En kjønnsforståelse

Jeg velger å presentere en kjønnsforståelse gjennom Jorun Solheim. I boken *Kjønn og Modernitet* (2007) skriver Solheim at en postmoderne tidsalder står for døren, men at det likevel er moderniteten som fortsatt preger vår kjønnsforståelse. I denne boken skriver hun om modernitetens tragiske splittelse, hvor tap av kjærlighet og privat livslykke framstår som den pris som må betales for å realisere det moderne utviklingsprosjektet. Hun viser til 1800-tallets kunst og litteratur som for eksempel Ibsens *Peer Gynt* og *John Gabriel Borkman*. Gjennom denne splittelsen mellom livsverk og livslykke blir menn og kvinner motpoler til hverandre og hele moderniteten er bygd opp rundt denne grunnleggende kjønnsmotsetningen. Dikotomien “mann” og “kvinne” får sine meninger gjennom opposisjon til hverandre. Denne dualismen er grunnlagt på et paradoks. På den ene siden en moralkode som sier generell likhet mellom mennesker og på den andre siden en kode som holder de samme individene til grunnleggende rettigheter og plikter. Mennesket er likt, men kjønnene er forskjellige. Denne forestillingen er en av de mest hardprogrammerte idéer i samfunnet. Kjønn representerer en idé som blir bekreftet så mange ganger at den blir en selvfølge og dermed også referanse for andre idéer (Gerrard og Melby 2004).

I artikkelen *Kjønn som analytisk nøkkel til kultur* (2004) er Solheim opptatt av industrialismens gjennombrudd og framveksten av det moderne samfunn. Hun mener at en kulturell kjønnskode kan knyttes til denne fremveksten. Den industrielle tidsalderen markeres ved at produksjonen skilles ut fra husholdet og familien og dette skillet danner forutsetningen for utviklingen av et kapitalistisk samfunn. Samtidig skapes det et kjønnskille. Kulturelt sett går mannen “ut”, mens kvinnen blir hjemme. Dette kjønnskille er kun en symbolsk konstruksjon, men har vært og er ifølge Solheim så dominerende at den har formet vår moderne kjønnsforståelse. Menn blir gjennom en slik forståelse produsenten, mens kvinnen blir reproduzenten. Dette kommer jeg også inn på litt senere i dette kapitlet.

Det moderne samfunn plasserte kjønn bort fra det allmenne og gjorde det privat, det vil si at kjønn eksisterer nå symbolsk i privatlivet, mellom en mann og en kvinne. Kjønn er nesten blitt ensbetydende med seksualitet, forplantning og kroppens funksjoner – kjønn er blitt “naturlig”. Det er dette som i følge Solheim er det moderne kjønnsforståelsen. Gjennom denne forvisningen til det private har kjønn gjennomgått en forvandling, eller en symbolsk transformasjon. Vi tenker symbolsk om kjønn, men vi er ikke klar over det. Jeg skal forklare dette nærmere litt senere i kapitlet.

2.3. Refleksjoner over et kjønnsperspektiv

Kjønnsforsker Trine Annfelt har skrevet et par artikler jeg vil belyse her. I artikkelen *Kjønnede diskurser i musikk* (2004) gjør hun en dekonstruksjon av meningsproduksjonen på musikalske arenaer, denne artikkelen er uten tvil nærliggende mitt eget tema. I *Rekk meg arterieklemmen eller: Kjønnsbilder i kirurgi* (2001) dekonstruerer hun naturaliserte forståelser innenfor medisin. Jeg er interessert i om det finnes noen naturaliserte forståelser i det kunstneriske feltet som jeg studerer. Få fram ny kunnskap ved å dekonstruere meningsproduksjonen i kunstmiljøet jeg studerte.

I *Kjønnede diskurser i musikk* (2004) skriver Annfelt at det i de senere årene viser seg at flere kvinner tar musikkutdannelse og hevder seg i norsk musikkliv, men at denne fordelingen er skjev. De ”nye” kvinnene er å finne mest innenfor klassisk musikk mens jazz fremdeles er dominert av menn. Forklaringer på dette er todelt, ifølge Annfelt, her peker hun både på et historisk etterslep, at kjønn ikke betyr noe og vil jevnes ut med tiden: ”Man er først og fremst komponist og ikke kvinne” (Annfelt 2004, 41). Den andre forklaringen er nettopp at kjønn betyr forskjell, både i livsvilkår, valg og egenskaper og her trekkes blant annet moderskapet inn for å forklare: ”Man må være en Anne Sophie Mutter med privatsekretær og barnepleier for å kombinere moderskap og karriere” (Annfelt 2004, 41).

Forskjells forklaringer tar også utgangspunkt i at menn har egenskaper som gjør det lettere for dem å oppnå suksess. I følge noen av Annfelts informanter er menn mer risikovillige og har mer selvtillit. I den andre artikkelen, *Rekk meg arterieklemmen eller: Kjønnsbilder i kirurgi* (2001), skriver Annfelt om maktaspektet som ligger i selvfølgeliggjøring av at mennesker finnes i form av personlighetstyper. For eksempel at kirurgi krever åndsnærværelse og beslutningsdyktighet og at dette er mest typiske trekk for en mann. Dette er forankret og dermed legitimert i miljøet. I kirurgi har noen meningsprosesser vunnet frem og er i dag en hegemonisk maskulin kultur som fremstår som selvfølgelig. I enkelte meningsproduksjoner gjør man fenomener maskuline, det vil si at myten om menn settes i arbeid. Temaer som settes i gang er for eksempel å ta sjanser, å mestre utfordringer og risikobetonte oppgaver, å våge, kjempe og vinne (Annfelt 2004).

Begrepet maskulinitet ble tatt i bruk for første gang i 1890-årene i USA, før dette var det et lite kjent eller brukt begrep. Et begrep om maskuline egenskaper var noe som kunne knyttes til alle menn på kryss av flere kategorier og settes i motsetning til det feminine. Dermed har man en kroppsliggjøring og naturalisering i omtalen av menn (Lorentzen [2006] 2009). Hegemonisk maskulinitet er begrepet for en bestemt gruppe av menn som har ledende posisjoner innenfor et sosialt system. Ofte fins det sammenheng mellom det

kulturelle mannsidealet i et samfunn og institusjonell makt (Lorentzen [2006] 2009).

Forskningstradisjoner som forankrer forskjeller i natur legitimerer og normerer gitte egenskaper som dette. Før forskningen kommer inn i bildet er det hverdagsforståelsen hos oss som gjør det samme. Det betyr at når det blir forstått at disse egenskapene er i en nødvendig sammenheng med det å oppnå suksess, som musiker eller kirurg, og samtidig at dette er egenskaper som oftest menn har mest av, blir det ”naturgitt” at menn når langt og kvinner henger etter. Tar man utgangspunkt i en slik tankegang, mister man aspekter ved makt, muligheter til å prate fram en “sannhet” og til å produsere en virkelighetsforståelse som ligger hos meningsprodusentene, men som ikke er likt fordelt. Ulike subjektposisjoner taler ikke med samme tyngde. Kjønn i seg selv er med på å avgjøre tyngden av dette. Annfelt påpeker at det viktige er ikke å finne ”sannheten”, men at det har oppstått en viss enighet om hva som er best og som er med på å evaluere andre og en selv. I et kjønnsperspektiv er det interessant at den meningen som produseres gir menn et fortrinn og kvinner et handikap. Man kan kalle det en naturalisering av menn som mest egnet til jobben som jazzmusiker eller kirurg (Annfelt 2004).

En annen ting Annfelt tar opp er begrepet homososialitet, altså tendensen til å prioritere representanter for sitt eget kjønn. Det analyseres ofte som en mekanisme som stenger ute det andre kjønn. Informanter i Annfelts materiale sier de må bevise noe mer og være mer seriøs. Det kan sammenlignes med det kjente *glasstaket* som kvinner møter på i yrkeslivet (Annfelt 2004). Begrepet beskriver sosiale bånd mellom det samme kjønn (Myhre 2011) og viser spesielt til forbindelser og allianser mellom menn (Bjørby 2008). Fins det slike allianser og forbindelser hos mine informanter? Finnes det en slags homososialitet mellom kunstneren på tvers av kjønn, en allianse mellom kunstnersjeler?

I disse studiene har Annfelt dekonstruert antagelsene om at musikk og kirurgi ikke bare reflekterer eller representerer utøveren, men også *skaper* sine bærere. Det ligger et maktpotensial her som normaliserer og naturaliserer fenomener (Annfelt 2004).

Inspirert av Solheim og Annfelt vil jeg gå inn på følgende temaer:

- Naturalisering
- Heteronormativitet
- Kjønn i symbolske og mytiske forestillinger

2.4. Naturalisering

Malin Noem Ravns artikkel *A Matter of Free Choice?* (2005) tar opp strukturelle og kulturelle påvirkninger rundt beslutningen om å få barn eller ikke i Norge. Fruktbarheten i Norge er høy sammenlignet med andre europeiske land og i denne artikkelen ser Ravn nærmere på hvordan kvinner balanserer to verdisystemer når de tar valget om å få barn eller ikke. Disse verdisystemene er på den ene siden familielivet som både kulturelt og politisk påtegnet og på den andre siden den norske kulturen som sterkt individualistisk.

I følge Ravn er familielivet og det å få barn ”kulturelt naturalisert” og en del av vår individuelle bestrebelse. Mange kvinner og menn mener at det å få barn er en ”naturlig” videreføring av et kjærlighetsforhold og at et ”godt liv” impliserer et familieliv som igjen vil si at man har barn. Slikt sett kan man si at det å få barn ikke er et valg i det hele tatt men noe som skal skje på et visst punkt i et pars samliv. I tillegg legger en del informanter i Ravns studie vekt på at ønsket om barn er delvis biologisk. Det å få barn er noe kroppen vil gjennomføre på et viss punkt i en kvinnes liv. En av kvinnene som deltok i hennes studie forklarer at kroppen hennes på en måte var med på å bestemme at hun ville ha barn, hun sier at kroppen sendte henne signaler: *“Now is the time! Please get pregnant now!”* (M. N. Ravn, *A Matter of Free Choice? Some Structural and Cultural Influences on the Decision to Have or Not to Have Children in Norway 2005*, 37). Dagens mange behandlingsformer for barnfrie er med på å understreke hvor viktig foreldreskapet er, og de er også med på å skape kulturelle forestillinger om biologiske klokke (Fjell 2008).

Ifølge Ravn bekrefter også venner ofte ens egne valg for når det er “naturlig” å få barn og noen kan føle et sosialt press. Det å få barn og bli en familie er “naturlig” fordi det er “normalt” og på grunn av dette kan lengselen etter barn og familieliv bli enda større for infertile par. Assosiasjoner til det å få barn er blant mange sett på som en mening med livet, det er noe som gir livet rikdom i tillegg til at foreldreskap er sterkt forbundet med et ansvar og modenhet. Det er igjen noe som er “naturlig” for å utvikle et menneske i “riktig” retning. Å få barn blir en del av den individualistiske bestrebelsen – premien er modenhet og vekst som er høyt verdiladede oppnåelser i selvet. Det eksisterer ikke bare en sterk offentlig forventning om reproduksjon men også en oppfatning om at barn fullstendiggjør kvinner (Fjell 2008). *“Å få barn blir sett på som et ledd i det å bli en voksen, ansvarlig, moden og minst sunn person (...)”* (Fjell 2008, 37).

Prevensjon, abortmuligheten og velferdsordningen gjør det mulig for et par å bestemme selv når den “perfekte” tiden er for å få barn. Denne ideelle tiden er, i følge Ravns studie, etter at man har levd fra mor og far noen år, blitt ferdig med utdanning, vært ansatt minst ett år, å ha levd med, eller gift med, den valgte partneren for en tid og gjort noe reising eller andre selv utviklende aktiviteter. I

Ravns studie var punktet om å finne “den rette” viktigst for informantene før de velger å få barn. Det er denne “riktige” rekkefølgen som forventes, det å få barn er det største som skjer i livet. Men hvis man får barn for tidlig, uten å ha “levd livet” først, blir man sett på som “gammeldags”. Dette er de sosiale normene i dette miljøet om det å få barn. Valgfriheten anses bare som positivt, inntil en viss alder; før fylte 40 år. Det å ikke følge det kulturelle manuset marginaliseres også i dag.

Ravn konkluderer med at de to verdisystemene, familielivet på den ene siden og selvet på den andre, på en måte kollapser fordi det å bli en forelder er nå presentert som en del av den individuelle bestrebelse. Foreldreskapet kan i dag på mange måter virke som et prosjekt som ikke bare er for den enkelte familie, men som skal vises fram som et resultat til “resten av verden”. Familielivet og det å få barn er som sagt “kulturelt naturalisert” og en del av vår individuelle bestrebelse.

2.5. Heteronormativitet

Jeg velger å presentere heteronormativitet som en del av teorikapittelet mitt fordi det virker som å komme som en slags “pakke” med det å få barn og “A4” livet, det som da er interessant for meg er om denne “pakken” ikke kommer frem i kunstnerens tilfelle fordi kunstneren allerede står på sidelinjen?

Heteronormativitet är enkelt uttryckt antagandet att alla är heterosexuella och at det naturliga sättet at leva är heterosexuellt. Med begreppet heteronormativitet åsyftas i forskningssammenhang de institusjoner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande. Heteronormativitet grundar sig på en binär könsuppfattning och en hegemonisk heterosexuell norm. Heteronormativitet er aktivt normerende, och allt det som faller utanför stämplas som avvikande och är/blir därmed fel. Bestraffningarna rör sig från mer konkreta och handgripliga former som fängelsestraff och våld till mer svårgripbara uttryck som marginalisering, osynliggörande, stereotypisering, kulturell dominans och homofobi. Tiina Risenberg i Når heteroseksualiteten må forklare seg (Definisjon hentet av Tiina Rosenberg i (Moi, Språkets tvangstrøye: Om poststrukturalistisk språketeori og queer teori 2007, 236).

Ordet *hetero* betyr etymologisk *det som er forskjellig* og forskjellen er forskjellen mellom en mann og en kvinne. Satt sammen med ordet *normativitet* betyr det at denne *forskjellen* fungerer som en norm. Heteroseksualiteten er blitt naturligjort og blir normen for alle kjønnspraksiser, det som majoriteten tar for gitt. Denne “normale” normen får kraft fordi den avgrenser seg fra noe annet – nemlig avviket. Normalitetsbegrepet betegner det vanlige og framhever det vanlige som det beste. Det å være tilstrekkelig lik belønnes fordi normativitet stimulerer til likhet innenfor familie- og samfunnsniv (Andersen, Annfelt og Bolsø 2007).

I Marianne Gullestad sine studier av blant annet familie har hun utformet noen tanker om likhetstankegang. Denne likhetslogikken går i hovedsak ut på at mennesker i mange sammenhenger må oppfatte seg som like for å føle seg som likeverdige. Mye sosialt liv kan betegnes som forhandlinger om identitet og selvbilde og for å få sin ønskede identitet bekreftet har vi behov for en støttespiller. Ifølge likhetslogikken er disse støttespillerne vanligvis andre mennesker som anses som like. Likhet innebærer ofte at det er et problem når andre mennesker oppfattes som forskjellige, forskjell sees gjerne på som en mangel (Gullestad 2010 [2002]).

Heteroseksuelle fortellinger framstilles som universelle og samfunnets syn på deg avhenger av i hvilken leir du holder til, fordi heteronormativiteten produserer bestemte virkelighetsforståelser av din skikkethet, for eksempel som “mor”. Heteronormeringen legger listen for hvordan heteroseksualiteten skal praktiseres og i dag ser vi at det er den biologiske mor-far-barn-familien som idealiseres, andre familieformer mistenkeliggjøres (Annfelt, Andersen og Bolsø 2007). Fjell (2008) skriver også det at par som får barn og barn som vokser opp i kjernefamilier er den formen for heteronormativitet som ruver øverst, for eksempel over par som lever sammen uten barn. Dette reproducerer en riktigere form for heteroseksualitet og peker også på kvinner som hierarkiseres på bakgrunn av morsrollen. Det eksisterer en sterk forventning om reproduksjon i tillegg til at det finnes en oppfatning om at barn fullstendiggjør kvinnen. Heteroseksualiteten tas for gitt og heteronormering skapes gjennom praksiser som bygger på idealiserte forestillinger om hva som er naturlig og som på den måten gir grunnlag for å hevde en norm (Annfelt, Andersen og Bolsø 2007).

2.6. Kjønn i symbolske og mytiske forestillinger

Jorun Solheim mener at kjønn bærer på en symbolsk mening som blir oversatt som en kilde til å forstå kulturen. I *Den åpne kroppen* (1998) skriver hun om kjønnsymbolikk i moderne kultur og mener at disse symbolske forestillingene virker inn på konstruksjonen av kjønn, at subjektet taler og handler i forhold til disse forestillingene og dermed “gjør” kjønn. Solheim sitt analytiske grep er å tydeliggjøre og forklare kjønn som en kjede av meningssammenhenger som blir underforstått og dermed strukturerer den ubevisst vår tenkning, vår fornuft. Dette blir rammen for vår virkelighetsforståelse av kjønn – meningskonstruksjonen blir usynlig.

Det er kvinneligheten som er det primære symbolske objekt i Solheims teori, der mannlighet trer frem som det “rene” subjekt. Solheim finner en spesiell symbolsk forbindelse mellom kvinnen og huset i sin analyse og dette mener hun er med på å forklare den vedvarende ubalansen som finnes mellom kvinner og menn i arbeidslivet. Hun sier det kvinnelige husarbeidet utgjør selve grunnlaget

for våre forestillinger om arbeidsdeling mellom kjønnene, skillet mellom produksjon og reproduksjon, det offentlige og private. En kobling som forandrer seg svært langsomt. Denne forbindelsen er grunnleggende for vår generelle oppfatning av kjønn og fungerer som et nøkkelsymbol, det strukturerer vårt kulturelle kjønnsunivers – den åpne kroppen.

Solheim forklarer *den åpne kroppen* med to aspekt: et aspekt er gjennomtrengeligheten og grensefraværet i mat og kvinnelighet – kvinnen som matgiver, til både menn og barn, men også kvinnekroppen selv som mat, blir innlemmet som føde og næring for andre personer, altså overskrider egne grenser. Dette er imidlertid en ren metafor. Det andre aspektet ved kvinners åpenhet er kroppens seksuelle åpenhet. Også på to nivåer, kvinnen med sine reproduktive funksjoner – krysser kroppens grenser innenfra, men også kvinnekjønnets seksuelle åpenhet - gjennomtrengelighet fra utsiden. “[D]ens evne til å la seg invadere av – og inkludere – et annet menneske” (Solheim, *Den Åpne Kroppen* 1998, 45). Denne seksuelle åpenheten er også forbundet med urenheter. Disse kroppslige metaforene er med på begrepsfeste det kvinnelige som noe essensielt grenseløst. Noe som må holdes på plass.

Denne symbolske representasjonen – den åpne kroppen - virker til å fremstille kvinnen som iboende åpen og uten i stand til å skille mellom inntrengere. Dette nødvendiggjør en påtvungen innelukking for å beskytte hennes renhet og dermed renheten til avkom. Solheim sier i dette tilfelle at ekteskapet holder kvinneligheten på plass – ekteskapet sjenker renhet til det som er iboende urent. Solheim drar det enda lengre ved å si at huset i moderne kultur kan oppfattes som den representasjonen av renhetens lokalisering. Huset kan symbolisere avgrensning på to nivåer: den ytre synlige innrammingen som holder kvinnen på plass og erstatter hennes egne manglende grenser men også at huset kan komme til å forestille kvinnen selv, den urene kroppen – huset blir det primære objekt for renselse, det vil si husarbeid. Igjen snakker Solheim om kvinnen som “havn”, evig tilstede mens hun venter på sin mann, en mytisk undertekst til mange store dramaer fra 1800-tallet som jeg var inne på tidligere.

Men, ekteskapet er ikke nok for å holde kvinnen på plass fordi den åpne kroppen bringer med seg en skam som assosieres til horen på grunn av deres iboende seksualitet. Det som derimot assosieres til en ikke-seksuell kvinnelighet som jomfrudommen, er en kvinne som har blitt mor. I følge Solheim blir moderskapet den eneste overbevisende renselse for å forløse kvinnen fra sin urenheter

Litteraturforskeren Roland Barthes (1915-1980) er muligens den fremste forsker som forbindes med mytebegrepet. Barthes har skrevet et verk med femti små essayer der han analyserer dannelsen av en rekke franske hverdagsmyter, slik de kommer til uttrykk i offentligheten og kulturen; *Mythologies* (1957). Med myter mener Barthes kollektive forestillinger om kulturelle fenomener som gjennom

manipulering med tegn fremstår som naturlige fenomener (Eriksen u.d.). Det er nettopp en slik kollektiv forestilling om fenomenet kunstneren eller kunstfeltet jeg er interessert å se etter i min studie. Fremstår kunstnermyten som et naturlig fenomen hos mine informanter? Hvordan uttrykker de en eventuell tilstedeværende kunstnermyte? Jeg starter med en kort presentasjon av Vasari igjen, fordi hans verk kan ses på som et opphav til den tradisjonelle kunstnermyten slik vi kjenner den i dag.

Giorgio Vasari er ofte omtalt som kunsthistorikerens far, hans verk bærer sterkt preg av den *tradisjonelle kunstnermyten og som kunsthistorie blir den lest og forstått helt fram til i dag* – “*Den store kunstneren*” *blir skapt*. Isachsen (2010) skrev masteroppgave om nærliggende tema og hennes kritikk går blant annet på Vasari og hvor begrensende og forventende en slik fremstilling blir, spesielt for kvinner. Isachsen innleder sin masteroppgave i kunsthistorie med å skrive:

Hvordan kunstneren fremstiller seg selv og blir oppfattet i dag er fortsatt påvirket av den solide kunstnermyten. I myten framstår kunstneren som eksentrisk og kallet til kunstnerlivet av en ubestemmelig indre trang. (...) I myten skaper den store kunstneren sine verk i motgang og lidelse, i galskap og ensomhet, og holder ut tross manglende forståelse fra omverdenen fordi han med hånden på hjertet føler at han ikke har noe annet valg. Enten fordi han føler han ikke kan noe annet, eller fordi han føler seg ledet av en ubeskrivelig følelse av nødvendighet. (...) (Isachsen 2010, 6).

Isachsen mener det største problemet med en slik fremstilling av kunstneren er at den er kjønnseksklusiv, ingen kvinnelige kunstnere er viktige nok til å inngå i de store verkene, og dermed blir den kunstneren i myten et sterkt symbol på maskulinitet. Kunstnermyten møter utfordringer med poststrukturalistene, først og fremst den i den feministiske kritikken. Fra hvilket ståsted er historien skrevet? Ifølge Nanette Salomon (1996) blir kunsthistorien en historie som beskytter, støtter og ivaretar mannlige interesser når den blir lest og forstått med Vasari. I tillegg fjerner han kunsten fra all sammenheng med omverdenen og skaper myten om det utilnærmelige geniet som er en mann. Kvinnene har ikke vært viktige nok til å bli inkludert.

I denne oppgaven er jeg opptatt av forestillingen om en kunstnermyte. I sosiolog Per Mangsets rapport fra 2004 starter han med å gi en forklaring på denne kunstnerdrømmen som veldig mange unge har i dag. Her bruker Mangset den franske kultursosiologen Pierre-Michel Mengers studier som legger vekt på to faktorer som kan bidra til å forstå hvorfor folk, til tross for usikkerhet og lave inntekter, folk fortsetter å strømme til kunstneryrkene:

- Muligheten til å oppnå store symbolske gevinster – anerkjennelse, ære og berømmelse – og kanskje også store økonomiske gevinster – inntekt, er tilstede.
- Den tradisjonelle karismatiske og romantiske kunstnerrollen gir kunstnere et slags mentalt beredskap til å takle usikkerheten: de er fylt med en tro på egen suksess og den tradisjonelle kunstnerrollen gir dem denne troen at de faktisk er en av de som vil lykkes. (Mangset 2004).

I følge Mangset (2004) har denne tradisjonelle kunstneren som oftest vært en mann, mens kvinner utgjorde lenge en minoritet på de fleste profesjonelle kunstområder. Her vil jeg presentere hans definisjon på en kunstnermyte:

Ifølge denne tradisjonelle karismatiske eller romantiske kunstnerrollen framstår kunstneren som en mytisk (...) figur hevet over hverdagslivet trivialiteter. Han skal ha følt et særskilt kall til å bli nettopp kunstner. Man antar at han besitter spesielle – kanskje medfødte – “gaver” eller talent for nettopp dette yrket. (...) Han bruker talentet og inspirasjonen til å skape unike kunstverk. (...) Den karismatiske kunstneren framstår som et “isolert geni”, som søker den absolutte friheten og aldri går på akkord med sine kunstneriske prinsipper. (...) (Mangset 2004, 9-10).

Forskning kan fortelle oss at kunstnerrollen stadig er i endring, men at det likevel er visse idéer som går igjen. Det som er interessant for min oppgave er å se hvilken idé som har størst kraft i dag.

Oppsummering

I denne oppgaven har jeg valgt en kulturanalytisk inngang, fordi jeg har tro på at kulturen kan forstås gjennom å forstå meningsproduksjonen som skapes av oss selv og mennesker rundt oss. Det fins normer, verdier og symbolsystemer som er så fastlagte at vi ikke stiller spørsmål ved dem og disse har jeg lyst å skrape frem. Kan jeg finne noen forestillinger i kunstmiljøet som, satt i system, kan vise oss hvor føringene for våre handlinger kommer fra? Gjennom en slik dekonstruksjon av meningsproduksjoner i empirien min kan jeg avdekke hvordan kjønn er en virksom produsent.

Den overordnede teorien jeg bruker er poststrukturalismen, fordi den er opptatt av nettopp å dekonstruere for å finne grunnen til hvorfor noen idéer har vunnet frem mens andre ikke. Det fins ingen “sannheter”. Kulturanalysen er likevel det overordnede analyseverktøyet jeg vil bruke fordi den er så fleksibel og kan hjelpe meg å holde en åpen inngang til analysen. Når det er nødvendig å avgrense vil jeg bruke mer empirinære teorier og faglitteratur som symbolteori/myter, heteronormativitet og naturalisering.

3.0. Kapittel 3: Metode

I dette kapittelet vil jeg konsentrere meg om metoden for innhenting av material, intervjuer, samt etterarbeidet med disse. I tillegg vil jeg legge vekt på kunnskapsproduksjon i denne typen samspill – kvalitativ datainnsamling. I forberedelsene til dette har jeg i hovedsak støttet meg til to bøker, *Det kvalitative forskningsintervjuet* (2009) av Steinar Kvale og Svend Brinkmann og *Systematikk og innlevelse* (2009) av Tove Thagaard. Jeg begynner med å si noe om det kvalitative forskningsintervjuet.

3.1. Kvalitativ metode og det kvalitative forskningsintervjuet – hvorfor intervjuer?

“Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonenes side. Å få frem betydningen av folks erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden, (...), er et mål” (Kvale og Brinkmann 2009, 21).

Formålet med et intervju er å få fylldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon (Thagaard 2009 [1998]).

I det kvalitative forskningsintervjuet er det viktig å systematisk planlegge intervjuundersøkelsen, det vil si bestemme tematisering og design før selve utførelsen av intervjuene. Jo bedre man er forberedt, jo bedre resultat og lettere etterarbeid (Kvale og Brinkmann 2009). Siden jeg hadde nokså samme innfallsvinkel som det tverrfaglige forskningsprosjektet *The social meaning of children*⁵ ble jeg invitert til å være med og bidra med kunnskap innenfor et større prosjekt. Dette innebar å bruke en opprettet intervjuguide. Det jeg behøvde å gjøre var å justere noe på spørsmålene. Forøvrig beholdt jeg rekkefølge og tema slik som den var. Jeg har i ettertid sett at jeg blant annet på grunn av dette har fått gjort et godt stykke analysearbeid, fordi temaene som viste seg relevant i mitt materiale kom frem nettopp fordi jeg hadde en åpen og generell intervjuguide. Min rolle som intervjuer har ikke infiltrert svarene i like stor grad som det kunne ha gjort om jeg hadde laget en mer spesifisert guide som skulle rettes mot kunst og kunstnere.

Jeg har i denne oppgaven brukt et relativt strukturert opplegg, det vil si at spørsmålene var utformet på forhånd og rekkefølgen på disse i stor grad fastlagt selv om jeg kunne hoppe fram og tilbake ettersom jeg så behov for det. Det kvalitative utformes ved at informanten står fritt til å utforme svarene sine og presentere hvordan hun/han forstår sin situasjon. Det positive med en slik fremgangsmåte var at jeg lett kunne finne frem til samme tema hos alle

⁵ Et samarbeid mellom UIO og NTNU (2009-2011). Prosjektet vil undersøke hvilke holdninger folk har til det å få barn og hva som påvirker avgjørelsene om å få barn eller ikke få barn.

informantene (Thagaard 2009 [1998]). Selv om det var strukturert var spørsmålene åpne, og dette førte til at jeg stort sett fikk fyldige svar som resulterte i et godt og fyldig materiale. I etterkant har jeg sett at jeg kunne ha fulgt opp noen tråder bedre men på grunn av min uerfarenhet i denne typen samtalsituasjoner ble dette ikke fulgt opp så godt som det kunne blitt.

Etter mitt første intervju var jeg overveldet av en god følelse, det føltes veldig spesielt å være i den situasjonen med et menneske man ikke kjenner. Jeg opplevde at de fleste av mine informanter åpnet opp og ga av seg selv. Jeg opplevde en slags gjensidig takknemlighet, at de syntes det hadde vært godt å snakke om bare seg selv og sitt. Som oftest er man i en gi og ta situasjon når man samtaler med hverandre, men her kunne de bare snakke i vei mens jeg var “den gode lytter”.

3.2. Situering – min rolle

Lenge er det blitt diskutert hva kunnskap er og hvordan den kan oppnås. Min oppfattelse og gjennomføring av forskningsintervjuet har bakgrunn i vår tids postmoderne tenkning med hovedvekt på hermeneutikk. Hermeneutikk er læren om fortolkning av tekster. *“Kunnskap om hva andre mennesker gjør og sier, hva deres handlinger og ytringer betyr, avhenger alltid «av en bakgrunn eller kontekst av andre betydninger, antakelser, verdier, praksiser og så videre»”* (Kvale og Brinkmann 2009, 70). Og slik sett mener jeg dette henger tett sammen med situering, noe som betyr at den kontekstuelle fortolkningstradisjonen er betinget av historie og tradisjon. Og dette er viktig å få fram i denne oppgaven, intervjuene er ikke gitte sannheter men fortolket og konstruert av meg som forsker. En hermeneutisk tilnærming legger nettopp vekt på at det ikke finnes en gitt sannhet men at fenomener kan tolkes på flere måter. ”All forståelse bygger på en forforståelse” (Thagaard 2009 [1998], 39).

Informasjonen som kommer fram i et kvalitativt forskningsintervju er som sagt avhengig av samspillet mellom den som intervjuer og informanten. Det er derfor viktig at intervjuer oppnår en tillit hos informanten (Thagaard 2009 [1998]). Jeg opplevde at alle mine informanter fikk en tillit til meg som gjorde at de i høy grad var åpne om temaene vi var inne på. Jeg synes selv jeg oppnådde god kontakt med alle mine informanter og samtidig at denne kontakten var profesjonell. Med det mener jeg at det verken var for pretensiøst eller for vennskapelig.

Ofte får vitenskaplige resultater status som objektive og sanne. På begynnelsen av 1980-tallet begynte flere kvinnelige forskere å sette kritisk søkelys på vitenskapene og det ble utviklet en omfattende feministisk vitenskapskritikk der det ble fremsatt alternative vitenskapsforståelser. Forståelser for at forskere har

forskjellige ståsteder, interesser, fagområder og forskningstradisjoner som de forholder seg til. "Virkeligheten" er ikke noe som er gitt, åpenbart eller synlig men noe som blir til gjennom ulike former for språklig praksis. Det vi oppfatter som "virkeligheten" blir dermed et fortolkningsspørsmål og avhengig av historiske perspektiver. I 1991 konstaterte den feministiske biologen og vitenskapshistorikeren Donna Haraway at fakta eller "virkelighet" ikke lar seg fange uten menneskets tilstedeværelse (Bondevik og Rustad 2009 [2006]).

Haraway kritiserer positivismens idealer om objektivitet, altså en tro på at jeg som subjekt er distansert fra den virkelighet jeg studerer. Det er her hun introduserer begrepet om *situert kunnskap*, som er en kritikk av gudeblikket forskeren blir iført. Fra *a view from nowhere* til *a view from somewhere*. Ifølge Haraway blir kunnskap til gjennom en språklig, kulturell og historisk oppfatning av hva kunnskap er. Kunnskap er alltid lokalisert fra et sted den ikke kan løsrives fra (Bondevik og Rustad 2009 [2006]). På en annen måte kan man også si at det er et forskningsintervju sitt mål å produsere kunnskap. Denne kunnskapen konstrueres i samspill mellom intervjueren og informanten (Kvale og Brinkmann 2009).

Det jeg vil med dette er å peke på at samspillet i en intervjusituasjon er viktig for utfallet av materialet man sitter igjen med etterpå. Selv om jeg mener jeg hadde en god profesjonell kontakt med mine informanter betyr det ikke at jeg ikke har vært meg selv. Det er vanskelig, enn si umulig, og ikke å dra med seg sin egen personlighet uansett hvilken sammenheng man befinner seg i. I begynnelsen, før jeg dro ut for å møte informantene mine, trodde jeg det ville være positivt at jeg selv er utdannet innen kunsthøgskole, at informantene på en måte følte jeg sto dem nære. I ettertid mener jeg at dette hadde liten betydning. Det tillitsforhold som ble etablert i starten og det gode samspillet underveis skapte utfallet. Det samme gjelder barn. Jeg antok det ville være en fordel å være mor og ikke fremstå som en kritiker, men på den andre siden kan jeg ha vært den samme kritikeren for informantene som ikke vil ha barn. Uansett var ikke min person et tema, noen kjente til meg siden vi tilhører noenlunde samme miljø, men ellers var det lite nysgjerrighet rundt min person, bare rundt mitt prosjekt. Andre ting som kjønn og alder tror jeg kan være med på å gjøre et møte lettere eller vanskeligere.

De fleste intervjuene fant sted på deres hjemmebane, enten kontor, atelier, studio, stue eller kjøkken, mens et par fant sted på café. Informantene fikk bestemme møtested og nå skal jeg se nærmere på - utvalget av informanter.

3.3. Utvalg av informanter

"Kvalitative studier baserer seg på strategiske utvalg, det vil si at vi velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i

forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver” (Thagaard 2009 [1998], 55). I forhold til dette har jeg valgt ut informanter som er kunstnere mellom 30-50 år, både menn og kvinner. For å få tak i informanter har jeg først og fremst brukt e-post. Jeg har vekslet mellom å sende e-post til kunstnere jeg visste om, kunstnere jeg fant fram til på nettsteder og kunstbaserte nettsteder som kunne videresende min forespørsel. Det kunne være organisasjoner, verksteder, atelierfellesskaper og lignende.

Dette er utvalget:

- ”Bente” - I 30-årene. Ønsker barn.
- ”Marianne” - I 50-årene. 3 barn.
- ”Thomas” - I 50-årene. 2 barn.
- ”David” - I 40-årene. Ønsker ikke barn.
- ”Line” - I 30-årene. Ønsker ikke barn.
- “Mette” - I 30-årene. 1 barn.
- “Trude” - I 40-årene. 3 barn.
- “Kristin” - I 40-årene. 1 barn.

I tillegg kan jeg si at alle informantene mine er gift eller samboende, men kun en av disse med en kunstner.

Først var jeg opptatt av at det bare skulle være billedkunstnere, begrunnelsen min for dette var min egen rolle i det hele, billedkunst var mer fremmed for meg enn for eksempel scenekunst. I ettertid gikk jeg bort fra dette, jeg innså etter et prøveintervju at det som var interessant for min problemstilling var å ha yrke som kunstner uavhengig av om det innebærer å jobbe med maleri, foto, litteratur, dans, teater eller kunsthåndverk, for å nevne noen kunstuttrykk. Det å velge kunstnere uansett uttrykk mente jeg ville gi et mer generelt resultat. I ettertid har jeg tenkt på at det vil være forskjeller innenfor kunstuttrykkene for hva som er mest ”lønnsomt”. En danser bruker kroppen som instrument i kunsten og da må den fungere optimalt. En forfatter kan kanskje leve et “A4” liv mer enn en skuespiller som har prøver formiddag og forestilling kveld. Samtidig ser det ut til at billedkunstnere strukturerer arbeidet slik at de passer bedre inn, slik at arbeidet bedre kan forenes med familielivet.

En annen ting jeg har tenkt mye på er kjønnsfordelingen i oppgaven. Jeg var veldig bestemt på å ha både menn og kvinner fra starten av. Det skulle være kvinner og menn i alderen 40 eller eldre. Barnevalget skulle helst være helt bestemt og ferdig. Enten hadde de fått barn eller så hadde de latt det være. Det ble ikke sånn fordi det var veldig få i denne kategorien som meldte seg. Jeg fikk til slutt lett blanding, litt forskjellig i alder, men flest kvinner og flest med barn. Først ble jeg litt satt ut av denne ufrivillige forandringen i planen, men etter hvert innså jeg at min problemstilling og tematikk var som skapt for disse

kvinnene. Det er kvinnene som står mest i denne vanskelige valgposisjon og derfor handler oppgaven mest om kvinner.

Det ble som nevnt vanskeligere enn jeg trodde å få tak i informanter og for å forklare dette nærmere var det ikke det å få tak i kunstnere som var villige til å stille opp som var problemet, men å få et mangfold i kunstnerens livssituasjon. Jeg fikk i starten bare kontakt med kunstnere med barn, ingen kunstnere uten barn viste noen interesse. Det var en stund usikkert om jeg ville få tak i informanter uten barn, men etter litt mer innsats og tid fikk jeg mine to. Både kunstnere uten barn og mannlige kunstnere viste mindre interesse for å stille opp på prosjektet.

Det er i grunnen ganske interessant det som skjedde i begynnelsen av informantjakten min. Hvorfor var det kun kunstnere med barn som viste en stor interesse? Det er kanskje flest kunstnere med barn så det kan være en begrunnelse. Det er også en mulighet at kunstnere med barn har kjent på det å få barn som spesielt i sitt yrke eller kanskje rett og slett det ikke er et tema, noe en kunstner uten barn ikke tenker så mye på. Slike spørsmål som dette håper jeg kan sette søkelys på i denne oppgaven.

3.4. Ethiske problemstillinger

Da jeg var på jakt etter informanter sendte jeg ut en forespørsel der det sto kort om hvem jeg var, hvor og hva jeg studerte og arbeidstitelen for oppgaven min. Det sto også at det ville bli brukt en båndopptaker under intervjuene men at informantene skulle anonymiseres i oppgaven slik at det ikke skulle bli mulig å føre noe tilbake til dem. Jeg har tenkt mye på dette med anonymitet i oppgaven min. Kunstmiljøet i Trondheim er ikke stort og derfor er jeg opptatt av at informantene mine ikke skal bli gjenkjent, ikke nødvendigvis fordi tema er farlig men fordi det var en forutsetning for å stille opp. For å anonymisere informantene har jeg gitt de oppdiktete navn, i tillegg har jeg unngått å definere de som billedkunstner, dansekunstner, scenekunstner, performanceartist, musiker, forfatter og så videre. Alle mine informanter er *bare* kunstnere. Selv om enkelte informanter har sagt at de ikke syns det er så nøye vet jeg at andre igjen foretrekker at de ikke blir sitert og gjenkjent, det har jeg stor forståelse for og håper jeg klarer å innfri dette.

Jeg har, i jakten på informanter, også tatt i bruk snøballmetoden, det vil si at jeg fikk tips om eventuelle andre aktuelle personer fra informantene. Problemet med dette er at utvalget kan bli for snevert, bli bestående av personer innenfor samme miljø eller nettverk. Et annet problem kan være at informanter seg imellom ikke blir så anonyme, men siden jeg har spurt mange av mine informanter om tips kan ikke de som ga meg det være sikker på at akkurat det tipset ble etterfulgt. I

tillegg har man det problemet at denne tipsede ikke har gitt sitt samtykke på å bli utlevert med kontaktinformasjon, men i det samfunnet vi lever i i dag kan vi stort sett få tak i mye informasjon hvis man bare bruker tid på det (Thagaard 2009 [1998]). Disse informantene fikk uansett gitt sitt samtykke når jeg fikk sendt ut forespørsel på e-post. Slik sett var det likt for alle. Jeg brukte også venner og bekjente rundt meg til å hjelpe meg med informantjakten, men ettersom jeg spurte flere er det ingen av disse som vet mer enn noen andre.

3.5. Etterarbeid av intervjuene - analysearbeid

Etter hvert intervju var jeg opptatt av å komme raskt i gang med transkriberingen fordi jeg ikke skulle glemme settingen rundt intervjuet. Når alle intervjuene var gjort og all transkribering skrevet satt jeg meg ned og leste igjennom igjen og igjen. Jeg kom ganske raskt inn på noen sentrale temaer og jobbet videre slik: jeg klypte ut de sitatene som jeg synes inneholdt noen utsagn om gjeldende tema og limte de inn i nye dokumenter som jeg ga overskrifter som for eksempel *Informanter om kjønn*. Så gikk jeg nærmere inn i disse nye dokumentene og leste de nøye, samtidig som jeg bearbeidet og renskrev sitatene. Dette gjorde jeg med alle mine sentrale temaer som endret seg gjennom prosessen: kjønn, økonomi, moderskap/farskap, karriere, kunstnermyte, pronatalisme og lignende.

Jeg har som sagt sett sentrale tema, men disse temaene var nettopp sentral på grunn av hvem som har uttalt seg om det, altså kunstnere først og fremst og i annen rekke om kunstneren har barn, vil ha barn eller er og vil forbli barnfri. At en informant sier: *"Jeg har selvfølgelig vært innom tanken om å ikke få barn fordi det er veldig vanlig i det her yrket her (...)"*, er det nettopp interessant fordi det er en kunstner som sier det. Det er vanlig i kunstneryrket å tenke at man ikke skal ha barn. Når jeg da kommer bort i flere lignende utsagn har jeg tillagt det et sentralt tema; *den barnløse kunstneren*. Et annet eksempel på leting etter tema som også sier noe om personene som har sagt dette er når en informant sier: *"Det var ikke min verden, da var det vel kanskje derfor det forholdet tok slutt tror jeg, at jeg kjente på den biten at jeg må ut å være fri og da vet jeg ikke om det er den, hva man kaller en kunstnersjel eller et eller annet. At man må ha en slags frihet på en måte"*. Og med flere slike lignende uttalelser har jeg nok et tema; *kunstnermyte*.

Det jeg gjorde i begynnelsen var en slags koding av materialet mitt, velge ut sentrale tema, og dette ses på som et første skritt i en analyseprosess. Kvale og Brinkmann sier i sin bok at koding innebærer at det knyttes ett eller flere nøkkelord til et tekstavsnitt og at kategorisering er en mer systematisk begrepsdannelse av et utsagn, men at disse to begrepene brukes om hverandre (Kvale og Brinkmann 2009). Inndeling av kategorier gjør det mulig å både

utføre personsentrerte og temasentrerte analyser. Betegnelsen personsentrerte tilnærminger brukes for analyser og presentasjoner av data der personer er i fokus, mens temasentrerte tilnærminger kan knyttes til presentasjoner av materialet der temaene er i fokus (Thagaard 2009 [1998]).

Min studie er en kombinasjon av person- og temasentrert tilnærming. Det er vesentlig at mine informanter får være en gruppe kunstnere og viktig at alle kommer inn på de samme temaene selv om de ikke uttrykker seg likt og like mye innenfor disse (Thagaard 2009 [1998]). Jeg har fokusert på meningsinnholdet i tekstene mine, utskrifter fra intervjuene, og ikke på hvordan informantene har uttrykt seg. Fokuset mitt er på en gruppe kunstnere, som alle er enkeltstående individer, og deres meninger om noen temaer som jeg trekker ut som sentrale for denne oppgaven.

Selv om jeg her presenterer noen trinn for hvordan jeg har gått frem er det viktig å presisere at kvalitativ analyse ofte kjennetegnes av en runddans mellom teori, metode og empiri. En syklisk prosess som ikke følger etter hverandre i tid (Thagaard 2009 [1998]). Jeg har hele tiden måttet gått tilbake til transkripsjonene for å lese de på nytt. Både fordi jeg ikke skulle ta sitater ut av kontekst og skape noe som ikke fantes og fordi jeg skulle forsikre meg om at jeg ikke gikk glipp av interessante uttalelser som kanskje gjemte seg litt. Da jeg arbeidet med analysen måtte jeg stadig stoppe opp og gå tilbake til problemstillingen og forskningsspørsmålene jeg hadde laget meg. Dette gjorde jeg ofte hvis jeg sto fast og ikke visste helt hvordan jeg skulle angripe materialet. Det hjalp å gå tilbake til tanken og bakgrunnen for å friske opp hvorfor jeg ville skrive om akkurat dette tema. Spørsmål som har hjulpet meg på veien har vært for eksempel å bare spørre meg selv hva denne oppgaven skal omhandle: *Hva er tema for oppgaven? Hva er bakgrunnen for oppgaven?* Og siden viljen til å få barn og kunstnermyten ofte var svar på spørsmålene mine klarte jeg å innhente meg og komme videre med å formulere nye relevante spørsmål til materialet mitt som relaterte til disse hovedordnede temaene. Spørsmål som da kom var for eksempel: *Hva er kunst? Hvem er kunstneren? Hvordan oppfatter informantene seg selv som kunstnere? Hva er informantenes opplevelser av pronatalistiske holdninger?*

Slike spørsmål underveis har hjulpet meg å holde fokus og jeg mener selv jeg har klart å holde meg åpen for temaer underveis i prosessen. Slike spørsmål har i tillegg hjulpet meg til å se nye tema underveis i analysearbeidet.

Oppsummering

I dette metodekapittelet har jeg skrevet om min metodiske tilnærming til oppgaven, om den kvalitative metoden og gangen fra valg av intervju som

instrument for datainnsamling til analysestrategier. Jeg har prøvd å legge vekt på min funksjon som forsker ved å skrive litt om fortolkning og situering og med dette vise hvor mye dette påvirker den kunnskapen som produseres. Først mellom meg og mine informanter og så av meg i fortolkningsprosessen. Det er denne produserte kunnskapen som blir presentert senere i oppgaven.

4.0. Kapittel 4: “Den veloppdratte borger”

“Det skal mot til for en norsk kvinne i dag å si at hun ikke ønsker seg barn”
(Moi, Moderskapsmaset 2004).

I flere artikler om tema har jeg kommet over spørsmålet om det er mindre akseptert å være barnfri i dag? Kjernefamilien er ikke lenger hva den var og kvinnefrigjøringen har gitt økt mulighet til å velge når og om du vil ha barn. Likevel gjør dagens reproduksjonsteknologi og mulighetene til adopsjon spørsmålet om barn ikke lenger til en skjebne men et valg (Bråten 2004). I dagens samfunn er det familielivet med barn som er sosialt normgivende og vi ser på det å få barn som en fullførelse og noe som gjør oss til modne kvinner – og i økende grad også menn (Ravn 2005).

I dette kapittelet vil jeg fokusere på en kunstners opplevelser av å skulle få barn eller å være barnfri i et samfunn som er så barnefokuset. Jeg er interessert i å se om også kunstneren prøver å passe inn og gjøre de “riktige” valgene eller om det er slik at kunstneren ikke ses på som “veloppdratt” og dermed “slipper unna” denne forventningen om “normal” familiepraksis? Jeg syns det er et godt grep å starte analysen i denne enden og se nærmere på forventninger til foreldreskap og barn, eller “moderskapsmaset” som Toril Moi kaller det. Det er denne forventningen jeg først ble oppmerksom på og som jeg innledningsvis kaller tema 1.

I dette kapittelet har jeg trukket ut tema jeg ønsker å belyse, fra det å ville ha barn eller ikke, problemer og forventninger rundt slike valg og resultatet for en avviker. Gjennom disse temaene vil jeg prøve å avdekke og undersøke forutsetningene for hva vi tar for gitt og oppfatter som “naturlig”.

4.1. Den biologiske klokken

Flere av informantene mine er innom de “biologiske” sidene ved det å være kvinne. Line er en av to informanter som ikke vil ha barn, likevel stiller hun spørsmål til hvorfor kroppen hennes er som den er hvis hun ikke skal føde barn:

(...) [J]eg kan stille meg spørsmål om hvorfor kroppen min er som den er, hvorfor har jeg brede hofter og, forholdsvis, store bryst. Kanskje kroppen min ser ut som om den er laget for at den skal føde barn, som man sier fra gammelt av. (...) [H]vorfor er jeg født med denne kroppen hvis jeg ikke skal ha barn? (Line)

Line spør hvorfor kroppen hennes er som den er hvis hun ikke skal føde barn og kroppen Line beskriver i dette utsagnet er en kvinnekropp med former, brede hofter og store bryst - en “kvinnelig” kropp kan man si. Denne “kvinneligheten” Line beskriver virker til å bli bortkastet på henne slik som hun fremstiller det.

Hvorfor ha en slik kropp om du ikke skal bruke den fornuftig og føde barn? Leter Line etter argumenter som kan gjøre det lettere for henne? Som Solheim (2004) skriver er det i vår moderne verden den biologiske kroppen som er utgangspunkt for kjønnsdistinksjonen. Det er et kulturelt fenomen å definere hva som er mannlig eller kvinnelig. Det er “normalt” og “naturlig” at en kvinne vil ha og får barn. Dette kan vi se blir forventet av en kvinne i større grad enn en mann. Det er ukvinnelig å ikke ville ha barn og vi kan se at de “kjønnede grensene” er blitt overskredet.

Line sier tidlig i samtalen at hun synes det er et følelsesladet tema å snakke om og uttrykker gjennom hele intervjuet at hun leter etter noe hun kan forsvare sitt valg med. Som Malin Noem Ravn skriver i artikkelen *Gravide idealer i den norske samtiden* (2000), er graviditeten en spesiell og potensielt svært betydningsfull del av en moderne norsk kvinnes liv:

En graviditet er en personlig opplevelse. Den griper inn i en kvinnes liv både fysisk og psykisk og endrer hennes sosiale status og hennes liv etter graviditeten; den blir en del av hennes “livsprosjekt”. Graviditet og det å få barn er unikt i enhver kvinnes livssammenheng (Ravn 2000, 20).

Det å ikke være en del av noe som framstår som så betydningsfullt er for Line ikke noe enkelt valg. Jeg har ingen informanter som veier så mange argumenter for og imot et barnevalg og stiller så mange spørsmål som Line. Som Line selv sier er det mer synlig for henne som er kvinne når hun velger å ikke få barn. Hun begrunner det med blant annet at barnet kommer ut fra kvinnens kropp og en far trenger strengt tatt ikke være til stede. Moderskapet ser i flere sammenhenger ut til å provosere frem dette paradokset Solheim (2007) skriver om. At den generelle likheten mellom mennesker er lettere å opprettholde når disse menneskene er kun mann og kvinne enn når disse menneskene blir far og mor. Når dette skjer ser det ut til at individene i større grad knyttes til sine grunnleggende, men produserte, rettigheter og plikter.

Som sagt understreker dagens mange muligheter til å få barn, både gjennom adopsjon og behandlingsformer som assistert befruktning, hvor viktig foreldreskapet er. Dette er med på å skape sterke kulturelle forestillinger om biologiske klokke og det at kroppen nærmest krever et svangerskap (Fjell 2008). I tillegg er barnfrie og ufrivillig barnløse med på å bygge opp under denne forestillingen om en biologisk drivkraft. Line er med på å bygge opp under en gammel forestilling om hvordan en kvinne som skulle føde barn skulle se ut: *Menn så etter brede hofter fordi da var det en kvinne som kunne føde sterke barn (...)* (Line). Men ikke bare se ut, som Ravn (2005) er inne på i sin studie har Line også kjent på kroppens signaler:

F: Har du alltid visst at du ikke ville ha barn?

I: (...) Jeg har jo på en måte kjent det på kroppen også, akkurat som om det har vært en bevegelse i eggstokkene skulle jeg til å si (...) [D]e urkreftene i oss at kroppen på et visst tidspunkt skal reprodusere seg, samtidig som at det er min største frykt at jeg faktisk skal bli overvunnet av disse kreftene. (...) At når jeg tenker bevisst på det at jeg ikke har lyst på barn så er jeg samtidig redd for at kroppen min skal begynne og overtale sinnet mitt til noe annet. At det plutselig er riktig og skal få barn. (Line)

Line seg selv gjennom “naturlige gittheter”. Gjennom populærvitenskapelige tv-program som for eksempel “Hjernevask” og populærvitenskapelig litteratur i samme gaten “Født sånn eller blitt sånn” av samme mann, Harald Eia, prøves det å bestemme hvem vi er som individer når det kommer til kjønns spesifikke kjennetegn. Ravn forklarer det med at det virker overbevisende fordi det gir enkle svar til vanskelige spørsmål. Hvorfor får vi barn? Kan svares med: Fordi vi er skapt slik! Hvis vi kan “skyldes” på det biologiske blir det mye lettere.

Jeg vil si at Line på en måte helgarderer seg fordi, som jeg tolker det fraskriver hun seg ansvaret. Om hun skulle bli gravid så har kroppens urkrefter overvunnet hennes autoritet som individ til å ta egne valg. “Hodet- er- fraskilt- fra- kroppen” tanke. Når det kommer til graviditet og å føde barn kan det se ut som vi mennesker blir litt mytiske, at vi lettere i denne perioden i livet kommer i kontakt med “urmennesket” i oss. I en slik sammenheng blir den symbolske representasjonen av kvinnekroppen som det motsatte av mannskroppen veldig tydelig.

David er den andre av informantene mine som ikke vil ha barn og er også inne på de “biologiske” sidene ved det å være kvinne:

F: Har det vært et tema som har blitt tatt opp av begge?

I: (...) [N]ei for å være ærlig tror jeg det var hun som tok det opp, jeg tror hun har litt lyst og det er jo vanlig fordi hun er kvinne. Hun føler at det kommer men hun var aldri helt sikker på det, hun sa aldri “jeg vil, jeg vil, jeg vil” (...) (David)

Det er vanlig sier David, fordi hun er kvinne, altså er kvinner forskjellig fra menn ifølge han. Igjen ser vi at moderskapet er med på å forskjelliggjøre kvinner og menn. Jeg vil si han bærer på det Solheim kaller den moderne kjønnsforståelsen om at kjønnet er blitt “naturlig” og at kvinnen er forbundet med blant annet forplantning. *Hun føler at det kommer* sier han, hva er det som kommer spør jeg? Sherry B. Ortner's artikkel *Is female to male as nature is to culture* (1974) tar opp spørsmålet om hvorfor kvinner blir sett på som nærmere naturen enn menn og begrunner det blant annet med reproduksjon. Kvinners animalitet er mer manifestert og det forstår jeg slik at på grunn av graviditet, fødsel og amming framstår kvinnen som mer “dyr” enn mannen. Slik jeg tolker Ortner's artikkel er at også mannen er “dyr” men da mer i sex og i kamp. Ikke slik som kvinnen som skaper og opprettholder liv.

4.2. Forventninger – barn eller barnfri?

Det finnes en forventning om barn når man kommer opp i en viss alder, men jeg kan også se at informantene mine opplever det går en forventning i motsatt retning – å forbli barnløs. Kristin har fått barn:

F: Når begynte du første gang å tenke på å få barn?

I: Jeg har selvfølgelig vært innom tanken om å ikke få barn fordi det er veldig vanlig i dette yrket. Man diskuterer det jo men for meg har det vært sånn at jeg alltid har hatt lyst på barn. Jeg tenkte jo på det når jeg var 35 og gikk ut fra (...)akademiet, “åh herregud, hvordan skal dette gå” (latter). Det kommer aldri til å gå, verken det å få barn eller å bli kunstner. Fordi hva skjer hvis jeg ikke får barn, da blir jeg jo utrolig deppa hvis jeg egentlig har lyst på barn. (Kristin)

Kristin sier hun alltid har hatt lyst på barn tidligere i samtalen, men ettersom hun er kunstner har hun selvfølgelig, som hun sier, vært innom tanken om å la det være da det også er vanlig i hennes miljø. Kristin har kjent på tvilen, hvordan skal det muliggjøres, både å livnære seg som kunstner, men også få barn i rett tid? På kort tid bør hun få etablert seg som kunstner, i tillegg tenke på at et eventuelt barn må få en plass i dette tidsskjemaet. Det fremstår for meg som om Kristin har tenkt igjennom denne motsatte forventningen om barnløshet, at det er en slags fornuftig avgjørelse i hennes ståsted. Hvorfor framstår dette som mer fornuftig? Økonomi er et aspekt, Kristin sier den økonomiske tryggheten er viktig for henne og det har vært med på å bestemme når det passet å få barn. I tillegg snakker Kristin en del om det å være aktuell kunstner. Ut fra samtalen med henne ser det ut til at hun peker på at man er mindre aktuell kunstner, for det første hvis du bor i Trondheim fordi Trondheim ikke blir regnet som noen kunstby og for det andre hvis du får barn. Dette kommer jeg tilbake til i det neste kapittelet “Den store kunstneren”.

4.3. Kan barn rettferdiggjøres?

Selv om den sosiale normen er å reprodusere seg og å få barn respekterer alle informantene mine det barnfrie valget hos andre. Bente forteller hun ofte tenker gjennom ønsket om barn:

F: Du har sagt at det er enkelte som ikke vil ha barn, hva tenker du om det?

I: Det synes jeg er helt greit, jeg er også litt sånn, tenker ofte gjennom ønsket om å få barn, hva gror det egentlig ut i fra? Fordi jeg har kanskje litt vanskeligheter med å rettferdiggjøre det på noen annen måte enn et ønske, en sånn følelse, eller et ønske som ligger i meg. Sånn i forhold til hvilken verden føder du barnet i? Hvorfor vil du ha barn? Hvorfor vil du ha barn med den personen der? Ja så jeg tenker ofte at det er en egoistisk ting og forstår veldig godt de som ikke vil ha det. (Bente)

Bente spør hvor dette ønsket om barn kommer fra og vil gjerne finne et svar som kan rettferdiggjøre et slikt valg. Det hun sier er at hun syns det er vanskelig å få barn bare fordi hun har lyst, at det helst skulle vært en større mening bak det. Det som er interessant og forskjellig fra Lines uttalelser er at Bente ikke nevner kropp, bare hodet, og det er heller tanker om verden rundt som gjelder hos henne. Senere i samtalen sier hun at hun blir påvirket av venninner som nå venter sine første barn. Hun tenker på det mer, at hun også vil ha barn. Samtidig er det problematisk, som hun sier selv, fordi hun trives veldig godt med det hun gjør nå, frilansarbeid. Hun ser det kan bli vanskelig å fortsette med en slik arbeidssituasjon hvis hun får barn, derfor vil hun gjerne få gjort mest mulig før hun eventuelt må begynne å si nei. På grunn av mange ting fremstår barnevalget som vanskelig for Bente, hun sier hun helst skulle sluppet å ta dette valget; at det bare kunne skje. Hun har lyst på barn men føler seg egoistisk hvis det ikke skal ligge et mer meningsfylt svar bak det.

Fjell (2008) tar dette opp i sin analyse, informanter som mener at det å få barn er egoistisk. At mennesket får barn fordi de føler behovet og fordi de har lyst. En egoistisk formering. Noen er rett og slett uegnet som foreldre og da får barnevernet enda mer å gjøre hvis ikke folk er flinke til å innse sin egen begrensning. Noen mener at man burde ha respekt for de som innrømmer at de ikke våger og ta ansvaret og er ærlige og sier de heller vil bruke tiden på seg selv. Hvis ikke kan barna bli lidende under at foreldrene ikke har tid eller god nok omsorg for dem. Line snakker om denne egoistiske handlingen:

[D]et er liksom egoistisk handling det å få barn, man reprodusere seg selv. Og kanskje(...) i tillegg ha en karriere, så vil ikke det barnet få så mye fokus, oppmerksomhet og stimuli som jeg tenker jeg helst ville gitt det da. (...) Det tenker jeg, at det i hvert fall er egoistisk om jeg skal realisere meg selv samtidig som jeg skal ha barn, når egentlig det barnet fortjener at foreldrene er 100 % tilstede (...) (Line)

Det å få barn kan ses på som egoistisk fordi man reproduserer seg selv, men Line presenterer også et konservativt syn. Hilde Hauglid møter lignende i sitt doktorgradsprosjekt på hva som kreves for å oppdra barn. Etter tolv dybdeintervju med par som ikke ønsker barn ser hun konservative meninger trer frem. De fleste mener for eksempel at foreldre ikke bør være for gamle, bør jobbe mindre og ikke la barna vokse opp i by (Gripsrud 2006). Line har, som mange, en del meninger om å være forelder uten å være det selv. For henne er det ikke en ønsket situasjon å ikke kunne være 100 % til stede for et barn. Det kan være forvirrende, det er egoistisk å få barn og det er egoistisk å få barn samtidig som man skal ha en karriere, men det er også sett på som egoistisk å velge bort barn som frisk ung kvinne. Dette kommer jeg tilbake til senere i kapittelet.

4.4. Barn gir mening!

Det er et kulturelt imperativ å få barn skriver Ravn og Sørensen (2007) i et debattinnlegg i *I Norge i dag er familielivet – og da fortrinnsvis med barn – sosialt normgivende. Valget om å få barn er det man kaller kulturelt naturalisert, i den forstand at det oppfattes ikke bare som normalt, men også naturgitt* (Ravn og Sørensen 2007). Bente har som sagt vist at hun har vanskeligheter med dette valget å skulle få barn men er likevel veldig tydelig på at hun ønsker det:

F: Men du har likevel lyst å risikere dette med å få barn?

I: Ja jeg har det. Jeg vet man risikerer det og kjenner flere [kunstnere] som ikke har blitt 100 % etterpå. Jeg tenker at det er en berikelse, jeg har innbilt meg at hvis man noen gang får barn får man et helt annet fokus og fjerner seg litt fra seg selv. (Bente)

Bente vil risikere karrieren for å få barn sier hun og her gir det mening mot helse. Hun kjenner kunstnere som ikke har blitt 100 % helsemessig etterpå og snakker om bekkenløsning som i verste fall kan bety at man ikke kan bevege seg like godt fysisk som før. Det kunne også ha gitt mening mot at du ikke blir 100 % som kunstner igjen hvis man skulle gått ut fra at det var en generell tanke at kunstneren er barnløs? Senere kommer Bente inn på det Ravn (2005) skriver i sin artikkel, at å få barn gir mening og rikdom til livet. Mange av informantene snakker om dette. Line, som ikke vil ha barn, sier hun er redd for å gå glipp av *den beste følelsen i hele livet (...) å få sitt eget barn*. I tillegg komme Line inn på et annet aspekt ved det å få barn, nemlig en fullføring av kvinnens potensial som gjør henne voksen og moden:

(...) [J]eg er redd for at jeg får en følelse av at jeg aldri blir voksen fordi jeg ikke får barn. Det er noe jeg har tenkt på i det siste fordi jeg tror at med en gang man får barn så får man en annen type modenhet i seg, og det skulle jeg gjerne ha ønsket at jeg kunne fått, bare uten barn (latter). (Line)

Line refererer til en kulturell forestilling om at foreldreskap er sterkt forbundet med ansvar og modenhet. Hvis man som Line frastår fra det blir man ufullstendig, ikke ferdig på en måte. Hvorfor føles det så sterkt hos Line? Jeg mener det handler om det som Ravn (2005) skriver, at å bli en forelder er nå presentert som en del av den individuelle bestrebelsen i vårt samfunn. Som Ravn og Sørensen (2007) skriver forstås barn som en oppfyllelse av en normal sosialitet og at barn forandrer mennesket på en bra måte, gjennom voksenhet og kjønnetet – til modne kvinner og i økende grad også menn (Ravn og Sørensen 2007). Det er denne kulturelle imperativen om et liv med barn som gjør at mange kan føle seg som ufullstendige personer uten barn og dette virker inn på Line.

4.5. Normalt og Naturlig

Det å ha barn er så “normalt” og “naturlig” at det i de senere årene har vokst frem et stort marked som skal dekke de ufrivillig barnløses behov. På grunn av blant annet dagens mange behandlingsformer for assistert befruktning understrekes det hvor viktig foreldreskapet er. Dette er med på å opprettholde kulturelle forestillinger. Line sier hun blir skremt over selvfølgeligheten ved å få barn:

Det skremmer meg litt egentlig, eller jeg tror at det kanskje er mange som ikke tenker gjennom hva det innebærer å få barn før man faktisk sitter oppi det. Og så ser man først da og så er det for sent å gjøre noe med det på en måte. Det er litt sånn det virker på meg i alle fall, mange som kanskje bare tenker at det er en selvfølge at man skal få barn og så har man faktisk ikke prøvd det ut eller tenkt seg om så nøye. (Line)

Enten får vi barn ellers så får vi ikke barn, det er dessverre ikke slik at man har 30 dagers returrett og kan prøve det først som Line er inne på. Å “låne barn blir aldri det samme som å få sine egne. Som Ravn (2005) er inne på i sin studie er familielivet og det å få barn “kulturelt naturalisert” og slik sett blir det ikke så mye snakk om å ta valg fordi det er noe som er en selvfølge. I Ravns studie sier en kvinne at hun og partner snakket og diskuterte tema barn mye selv om det egentlig aldri var snakk om å få eller ikke få men heller når de skulle få. Uansett et tema som modnes over tid selv om det blir gjort i selvfølge.

Marianne snakker i tillegg om flertallet:

F: Syns du at det fins et press for å barn i samfunnet?

I: Det gjør det jo. [S]amfunnet er jo bygd opp i forhold til familie, det er det normale og naturlige. Flertallet vil jo alltid være et press. (...) [D]u blir jo ikke hele tiden spurt hvorfor fikk du barn men har du valgt å ikke få barn må du forsvare det mye mer (...) Hva er det normale? Og det gjelder vel uansett om det er barn eller hudfarge eller dongeribukse en normalitet. Med en gang du avviker så må du forsvare og forklare deg og ha en god grunn. (Marianne)

Marianne sier at samfunnet er bygd opp rundt familien og er det “normale” og “naturlige” og her vil jeg si hun snakker om heteronormering. Familielivet med barn ruver øverst og defineres som noe selvsagt. Det er flertallet, det “vanlige” og derfor det beste. Hvis man avviker fra normen må man forsvare valget sitt og det vises i mye litteratur rundt dette tema. Spørsmålet: *Hvorfor har ikke du barn?* Stiller barnløse og barnfrie til ansvar og krever en forklaring. Det barnfrie valget provoserer og anses som unormalt. Mens spørsmålet: *Hvorfor har du barn?* Problematiseres sjelden fordi foreldreskap ses på som det naturlige (Fjell 2008).

4.6. Med barn har du lyktes!

Som jeg har vært inne på finnes det et heteronormativt manus og dette innebærer blant annet å få barn. Heteroseksuelle fortellinger fremstilles som universelle og heteronormeringen bestemmer hvordan denne skal praktiseres. Å leve i den biologiske mor-far-barn familien idealiseres og ruver over for eksempel par uten barn. Trude er inne på dette:

F: Syns du det å ha barn gir en økt status i samfunnet?

I: Det kan godt hende at det gjør det, ja jeg tror det, men jeg liker ikke at det er sånn. (...) Jeg tror det er sånn i vår kultur eller vår tradisjon at man på en måte har jobb og barn og familie, hus kanskje, da har man lyktes på en måte, det hele. Jeg skulle ønske det ikke hadde vært sånn. (Trude)

Ifølge Trude har du lyktes med “full pakke” men som vi ser inneholder denne “pakken” ikke bare mann og barn men også jobb. Som Ravn og Sørensen (2007) skriver er kombinasjonslivet blitt normen. David snakker om det samme men med ny mening:

F: Syns du det og ha barn gir en økt status i samfunnet?

I: Det har jeg aldri tenkt på. Kanskje ikke status men kanskje mer inkludert. Jeg tror samfunnet er ganske sterkt, jeg tror jeg får mer press av samfunnet enn mine venner. Samfunnet har ganske strenge regler for hva man skal gjøre. Så på en måte når man får barn har man gjort en oppgave for samfunnet – ‘Nå er jeg ordentlig’ (latter). Og da er man mer inkludert fordi alle snakker om barn. (David)

Det er mulig David tenker på dette fordi han ikke har barn og opplever barnefokusert rundt seg og gjør han til en “outsider”? Alle snakker om barn og det som har med barnet å gjøre og blir en som står utenfor og ser inn. De frivillige barnfrie innvilges ingen rett til å snakke om temaer som har med barn å gjøre og blir utestengt fra fellesskapet av foreldre (Åmås 2008). I tillegg snakker David om press, at han får større press fra samfunnet enn vennene sine. Som jeg har vært inne på eksisterer det en sterk offentlig forventning om reproduksjon. Denne heteronormeringen skapes gjennom både det offentlige men også gjennom det vår hverdagsforståelse. Tankegangen produserer meninger som blir idealiserte forestillinger, blir “vanlige” og til slutt normerer.

4.7. Et egoistisk utskudd!

Til slutt i dette kapittelet vil jeg trekke frem Line. Hennes subjektposisjon er spesiell både på grunn av at hun er kvinne og frivillig barnfri. En kombinasjon vi har sett mistenkeliggjøres, noe Line uttrykker for at hun føler på kroppen:

(...) [J]eg kjenner meg litt som et utskudd når jeg forteller at jeg kanskje ikke vil ha barn, det er litt annerledes, det er en ting som ikke er forventet. Det er forventet at vi får barn når vi kommer opp i en viss alder. (Line)

Line forteller at hun føler seg som et utskudd og jeg legger merke til at hun føyer til et *kanskje* når hun snakker med meg. *Kanskje ikke vil ha barn*. Noen ganger påpeker hun dette bevisst. *Jeg må passe på og si høyt at man aldri skal si aldri eller det er derfor jeg sier man skal aldri si aldri fordi jeg har ombestemt meg før og man vokser jo hele tiden*. Andre ganger sniker det seg inn som en *kanskje* og noe av dette begrunner Line selv med det biologiske jeg var inne på tidligere, at hun er redd for hva kroppen hennes skal overtale henne til. Line sier også flere steder at hun er redd for å få et savn og at hun selvfølgelig kunne tenkt seg å oppleve det:

(...) Samtidig er jeg veldig redd for at jeg, (...) skal få et savn. (...) At jeg angrer meg etterpå, at jeg ikke fikk oppleve det. Men samtidig så kjenner jeg meg bevisst på det at jeg ikke tørr å ta sjansen på det heller. Det er litt følelsesladet å snakke om det. Men (...) jeg er jo veldig glad i barn og jeg har jo selvfølgelig kunne tenkt meg å oppleve det (...) Og jeg vet ikke om det er fordi at jeg er så egoistisk at jeg skal realisere meg selv, eller fordi jeg skal være fri, det som kanskje er den generelle oppfatningen. Det jeg har en følelse av at andre tenker når man sier at man (...) velger å ikke få barn. Da er man egoistisk og selvcentrert (...) [D]et er kanskje holdninger jeg er redd for å møte. (Line)

Når jeg da skal tolke Line vil jeg si det er en ambivalent samtale vi har, der to motstridende følelser eller holdninger møtes. Line har tatt en beslutning om å ikke få barn men denne beslutningen er ikke enkel fordi hun kjenner mye på denne følelsen av å stå utenfor. Dette mener jeg er på grunn av heteronormativitetens makt og i tillegg at Line er kvinne:

F: Tror du at du får mer "pepper" fordi at du er kvinne?

I: Ja kanskje, det blir liksom ikke så synlig hvis en mann har barn, eller det er noe med den tette kontakten, at barn kommer ut fra kvinnens kropp, en far trenger jo ikke være tilstede, trenger jo ikke treffe barnet sitt en gang. Det blir mer synlig når det er en dame som ikke [får barn], jeg tror ikke det er noen som stiller så mange spørsmål hvis det er en mann som sier det. (Line)

Jeg stiller et ledende spørsmål her men velger likevel jeg å ta med det Line sier fordi det stemmer med annen litteratur. Barn følger kvinnen og kvinnen får motstand og må forsvare seg hvis hun har valgt bort barn. Åmås (2008) skriver blant annet i sin artikkel at det er kvinnen som må ta støyten, at det er lettere for menn. Dette mener jeg henger sammen med Solheims (2007) moderne kjønnsforståelse. Menn og kvinner er motpoler og fortsatt tilknyttet grunnleggende rettigheter og plikter. Kvinnens oppgave i livet er en så hardprogrammert idé og blitt bekreftet av både kvinner og menn i lang tid slik at denne forståelsen er blitt en selvfølge og står som referanse for andre idéer. I Solheims (1998) teori knyttes kvinnen og huset sammen som en symbolsk forbindelse. Kvinnen ivaretar privatlivet mens mannen det allmenne. Kvinnens uskyld beskyttes av et moderskap.

Også senere i samtalen med Line refererer hun til seg og sin samboer som “freaks” fordi de ikke skal ha barn. Det å si at du ikke har barn fordi du rett og slett ikke ønsker det nok et av de største tabuer i det norske samfunnet i dag (Åmås 2008). Det finnes en kulturell forestilling om en heteroseksuell praksis som er mer sosial akseptert enn en annen, at for eksempel par som lever med barn er mer normalt og naturlig enn par som lever uten barn (Fjell 2008).

I alle typer medier ser man propaganda, som Moi (2004) kaller det, som viser bilder og historier fra lykkelige familieliv. Det motsatte viser: *ulykkelig som barnløs* (Moi, Moderskapsmaset 2004, i Morgenbladet). Dette sammen med en generell oppfatning om at barn er blant mange sett på som meningen med livet, en rikdom som gir deg ansvar og modenhet er med på naturalisere et barnevalg. Dette gjør at Line blir så betenkt som hun blir, redd for å gjøre feil valg. Det kommer også fram i Fjell (2008) sin analyse at denne valgfriheten anses for å være positiv til en viss alder; før fylte 40 år!

Ikke bare føler Line at hun blir på den andre siden av streken som hun sier selv, i tillegg opplever hun å bli sett på som annerledes av sine venninner:

F: Er det et tema du snakker og er åpen om?

I: Ja det er det, jeg snakker i alle fall med mine nærmeste venninner om det (...) [J]eg snakket om det for ganske mange år siden og da husker jeg oppfatningen: “åh, herregud, typisk at du skal finne på noe annet”. At de har den oppfatningen av meg, jeg liker ikke å bruke ordet kunstner men jeg må vel bare innse at det er det jeg er. At de har et slikt bilde av meg som annerledes på en måte. De syns ikke at det var noe rart, fordi jeg er liksom utenfor normalen. (Line)

Her kommer kunstnermyten inn i bildet, det er tydelig at Line eller venninnene hennes, eller begge, har en forestilling om kunstneren som annerledes. Line sier selv at de har et bilde av henne som annerledes og at de derfor ikke ble overrasket over hennes valg. Hun var utenfor normalen uansett. Og med dette avslutter jeg dette kapittelet for å gå nærmere inn på forestillingene rundt kunstnerrollen.

5.0. Kapittel 5: “Den store kunstneren”

“Hvor egoistisk [bør man være] for å bli en stor kunstner?” (Marianne)

Som jeg har vært inne på i innlednings- og teorikapittel forbindes den nåværende kunstnerrollen i stor grad med den tradisjonelle kunstnermyten. Kunstnermyten er en tilstedeværende myte i samfunnet og i dette kapittelet skal jeg se nærmere på kollektive forestillinger om kunstnerfenomenet og hvordan disse blir produsert. Fokuset er på mine informanternes oppfatning av seg selv som kunstnere og deres opplevelse rundt sin egen kunstnerrolle. Hvordan uttrykkes en kunstnermyte blant dem? Som jeg var inne på i teorikapittelet er kunstnerrollen stadig i endring og her vil jeg gjennom min egen empiri få en pekepinn på hvilke idéer som har størst kraft i dag. I dette kapittelets første del kommer kunstnermyten til uttrykk blant informantene.

I tillegg har vi lært av statistikk at Norge ligger på et relativt høyt fruktbarhetsnivå i europeisk sammenheng og at dette kan forklares med det vi kaller kombinasjonslivet, kvinner både jobber og har barn. Likevel synker fødselsratene i alle industrialiserte land noe som blant annet kan forklares med fremveksten av individualistiske holdninger. Vi har også lært av Lappegård (2001) at barnetallet er lavest innenfor blant annet kunstnere. Mitt spørsmål blir da om dette kan ses i sammenheng med den tradisjonelle kunstnermyten og være en grunn til at kunstnere får færre barn enn andre yrkesgrupper? I tillegg til å studere meningsproduksjon i materialet som gjelder informantenes oppfatning av kunstnerrollen vil jeg ha fokus på tema 2 – forventningen om en barnfri tilværelse. Er “Den store kunstneren” barnløs?

Jeg har også her trukket ut tema jeg mener belyser dette, blant annet betydning av yrkesvalg, forventning til arbeidslivet, status i kunstverdenen og seriøsitet.

5.1. En kunstnersjel

Tidlig i samtalen med alle informantene kom jeg inn på spørsmål om betydning av jobb. Jeg som forsker kunne bevisst eller ubevisst lagt føringer ved å spørre direkte om betydning av kunsten eller kunstnervirksomheten. Jeg ønsket ikke å ramme inn kunstneryrket som noe annerledes. I etterarbeidet med empirimaterialet har jeg innsett at denne spørsmålsformuleringen var et ekstra godt metodisk grep, det er tydelig at svarene jeg har fått er noe som har vokst frem i materialet og ikke påtvunget av meg. I empirien viser det seg at det å være kunstner nettopp fremstår som noe mer enn en jobb. Alle uttaler seg mer eller mindre sterkt om at jobben er identitetsskapende og en levevei. Når jeg

spør Mette om hva jobben betyr for henne svarer hun: *“Ja men den er jo.. uten det så skulle jeg ikke.. nei men det går jo inn i alt. Det er jo meg, det må jeg få gjøre. Det er det jeg kan”*. Mettes kunstnervirksomhet inngår i alt og er henne. Hun må få gjøre det og gir inntrykk av at livet ville blitt vanskelig ellers. Det er noe som er i henne og som hun må få utløp for. I tillegg sier hun at det er det hun kan, men hun kan selvsagt en masse ting utenom det å være kunstner. Hennes tro på sin egen iboende kunstnersjel, hvis jeg kan kalle det det, får det til å virke som eneste levevei. En slik tanke uttrykker den tradisjonelle kunstnerrollen. Det er nærmest et kall og et medfødt talent. Her mener jeg Mette fremstiller jobbets betydning i tråd med den solide kunstnermyten. Kallet til kunstnervirksomheten bestemmes blant annet av en ubestemmelig indre trang. Jeg mener også Trude snakker om denne iboende kunstnersjelen:

F: Hvilken betydning har jobben for deg?

I: Den har veldig stor betydning for meg. (...) [D]et er en drivkraft i meg. Jeg har lyst til å skape, først og fremst en drivkraft til å skape. Jeg er en sånn typisk igangsetter og har ganske sterk handlingskraft og det ligger der, jeg kan ikke dempe det, det kommer uansett, og hvis jeg ikke får utløp for det blir jeg bare dårlig humør, vanskelig å ha med å gjøre, det blir ikke morsomt og bare ha meg gående hjemme (latter). Så du kan si det å skape har veldig stor betydning for meg og dermed har jobben veldig stor betydning for meg. (...) Så du kan si at det er helt klart en stor del av min identitet som gir meg mening og betydning i livet. (Trude)

Trude må få utløp for denne kraften hun har i seg, hvis ikke blir hun ikke lett å ha med å gjøre. Den er der og hun kan ikke gjøre noe med det. Det kommer uansett. Det er en del av hennes identitet og gir henne mening. Hvordan kunstneren fremstiller seg selv er fortsatt påvirket av den solide kunstnermyten starter Isachsen (2010) med å si i sin oppgave. Kallet til kunstnerlivet er bestemt av en indre trang. Mangsets (2004) rapport bekrefter også at vi er gått bort fra den tidligere tanken om at det er et utenomjordisk kall men heller noe som kommer innenfra kunstneren selv. *“(...) [D]agens kunstnere [legger] igjen hovedvekten på den individuelle skapertrangen, kall-følelsen og det medfødte talent”* (Mangset 2004, 26).

For Thomas er det å kunne jobbe med noe man liker helt uvurderlig. Han er også opptatt av dette med å være selvstendig og ser det som en stor fordel med jobben sin. Han forteller han har hatt mange jobber med vanlige ansettelsesforhold men sier han aldri har funnet seg helt til rette i slike forhold. Han trives bedre med å være selvstendig:

F: Kan du fortelle litt om hva jobben betyr for deg?

I: (...) [D]et å være selvstendig [kunstner] kan ikke sammenlignes med noe. Da er man selvstendig næringsdrivende enkeltmannsforetak og selv ansvarlig for å skaffe seg de inntektene man skal ha og prosjektene man vil ha, og det passer meg veldig godt på mange måter. Jeg jobber stort sett her, la oss si vanlig rutine 830-1730. Jeg går på jobb om morgenen og kommer hjem om kvelden og jobber ganske strukturert. Det har noe med identitet og å uttrykke seg som menneske og være fri. (...) [Jeg] trives veldig godt med [kunstnere] som kollegaer, jeg vet ikke hva det er men lærere (...) er en annen sort

mennesker (latter), det er farlig å si det men jeg trives i alle fall godt sammen med [kunstnere]. (Thomas)

Som Thomas sier har han en strukturert arbeidssituasjon og arbeidshverdag og det fremstår som en hvilken som helst selvstendig virksomhet. Etter hvert kommer han inn på identitet og frihet og kommer med et direkte innspill der han sier at kunstnere er en annen sort mennesker enn lærere for eksempel. I dette utsagnet ser jeg klare sammenhenger med den kulturelle forestillingen om kunstnerrollen jeg skriver om i innledningskapittelet. *“Både kunstnere selv og samfunnet rundt oppfatter dem som “annerledes”. Det er en utbredt oppfatning at kunstnere har noe felles som markerer en forskjell til oss andre”* (Aslaksen 2004, 14). Det Thomas sier er i tråd med utsagnet fra Aslaksen, han beskriver en slags fellesskapsfølelse med andre kunstnere og at dette markerer en forskjell fra oss andre.

5.2. Kunstnerens frihet

De to informantene mine som ikke ønsker barn er opptatt av frihet. Både i forhold til jobb og liv. Jeg kan se likheter til Mangsets (2004) definisjon på den karismatiske kunstneren, det “isolerte geniet”, som søker den absolutte frihet og ikke går på akkord med kunsten. David snakker først om hvor viktig jobben er for han:

F: Da kan du fortelle hva jobben betyr for deg?

I: Jeg syns livet er det du gjør. Det er mitt liv. Jeg er ikke en sånn person som kan ha en jobb som jeg får masse penger av men som jeg ikke liker. Det er ikke meg. Jobben er en av de viktigste tingene for meg. Men med gode og vonde ting fordi det er litt risikabelt men i alle fall nå velger jeg det. Jeg føler meg sterk nok til å holde på det, kanskje om noen år jeg kjenner at ‘nei nå er det nok’ men akkurat nå har jeg lyst å fortsette med det. (David)

Jobben er livet for David, han kan ikke bare jobbe for å tjene penger. David bruker ord som blant annet risiko for å beskrive jobbets påvirkning i hans liv. Jeg mener han henviser til et utrygt yrkesvalg men hans lyst og drivkraft gjør at han velger denne veien enn så lenge. En gjenganger blant kunststudentene i Kvarans (2007) oppgave er at de beskriver sine valg av utdanning som en slags risikosport. Usikkerheten knyttes blant annet til arbeidssituasjon og uforutsigbarhet. Aslaksen (2004) finner at kunstnergruppen ikke alltid er opptatt av det som er “nyttig”, gir anerkjennelse i samfunnet eller er økonomisk lønnsomt. David snakker også om styrke. Han har valgt en usikker arbeidssituasjon med uforutsigbarhet men sier han er sterk nok akkurat nå. Han beskriver det samtidig som en slags nødvendighet og dette kan ses i sammenheng med kunstnermyten.

I vårt samfunn står både karriere og individualisme sentralt og Ravn (2005) tar opp nettopp dette. Hvordan balanserer, her kvinner, dette når de velger å få barn eller ikke? Ravn finner at foreldreskapet er blitt en del av den individuelle bestrebelsen. Familie og selvutvikling står ikke lenger på hver sin side men er blitt ett verdisystem. David har valgt bort familielivet selv om det både er kulturelt og politisk påtegnet og begrunner det med redsel for å miste friheten:

F: Er det noe i arbeidssituasjonen din i dag som gjør at du velger og ikke få barn?

I: Jeg synes det å være kunstner er veldig krevende, kanskje er alle jobber det, men jeg synes det er det som kunstner. (...) Jeg er veldig redd for å miste mitt liv og det vil si min jobb, for å ha barn. Jeg synes at jeg som kunstner må ofre noe. (David)

David begrunner hans valg med at det rett og slett er for krevende å være kunstner, han vet ikke om han hadde klart begge deler. Hans redsel for å miste friheten er for sterk og han velger bort barn. Han forteller om kunstnervenner med barn og ser at de har det vanskelig og blir borte mye, dette synes han er forferdelig og nekter seg selv å gjøre det samme. Han føler han som kunstner må ofre noe. Igjen ser jeg David i tråd med Mangsets (2004) utsagn om det "isolerte geniet" som søker en altoppslukende frihet. I tillegg bruker han ordet "offer" som i seg selv er et ord jeg mener i kunstnersammenheng konnoterer til motgang og lidelse. Hvorfor må en kunstner ofre noe? Dette er et godt eksempel på at David er med på å skape en forestilling om kunstnerrollen som annerledes og lidende fordi kunstneren må eller bør avstå fra å få barn. David kan møte manglende forståelse fra omverdenen men til tross for dette er det en selvfølge og noe en kunstner må holde ut med.

Når vi snakker om press fortsetter David å fremstille kunstnere i samme innpakning, de er rare og ikke som "oss andre":

F: Har du følt annet press eller forventning fra venner?

I: Mine nærmeste venner er kunstnere og litt rare (latter). De ser også livet på annen måte, de er ikke konservative mennesker, at vi må være sånn og sånn. (David)

Dette er nok et eksempel på at historier om kunstneren blir videreført av kunstneren selv. Dette er med på å holde liv i kunstnermyten. Som Aslaksen (2004) skriver er det sammenheng med oppfatningen av kunstneren i dag og idéer fra tidligere kunsthistoriske epoker som for eksempel romantikken. Kunstneren i romantikkens tid var fremhevet som et spesielt følsomt menneske og denne følsomheten er i sentrum for den skapende virksomheten. Denne følsomheten har jeg ingen belegg for å utdype i mitt materiale, men mener likevel det finnes en sammenheng mellom denne forestillingen og forestillingen i dag. Visse idéer går igjen. Det David bekrefter er at kunstneren i dag fortsatt fremstår som en noe alternativ figur, hevet over hverdagslivet trivialiteter. En "outsider" som er frisatt de sosiale strukturene og vanskelig å forene med rutinemessige og dagligdagse aktiviteter.

Line er også frivillig barnfri og snakker om friheten hun føler yrket hennes krever. Hun ser ikke helt hvordan det skulle latt seg kombinere på grunn av mye kveldsarbeid. Senere forteller hun at det er det store ansvaret som gjør at hun ikke ønsker å få barn. Line har ikke alltid tenkt at hun skulle forbli barnfri, hun forteller at hun var som folk flest før, tenkte å få barn når tiden var inne for det. Da hun var yngre var hun i et forhold der det ble snakk om barn:

F: Har du tidligere vært i parforhold der barn har vært tema?

I: Ja men da var det ikke aktuelt, da var jeg så ung og jeg tenkte at jeg ikke skulle ha barn med det første, mens vedkommende skulle ha barn og gjerne egentlig om ikke så alt for lenge også. Det var ikke min verden så da var det vel kanskje derfor det forholdet tok slutt, at jeg kjente på den biten at jeg må ut å være fri. Jeg vet ikke om det er hva man kaller en kunstnersjel. At man må ha en slags frihet på en måte, til å få utfolde meg, ha rom for det kreative, mens han jeg var sammen med da var veldig jordet (...) og han så fram til å bli familiefar og så skulle det være sånn. (Line)

Hun forteller at hun allerede i ung alder kjente på å få være fri og lurer på om det er kunstnersjelen i henne som kom fram. Hun definerer han som et “A4” menneske. Typen som vil ha en “vanlig” jobb, hus, bil og familie og er fornøyd med det. Å være “A4” vil jeg si er et negativt konnotert begrep. Det mennesket som på en måte lever helt “riktig” men ikke lever “for seg selv”. Eller kan vi si det er et menneske som lettere er fornøyd med det hun har oppnådd; jobb, hus, bil og barn? Hva mer kan man ønske seg? Aslaksen (2004) skriver om en kunstnerrolle som er uforenelig med rutinemessige og dagligdagse aktiviteter, denne kunstneren settes både utenfor de sosiale strukturene i et samfunn men tar også frivillig avstand fra samfunnets roller og handlingsmønstre. En kunstner blir ikke ansett som “A4” i samfunnets øyne men heller som ganske alternativ og har dermed friere spillerom som Aslaksen er inne på. Kunstneren er friere til å utforme sine egne måter å leve på mer enn andre sosiale aktører. Gullestad (2010) skriver at vi i mange sammenhenger må føle oss like for å føle oss verdige og at den sosiale omgangen vi har ofte er en bekreftelse på vår identitet og selvbilde. Hvis vår idealiserte forestilling er “A4” livet har vi mest sannsynlig støttespillere som bekrefter disse forestillingene. Hvis vår idealiserte forestilling er kunstnermyten har vi støttespillere som best kan bekrefte vår identitet og selvbilde som passer denne. Det ble derfor feil mellom Line og kjæresten fordi som Gullestad (2010) skriver innebærer det et problem når mennesker oppfattes som forskjellige. Line, og kanskje kjæresten også, så på hverandre og så en “mangel”.

5.3. Kvinne, kunstner og mor vs. maskuline verdier?

Alle informantene uttrykker en eksisterende kunstnermyte. Line og David legger vekt på denne når de velger å forbli uten barn. Hva med de seks informantene

som har fått barn, eller gjerne vil ha? På hvilke måter har de møtt kunstnermytens uttrykk? Marianne har opplevd negative holdninger i sitt miljø når det gjelder å være kvinnelig kunstner og få barn:

F: Hvordan er holdningen til barn i din omgangskrets?

I: (...) [J]eg vet jo om folk som sier at, spesielt for damer, det går ikke, eller at det blir veldig vanskelig. Jeg har vært utfor noen gallerister som sier de ikke vil ha utstillinger av kvinner fordi de bare får barn og blir borte, altså det er ikke noe å satse på for karrieren (...). (Marianne)

Marianne forteller at moren var en lovende kunstner som det sa stopp for når hun fikk barn. Slik var det for den generasjonen. Guttu (2010) skriver at man også fikk høre dette på akademiet: *Var man kvinnelig kunstner, kunne man ikke få barn*. Vi ser at denne "retningslinjen" henger igjen. Marianne fikk selv høre det av en gallerist: "(...) [N]å har jeg latt deg få separatutstilling her og så går du hen og blir gravid!?". Hva slags forestillinger ligger til grunn når man tillater seg slike utsagn? Heggems (2003) oppgave slår fast at norsk kunstliv er et mannsstyre der kvinnelige billedkunstnere ikke har hatt de samme forutsetningene som mannlige billedkunstnere. Anne Katrine Dolven uttaler seg om det å være kvinne, kunstner og mor:

Jeg var vel den første på Kunsthaus Bethanien som kom med barn og var kvinne. (...) Det var jo flere av mennene som hadde barn, men da hadde de koner som tok seg av barna, så da var det liksom ikke snakk om at de kunstnerne hadde barn. Jeg ble *hun med barnet*. Jeg merket at jeg måtte beskytte meg mer, der tok jeg ikke med barnet mitt så mye. For da ble du ikke sett på som seriøs, ikke sant. (Heggem 2003, A.K.Dolven s.33)

Vi ser holdninger som viser at for kvinner blir det vanskelig å være både kunstner og mor. Hvis generell likhet mellom en kvinnelig og mannlige kunstner skulle gjelde kunne vi ha sagt: *Man er først og fremst kunstner, ikke kvinne*, men ved at kjønn betyr forskjell trekkes blant annet moderskapet inn som en forklaring. Dette er i tråd med Annfelts (2004) studie og en forklaring på den skjeve fordelingen av kvinner i norsk musikkliv, der jazz fremdeles domineres av menn. Vi ser at denne forskjellsforklaringen gir menn et fortrinn og kvinner et handikap.

Denne uttalelsen fra Martin Bielh, administrerende direktør av Blomqvist Kunsthandel, gir et godt inntrykk av problemstillingen som, spesielt kvinnelige kunstnere, møter:

[Sonja Krohn] er et eksempel på en kunstner som nok kunne hatt en annen karriere hvis hun hadde vært mann. Hun er av samme generasjon som Odd Nerdrum og Frans Widerberg, har i seg mye av det som de har, og stod ikke tilbake for dem da de alle tre var nyutdannet. Men det er mange faktorer som former en karriere. Hun fikk barn, det fikk ikke de. Eller, det gjorde de vel, men barna påvirket ikke deres kunstneriske utvikling i samme grad (Henmo 2006, i Billekunst).

Setningen “*Hun fikk barn, det fikk ikke de. Eller, det gjorde de vel (...)*” forteller mye. Barn påvirker ikke mannlige kunstnere i like stor grad som kvinnelige, fordi barnet følger kvinnen. Hva tyder dette på? Er kvinnen først og fremst mor, ikke kunstner? Er mannen først og fremst kunstner, ikke far? Er den barnløse kunstneren, uavhengig av kjønn, mer likestilt? Det merkes et mer markant skille mellom den kvinnelige og mannlige kunstneren når kvinnen blir mor. Den symbolske kvinnekroppen trer frem. Før barn fremstår kunstneren, uavhengig av kjønn, som en “outsider”. Når et barn blir født fanges kvinnen i det symbolske og forbindes med det “almannelige”. Kunstneren er da blitt dagligdags og er i større grad nødt å forholde seg til samfunnets normer og rutiner.

Det kommer flere uttalelser, både fra mine informanter og ellers i kunstfeltet, om at det bevisste valget om å avstå fra å få barn gir deg en stjerne i marginen i kunstmiljøet. Marianne sier dette ganske tydelig:

F: Anses det som seriøst, eller kult, og ikke å ha barn tror du?

I: [D]u kan si at hun virkelig er en seriøs kunstner fordi hun har tatt et valg om og ikke få barn, det er det aldri noen som sier om en mann. Om han har valgt å få barn eller ikke er det ingen som spør om, men en dame hun har virkelig overveid dette og tatt en alvorlig avgjørelse og blir respektert da. (Marianne)

Når man som kvinne og kunstner har overveid og tatt en nøye overveid avgjørelse om å ikke få barn blir man respektert som en seriøs kunstner. Denne regelen gjelder ikke for menn. I denne sammenhengen vil jeg vise til Solheims (2004) symbolske kjønnsforståelse. Kjønn bærer på en symbolsk mening og kvinnekroppen er nøkkelsymbolet for vår generelle oppfatning av kjønn (Solheim, Den Åpne Kroppen 1998). Som jeg skrev tidligere, fanges kvinnen i denne symbolikken og det kvinnelige kjønn er fortsatt privat og forbundet med seksualitet, forplantning og kroppens funksjoner. Er det slik innenfor kunstverdenen at kvinnen må holde seg barnløs for og “gå ut”?

Vi har sett at det finnes forskjellige regler for den kvinnelige og mannlige kunstneren når det gjelder å få barn. Bente har ikke barn selv, men kommer inn på at barn gjør deg mindre interessant når vi snakker om status:

F: Syns du det å ha barn gir økt status i samfunnet?

I: Nei, jeg vet ikke helt, det spørres jo litt. Det er jo mange som opplever det at med en gang man får barn er man mindre interessant i arbeidslivet. Så sånn sett får man kanskje litt mindre status. Det er jo veldig sånn karrierejag føler jeg da. I alle fall folk i mitt miljø, ser litt opp til folk som velger karrieren, det blir liksom at du følger den der ideen din. Så kanskje at når du får barn så blir du kanskje litt karakterisert som mindre fleksibel og dermed vanskelig å inkludere, i alle fall som frilanser. Det blir litt mer pes. Men det er veldig forskjell, jeg har jobbet med koreografer som har vært litt motarbeidende når folk har hatt barn, altså [kunstnere] i prosjekt som har hatt barn og har ikke helt villet tatt hensyn, mens jeg har jobbet med andre igjen som har tatt veldig hensyn. (Bente)

Bente fortelle at mange opplever å bli mindre interessant som kunstnere etter barn og at det i hennes miljø anses som “kult” å *følge idéen din* og velge karrieren. “*Hvor egoistisk [bør man være] for å bli en stor kunstner?*” spør Marianne når vi snakker fritt om tema på slutten av samtalen vår. Hun mener det er et helt unødvendig spørsmål, men som henger sammen med idéen om “Den store kunstneren” og jeg spør:

F: Er det slik at de største kunstnerne ikke har barn?

I: De største kunstnere er vel menn som har noen som tar seg av disse barna (latter). (...) Og nå er de jo homser i tillegg (...) (Marianne)

Marianne kommer inn på noe interessant her. Homoseksualitetens betydning i kunstfeltet. I vårt samfunn er homoseksuelle menn en underordnet maskulinitet. Dersom det stemmer at de store kunstnerne i dag er homoseksuelle, vil det da si at denne maskuliniteten har en annen rangering her enn ellers i samfunnet? Vil en homoseksuell kunstner ha en subjektposisjon som veier tyngre i dette sosiale systemet? Kan en homoseksuell kunstner ha en ledende posisjon, og representere et mannsideal og institusjonell makt? En slik tankegang forandrer også forventingen om heteronormering, dersom det heteroseksuelle levesettet ikke er normen i kunstmiljøet. Vi kan si at homoseksualitet er mer akseptert og dermed er ikke avviket så stort og det “normale” blir ikke så “normalt” at det kan hevde en norm. Jeg vil hevde at det finnes en større aksept for å skille seg ut i kunstmiljøer men kanskje er det også slik at kunstnere også har et behov for en likhetstanke? Som Gullestad (2010) skriver går disse likhetene på andre ting enn det gjør i et dominerende heteronormativt system.

5.4. Den barnløse kunstneren

Vi ser altså at “Den store kunstneren” er barnløs, og at kunstnermyten er en tung forvalter av denne idéen. I og med at myten representerer maskuline verdier kan vi spørre om “Den store kunstneren” også er en mann? Heggem (2003) viser til at det ikke eksisterer likestilling blant kvinner og menn i det norske kunstlivet. Representasjonen i utstilling og innkjøp er svært skjev og dette virker til å være en slags universell interesse som går ut over kvinnen. Likevel vil jeg ikke si at det er kun menn som er forvalterne av idéen om en barnløs kunstner og i samtalen med Kristin får jeg bekreftet dette:

[J]eg merker mye mer at folk som har barn er mye mer kontaktsøkende, jeg merket stor forskjell på dette. [H]vordan jeg ble møtt fra jeg ble gravid av andre [kunstnere] tenker jeg. Det er forskjell på hvem som har barn og ikke har barn, og om det er mann eller kvinne også. [J]eg merker stor forskjell på reaksjoner fra kunstnere, kvinnelige kunstnere med barn, at jeg har fått barn eller skulle få barn, og kunstnere som ikke har barn, og kunstnere som har gjort karriere og ikke har barn, på den skepsisen (...) Jeg fikk en kommentar: “åja, jeg trodde du var en sånn som ikke skulle få barn”, var det noen som sa til meg en gang (...) og da var jeg gravid. ‘Og du er sånn, sånn som skal få barn du, du har bestemt deg for det du ja. Åja, da er

liksom hun ute av verden' (latter). Mens de kunstnere som har barn blir veldig sånn 'åh, så bra du har bestemt deg for det - det er riktig valg' (...) (Kristin)

Kristin opplever at reaksjonene på hennes graviditet og moderskap blir møtt meget forskjellig av kunstnere. Hun beskriver forskjellige virkelighetsforståelser. Alle kunstnere Kristin forteller om blir meningsprodusenter av en "sannhet", men med ulik subjektposisjonering. Kunstnere uten barn har en posisjon og kunstnere med barn en annen, om det er mannlige- eller kvinnelige kunstnere sier hun har betydning, uten at hun sier noe mer om dette. Kjønn er i seg selv viktig i en subjektposisjonering - men kan det være at en likhetstanke står sterkere i dette tilfellet?

Jeg slår fast at det viktigste her er posisjonering uten eller med barn. Hos kunstnere uten barn møter kvinnen skepsis og utelukking, da har hun ikke valgt karrieren. Her er den dominerende forestillingen om kunstneren barnløs, mens hos kunstnere med barn møter kvinnen oppmuntring og samhold. Med et slikt innblikk vil jeg si at det på tvers av kjønn finnes sosiale bånd mellom kunstnere med og uten barn. Her ser jeg også likheter til Gullestads (2010) likhetstanke: Er dette sosiale båndet sterkere hos kunstnere med barn fordi de må jobbe hardere, bevise noe mer og være mer seriøs fordi de nettopp blir ansett som mindre aktuell på kunstscenen? Kristin sier hun synes det er skummelt å si at hun har barn:

I: (...) Det er nesten litt skummelt og si det mange ganger, at man har fått barn, fordi da tenker man på hvilken reaksjon man får. 'Åja, du har... ja, bor i Trondheim og fått barn ja, undervise som lærer ja...'

F: Blir du sett på som litt useriøs fordi du har barn?

I: Nei, da er man ikke aktuell i kunstscenen, man blir uaktuell.

F: Fordi man ikke er tilgjengelig for kunsten absolutt hele tiden?

I: Ja, man er ikke hengiven til alt som kunstner. Jeg har litt inntrykk av at det er sånn. Kanskje spesielt hvis man bor i Trondheim. Trondheim blir ikke sett på som noen kunstby overhodet. Da har man ikke valgt karrieren (latter). (Kristin)

Kristin forteller at hun blir oppfattet som om å ha plassert seg litt på sidelinjen når hun som kunstner velger å få barn. Kombinert med å bo i Trondheim, borte fra kunstscenen i Oslo, opplever hun at kunstnerkollegaer uten barn mener hun har valgt bort karrieren. Dette er ingen "sannhet", men en produsert virkelighetsforståelse som jeg har vært inne på har tunge forvaltere. Akkurat her ser det ut til at kunstnere, menn og kvinner, uten barn og kanskje aktuelle i Oslos kunstscene, har en subjektposisjon som veier tyngst i et kunstmiljø?

6.0. Kapittel 6: Kunst eller barn – eller begge deler?

I kapittel 4 skrev jeg om “Den veloppdratte borgeren” og forventninger til barn. I foregående var temaet “Den store kunstneren”, kunstnermytens tilstedeværelse og forventningen til en barnløs kunstner. I dette kapitlet skal jeg se på forholdet mellom disse forventningene. Hvordan forholder informantene seg til kravet om å være en veloppdratt borger å få barn og kunstnermyten som sier det motsatte?

Til tross for dette spenningsfeltet har seks av mine åtte informanter fått barn, eller ønsker barn. I dette kapitlet vil jeg konsentrere meg om kunstnerens verden med barn. Hvordan forholder de seg til og rettferdiggjør valgene sine? Er kunstnermytens forventning tilstedeværende hos en kunstner med barn? Hvordan gjør de det rent praktisk? Hva tenker kunstneren om kunst eller barn – eller begge deler?

Jeg vil undersøke disse spørsmålene med å gå inn i ulike tema som i de foregående analysekapitlene. Jeg vil se om disse forventningene kjemper om plass i en kunstners liv. Tanker omkring valg, økonomi, barn og kunst er relevante her.

6.1. Et slags valg

Heteronormering legger listen for hvordan heteroseksualiteten skal praktiseres. At par får barn som vokser opp i kjernefamilier er den formen for heteroseksualitet som setter standard. Hva med kunstfeltet som eget sosialt system? Vi har sett at kunstnermyten innebærer idéen om en barnløs kunstner. Jeg er interessert i om dette spenningsfeltet kunstneren står i likevel gir en opplevelse av å velge fritt mellom barn eller ikke barn? Kristin mener det var et valg for henne, men at dette ikke gjelder for alle:

F: Er det et valg å få barn?

I: Ja det tenker jeg. Man velger å få eller å ikke få. (...) For meg var det et valg (...). [J]eg har en venninne som (...) er kunstner, som ønsker å få barn nå, har endelig funnet den mannen hun ønsker å få barn med. Hun er omtrent like gammel som meg og så er det vanskelig å få det til. Og da er det ikke et valg lenger (...). (Kristin)

Kristins umiddelbare tanke var at det er et valg å få barn eller ikke, for henne var det det. Det er forskjellige grunner til at kvinner i dag er gjennomsnittlig eldre når de stifter familie og får barn. De tar lengre utdannelse, bygger opp karrieren og blir økonomisk selvstendig. Ikke minst ønsker mange å være i et stabilt forhold over flere år før de begynner med å utvide familien. Kristin sier at venninnen endelig har funnet den mannen hun ønsker å få barn med. I Ravns (2005) studie skriver hun at “den rette” er viktigst for informantene før de velger

å få barn. Kristin sier indirekte at det et valg i en begrenset tidsperiode, i denne perioden bør en kvinne bestemme seg om hun vil ha barn eller ikke.

Lappegård (1998) skriver at vi kan forklare de “sene” barna med at jenters muligheter stilles på lik linje med guttene og at kvinner prioriterer lønn på bekostning av omsorgsarbeid hjemme. I en kvinnelig kunstners tilfelle er de fleste kunststudentene eldre når de kommer inn på kunstutdanningen. Dette får også ringeffekter. Kvaran (2007) skriver blant annet om kvinner som velger kunsten som levevei og det å få barn. Ingen av kunststudentene hun har intervjuet har gått rett fra videregående og inn på kunsthøgskolen. *“De har alle stått overfor flere “veivalg” i utdanningsløpet og vært innom ulike utdanningsinstitusjoner (...) før de fant veien til kunsthøgskolen”* (Kvaran 2007, 52). Kristin var innom en del andre ting før kunstutdanningen og dermed ble hun raskt litt opp i årene før hun ble ferdig utdannet. I tillegg sier Kristin at hun foretrekker en mer eller mindre økonomisk trygghet og også dette var med på å utsette et eventuelt barn. En annen grunn for et lavt barnetall hos kunstnere er at en kvinnelig kunstner tenker over et barnebehov i større grad på grunn av en sterk eksisterende kunstnermyte. Hun jobber hardere for å bli lagt merke til og er i større risiko for å bli uaktuell i kunstfeltet, useriøs med barn. For Kristin har det vært mange faktorer som har spilt inn i et barnevalg.

Trude tenker på sin side på valget om barn på en annen måte. Hun sier at det ikke er et valg som andre valg, men mener det er noe hun har åpnet seg for og latt skje:

F: Er det et valg å få barn?

I: Både ja og nei. Jeg kan ikke si at det var et valg på samme måte som andre typer valg. (...) Samtidig er det jo et valg jeg kunne ha valgt bort, forhindret på en måte. Jeg føler mer jeg har åpnet meg for det og så rammes du av det på en måte. Det er ikke et kontrollerbart valg, man vet jo aldri om det går og man vet jo ikke hvordan det blir. Jeg vet ikke. Det er et slags valg men ikke som alle andre valg, det er heller ikke noe som man kan velge på nytt eller velge bort hvis du først har valgt det. (Trude)

Det er altså et valg men ikke som andre typer valg. Trude sier hun kunne valgt det bort, hun kunne for eksempel brukt prevensjon og forhindret en graviditet. Isteden åpnet hun for det, hun hadde lyst og dermed sluttet hun med prevensjon. *“Så rammes du av det”*, men du vet det ikke sikkert fordi du kontrollerer det ikke. Informantene mener at det er et valg å få barn eller ikke, til tross for forventningene som stilles til dem. David er veldig klar på dette:

F: Tenker du på det å få barn eller det og ikke få barn som et valg?

I: Ja det er det. Absolutt.

F: Hvorfor?

I: Hvorfor ikke? (latter) Det må være et valg. Jeg ser det ikke på en annen måte. Det hadde vært rart hvis det ikke var et valg.

F: Men tror du folk velger eller bare gjør det?

I: Begge deler. Noen velger mens noen bare gjør det fordi de ikke kan se noen annen mulighet enn å få barn. Det er mange som ser på det å få barn som en oppgave i livet og det er jo bra. Men jeg ser at livet har mange muligheter, du får gjøre hva du vil og en av de tingene er å få barn. For meg er det et valg. Men kanskje noen synes det ikke finnes noen annen vei enn å få barn men det er på en måte et valg det også. (...) [H]er i Norge er det alltid et valg. (David)

Dette er ledende spørsmål, men likevel er David så stødig i sin mening at det er interessant å belyse. For David er det alltid et valg og jeg leser; *du er selv din lyktes smed*. Som han sier, er det mange som ser på det å få barn som en mening med livet, det er et valg. Han ser mange meninger med livet, men ikke å få barn, det er *hans* valg.

Er likhetstanken likevel så sterk at den overkjører vår valgfrihet? Ifølge kjønns- og medieforsker Wencke Mühleisen eksisterer det ikke noen debatt i dag *om* man skal ha barn. Når barn diskuteres, er det *når* man skal ha dem. “*Det er ikke lenger in å reflektere over reproduksjon og valgfrihet*” (Mühleisen 1996, 37). Ravn (2005) sier det samme. Valgfriheten anses bare som positiv inntil en viss alder. Etter passerte 40 år er det i mange tilfeller både provoserende og trist. Fjell skriver: “*Vi omformer alle vår historie for å gjøre biografene våre mest mulig sammenhengende og sannsynlige*” (Fjell 2008, 20). Dette i sammenheng med en påstand om at de barnfrie egentlig var kvinner som hadde prøvd å få barn, men som hadde måttet gi opp. En viss type heteroseksuell praksis, at par lever sammen med sine barn, synes å ha en høyere sosial aksept enn andre former, at par for eksempel lever uten barn. Likevel svarer alle informantene at, til tross for spenningsfeltet, er det et valg. Du velger å få barn, eller å ikke få barn.

Jeg har vært inne på at kunstneren har friere tøyler innenfor den heteronormative praksisen som gjelder i samfunnet. Her mener jeg det likevel kommer frem at heteronormativiteten tar større plass, også blant kunstnere, enn de normreglene som gjelder innenfor kunstnermyten. Her kan vi se at de fleste informantene refererer til det å få barn når de snakker om valg, ikke til det å ikke få barn. De refererer mer til den heteronormative praksisen enn til frihet og uavhengighet. De fremstår som “veloppdratt” heller enn “egoistisk”.

6.2. Usikker økonomisk hverdag

Det økonomiske aspektet er ikke irrelevant for en kunstner. Flere informanter snakker om hvor latterlig deres økonomiske situasjon kan være, likevel er det ingen av dem som har valgt bort barn på grunn av dette. Trude sier det er flere og flere kunstnere som får barn til tross for de økonomiske utfordringene:

F: Er barn et tema i miljøet?

I: Det er mange [kunstnere] som ikke har det så godt økonomisk stilt men det er akkurat som man gir litt blaffen i det, (...), de vil ha barn likevel. Det er absolutt et tema spesielt når det er flere og flere som får. (Trude)

Slik som Trude sier det, kan man få en følelse av at det var vanligere å velge bort barn på grunn av økonomi før i tiden, men nå “gir de blaffen”. Er stønadene rundt kunstneren blitt bedre? Det kan være mest sannsynlig å tro, men hvilken betydning har dette for kunstneren? Jeg mener det kan ha ringvirkninger; en tryggere økonomi gir en “tryggere” hverdag og det blir lettere å få barn.

Du velger neppe kunsten først og fremst som levevei for å tjene masse penger, selv om det alltid finnes håp om suksess. Kunstnere er kjent for den tanken om å leve “fra hånd til munn”. Det er lettere når det bare er en selv man forsørger, men etter å ha fått barn, vil de fleste ønske seg en mer stabil inntekt. Dette løser en del informanter med blant annet å planlegge og bevisst jobbe seg opp et økonomisk grunnlag man kan leve på i fødselspermisjonen. Mange av mine informanter er godt innført i NAV sine rettigheter i forbindelse med fødsel og permisjon og er ikke redde for å si at ordningen er viktig for at de skal kunne få barn. På den andre siden fortalte noen av informantene at de har en “tar det som det kommer” holdning og barn har de fått likevel. Trude har venninner utenfor Norge. Der er den direkte grunnen til å velge bort barn er økonomi. De er altså *nødt* å velge barn eller karriere:

F: Kan du beskrive holdninger til de du omgås med som har valgt og ikke få barn?

I: (...) Jeg har en veldig nær venninne i Tyskland og en i Sveits og hos dem tror jeg det er andre grunner, det har å gjøre med velferdsordningene som er ikke eksisterende. Spesielt i Sveit er det slik at enten satser man på karriere eller så får man barn, fordi der finnes det ingen velferdsordninger i det hele tatt. (Trude)

Hvis du ikke mottar regelmessig lønn eller stønad blir du i større grad på utsiden av samfunnet. Familiepolitikk har vært, og vil være, viktig for fruktbarheten her i landet ifølge Lappegård (2001). Men, selv om den norske fruktbarheten er på topp i Europa, har det i de senere årene skjedd endringer også her. Stadig flere utsetter tidspunktet for sitt første barn og det er en økende andel som får ingen eller bare ett barn. Studier viser at den frivillige barnfriheten øker mest. En av grunnene til dette kan være endringer i generelle verdier i samfunnet og med det mener jeg fremveksten av individualistiske holdninger. Det tradisjonelle mister grepet og egen livsutfoldelse prioriteres. Lappegård (2007) skriver at barn får større betydning i individualistiske samfunn fordi vi med barn søker etter mening med livet, etter nærhet og varme eller etter røtter og intimitet. Det å få barn har fått endret meningsinnhold: Før fikk man barn for nytten sin skyld, eller for barnet i seg selv. Nå får man barn for sin egen “lykke”. Barn er blitt en del av våre individuelle bestrebelser, eller vårt “prosjekt”.

Velferdsordningene i Norge er viktige for at folk skal få barn, men ifølge mine informanter er ikke den løse rammen rundt økonomi og arbeidsforhold en god

nok grunn for å la være å få barn. Mette snakker om hvor ufornuftig det er å skulle få flere barn:

F: Er det noe som kan gjøre at du får mindre barn enn du ønsker deg?

I: Nei, men jeg kan jo tenke på hvordan skal vi ha råd til det, til slutt blir det jo to tenåringer. Klær, og de spiser jo masse mat. Hvordan skal det gå? Nei, men det løser seg jo alltid. Man får ta en ting om gangen. Om man skulle tenke på økonomi så skulle jeg ikke hatt flere barn. Nei, absolutt ikke.(...) Man kan ikke være så fornuftig hele tiden. Økonomi kunne ikke sette stopper for lengselen etter et til barn. (Mette)

Mette fikk barn med en kunstner da hun var kunststudent. De hadde lite penger, men det var aldri snakk om at de ikke skulle få barn av den grunn. Mette fremstår som den typen som tar ting som det kommer og innrømmer det selv. Hun er aldri sikker på sin økonomi, men det går alltid bra. Mette fremstår som denne frigjorte kunstneren som tar ting som det kommer og lever så å si “fra hånd til munn”. Slik passer hun med myten.

Kunstneren “gir blaffen” i en usikker økonomisk hverdag og velger å få barn likevel. Det er nærmest noe “trassig” over dette; *ingen skal få bestemme over meg!* Likevel når det ikke helt igjennom, fordi stønadsordningene i Norge er så gode. De er med på å skape en trygghet for kunstnere med usikkert økonomisk ståsted. Når en slik trygghet er etablert er det også tryggere å velge å få barn. Det er enklere å “gi blaffen” i usikkerheten når slike stønadsordninger er tilgjengelige. Det er dermed mulig i hevde at den økende “tryggheten” rundt en kunstners livssituasjon vender henne mer mot en heteronormering enn kunstnermyten.

6.3. Kunst og barn

Thomas kommer inn på både økonomi og frihet når jeg spør om holdninger i forhold til det å ha barn i hans omgangskretsen:

F: Finnes det en holdning til det å ha barn?

I: [K]unstnere tenker seg kanskje om før man stifter familie i forhold til inntekt men også i forhold til frihet. Dette er ikke noe jeg har empirisk materiell på, men når man ser folk innrette livet sine så har jeg inntrykk av at noen prioriterer kunstneriske, eller friheten og sin yrkesutøvelse både som uavhengig av økonomi men også i bevegelsesfrihet og handlefrihet. Mens andre av andre grunner bestemmer seg for å stifte familie og tar konsekvenser av det. Jeg tror ikke man kan si at det finnes en ensartet holdning til det, folk velger ulikt som man alltid har gjort. (Thomas)

Noen velger kunsten, mens andre velger begge deler, men på slutten av samtalen sier Thomas at kunstnere ofte velger bort familie på grunn av økonomi og uavhengighet. Hans budskap er at kunstnere bør gjøre begge deler hvis det lar seg gjøre:

[M]an vet alle sorter kunstnere kanskje har valgt bort familie, eller ofret det for kunsten, av forskjellige grunner. Hovedsakelig for økonomiske grunner og frihets- eller uavhengighetsgrunner. Klart, du får større uavhengighet, og ro og fred, og alle sånn ting, men når man har barn så får man også en del ting. Man mister en del ting og man får en del ting, (...) [J]eg angrrer meg ikke på det valget og føler ikke at jeg har gått glipp av store ting (...). Jeg tror sånn menneskelig sett har jeg fått mer enn jeg har gått glipp av. (...) [H]vis det lar seg kombinere kan være viktig at man kan gjøre begge deler. (Thomas)

Her bekrefter Thomas at det finnes en del kunstnere som ofrer familie for kunsten på grunn av økonomi, frihet og uavhengighet. Som jeg har vært inne på, er det ingen tvil om at man får større frihet uten barn. Thomas sier han har, menneskelig sett, fått mer tilbake ved å ofre friheten og heller få barn. Han reiser spørsmålet om det å bli en voksen, ansvarlig og moden person bare er positivt for kunstuttrykket? Ifølge Thomas burde kunstnere få barn, og poengterer at det på ingen måte har vært et tapsprosjekt for hans del.

Flere av mine informanter har barn. Hva tenker de om begge deler – kunst og barn? Kristin er inne på at det alltid har noe å si om du får barn eller ikke. Det blir et annet liv med barn enten man vil eller ikke. Tidsmessig blir det mindre tid til å holde på med kunsten, men samtidig understreker hun at barn ikke er en hindring:

Jeg tror det har mye å si for mange, for karrieren, om man får barn. Det blir jo et annet liv, man kan ikke vie seg like mye til kunsten. Det går ikke sånn tidsmessig sett, men det fins jo masse kunstnere som har 3 og 4 barn som gjør det kjempebra. Masse eksempel på vanvittig mange kunstnere som gjør det veldig bra og forsetter å ha den driven. Hvis man ikke har det har det ikke noe med ungene og gjøre. Det er mer praktiske og logistikk ting. Har man lyst å holde på med kunst så gjør man det likevel tror jeg. Så sånn sett mener jeg at det ikke er noen hindring overhodet, det tar bare lengre tid. (Kristin)

Alle som har fått barn vil nok være enig i at livet blir forandret og at egentiden går drastisk ned, samtidig må de fleste av oss arbeide. Som Kristin sier, handler det kanskje mer om planlegging, og *egentlig* ikke om barna? Men, hvilke kunstnere er det som har 3-4 barn som Kristin snakker om? Hva med Norges mest profilerte kunstnere, har de barn? Poenget er at siden barnet er mer eller mindre usynlig hos en mannlig kunstner er det kanskje lettere for han å få barn? “*Ellers tror jeg du vil oppdage at mannlige kunstnere har flere barn enn kvinnelige*”, var det en kvinnelig kunstner som sa til meg i denne prosessen. Det hun bygget dette grunnlaget på var at hun kjente til flere mannlige kunstnere med opp til fire barn, men ingen kvinnelige. Dette har imidlertid ikke vært en problemstilling for oppgaven og det er dermed heller ikke mulig å fastslå eller avkrefte med mine åtte informanter.

Det er veldig få foreldre i dag som er hjemme med barn etter fylte 1-1,5 år, da er det ut i jobb for mor og far og barnehage for minsten. Et liv med barn begrenser denne muligheten for å utforme egne måter å leve på som er annerledes, og da er vi også inne på kunstnermyten: Er det vanskeligere å være kunstner enn for

eksempel å være i turnusarbeid? Eller er det idéen om kunstneren som annerledes, satt utenfor de sosiale strukturene og frisatt i større grad, som skaper motsetningen? En slik forestilling om kunstneren er som sagt ofte uforenelig med rutinemessige og dagligdagse aktiviteter og det kan vi si at barn i stor grad tilfører livet.

Thomas er ærlig på at han har vært litt begrenset på hva han har kunnet deltatt på. Både når han tok kunstutdanningen og delvis etterpå:

F: Syns du selv at du har hatt jobber der det ikke var mulig å ha barn?

I: Jeg må si under [utdanningen] (...) var jeg egentlig litt handikappet. Kona mi var i full jobb (...) og begge guttene var i skole. Da var jeg ofte litt begrenset på kurstilbud eller ting som skjedde på kveldstid som jeg ikke kunne delta på. Jeg kunne være på skolen å jobbe når guttene var på skolen men ellers var jeg ofte avskåret fra ting som jeg ville delta på. Det var det ene og når jeg var ferdig (...) var jeg 3 måneder i tyskland på gjesteopphold (...) men hadde jeg vært alene så kunne jeg tatt 1 år i utlandet (...) I praksis har jeg måtte valgt bort en del ting med hensyn til barn men det har for så vidt fungert. Det har ikke vært "være eller ikke være", men det har vært en liten grad hemming av yrkesutøvelse. Jeg har nok vært mer på farten hvis jeg ikke hadde fått barn. (Thomas)

Kona var i full jobb og de hadde to barn som gikk på skolen. Han sier at han ofte var avskåret fra ting som skjedde utenom "kjernetiden". Det er mulig at en kunstutdanning legger opp til mer deltakelse utenom "timeplanen", men det er også mulig at det er forestillingen om kunstnermytens krav om absolutt frihet som blir satt i konflikt med foreldrerollen? Som gallerist Alexandra Dyvi uttalte så treffende i en kunstartikkel: "*Som kunstner skal du være fri, kreativ, eksperimentere med mange ting, oppsøke ulike miljøer, bruke penger du ikke har, og satse. Dette står i konflikt til det å lage en stabil ramme rundt en familie og ha omsorg for små barn*" (Henmo 2006). Det er det den løse rammen og den stabile rammen som står i konflikt med hverandre. Dette gir oss en forestilling om at denne sammensetningen er vanskeligere enn andre sammensetninger. Thomas er imidlertid opptatt av at det ikke er snakk om "å være eller ikke være" fordi han mener selv han har fått mer enn han har gått glipp av ved å få barn.

Mette bekrefter også at man får mindre tid til kunst med barn. Hun kan savne det, men mener samtidig hun er blitt mer effektiv etter barn:

F: Hvordan betydning har det hatt for deg å fått barn?

I: Det er jo så bra for alt. Foruten at man får mindre tid å jobbe med kunst, det kan jeg savne, men på den andre siden blir man jo mer effektiv. Men det som var en sånn sterk følelse når han ble født og som satt i ganske lenge. Jeg kjenner det fortsatt, at det med kunsten er ikke lenger på liv og død, eller det er ikke det viktigste lenger. Det [høres] kanskje negativt ut at jeg ikke tar [jobben min] like seriøst, men det er tvert imot. Når det ikke blir blodig alvor lenger blir det mer lekfullt, mer liv og lyst i det, fordi det er ikke lenger bare er det som fins. Fordi jeg har dette barnet, dette livet, denne personen. Det er en sånn rikdom å ha begge deler. (Mette)

Mette opplevde en sterk følelse av at kunsten ikke lenger var på liv og død når hun fikk barn. Før var det kunsten som stod i sentrum, men etter barn skiftet fokuset. Med barn ble Mettes arbeid med kunst mer lekfullt og ikke blodig alvor lenger. Dette kan bety to ting; Mette har funnet seg til rette med morsrollen og ser på denne jobben som den mest betydningsfulle. Det vil si at hun har innrettet seg med at det er barnet og ikke kunsten som er viktigst og derfor innser at hun blir ansett som en mindre seriøs kunstner. Den andre betydningen er en mer håpefull; Mette er så stødig og trygg som kunstner og trenger ikke å støtte seg til kunstnermytens idealiserte verden. Hennes kunstuttrykk har ikke forsvunnet med et barn men blitt mer stadfestet i henne og som deretter gir henne større frihet i jobbsammenheng. Det er ikke blodig alvor lenger, men mer liv og lyst. Hvis dette er tilfelle mener jeg kunstnermyten kan være i endring.

Det at kunstnere får barn og fortsetter sin kunstneriske virksomhet tror jeg er med på å skape en endring i hvordan vi tenker på kunstnermyten. Den heteronormative praksisen krever sin plass og kunstneren er etter barn i større grad nødt å forholde seg til samfunnet normer og regler. Kunstneren som arbeider med kunsten gjennom hele døgnet er på vei ut, barnet er på vei inn.

6.4. Prosjekt – kunst eller barn?

Line kjenner ikke til noen andre som sier de vil forbli barnfri i sin egen omgangskrets. Alle vil ha barn, mens hun er “utskuddet”. Hun viser forståelse for at det for mange er viktig å få barn og begrunner det med at det er “naturlig” for dem. I denne sammenheng kommer hun inn på at barn og kunstneriske verk kan sammenlignes og ses på som prosjekt:

[V]i er forskjellige og jeg forstår at for enkelte er det jo så viktig å få barn. Å få egne barn som man får føde ut av sin egen kropp. [D]et er vel kanskje det som er sammenhengen med det da, at jeg kanskje kan tenke på det å få barn som et prosjekt på en måte. Sånn som jeg jobber med kunstneriske prosjekter, at når jeg skaper ting med kunst. Jeg har jo en sånn driv i meg at jeg trenger å jobbe skapende, så det er kanskje det også som tynger for at jeg ikke har det behovet for å skape barn. Å gjøre det prosjektet på en måte. [F]or [andre] er det viktigste å få dette barnet, det prosjektet de kan følge med på å se blomstre og gro, se at det blir en realitet. Mens for meg så kan jeg gjøre det gjennom kunsten, jeg trenger ikke å skape et menneske for å se hvordan det prosjektet går. Jeg syns at det er hakket mer risikabelt enn å drive med kunstprosjekter for det er jo faktisk liv det er snakk om, mens et kunstprosjekt er jo ingenting i forhold. (Line)

Føde ut av sin egen kropp sier hun. Det er en sterk ordlegging. Det blir noe rått over det. Som jeg har vist til tidligere, er Line opptatt av den biologiske kvinnekroppen og forbinder denne med svangerskap og fødsel. Det er en del av den individuelle bestrebelsen hos mange rundt henne og hun velger å kalle denne bestrebelsen et “prosjekt”. Et “prosjekt” de fleste av oss hopper på mens

Lines hovedfokus er de kunstneriske prosjektene. Hun har ikke behov for det “menneskelige prosjektet”, å skape et barn. For henne innebærer ikke den individuelle bestrebelsen å få en baby, bokstavelig talt, men derimot å skape en kunstnerisk “baby”. Det er ikke ukjent at man kaller idéer og prosjekter “babyer”. Ravn (2005) skriver at foreldreskapet i dag nettopp kan ses på som et prosjekt. Et prosjekt som skal vises fram for hele verden. Som flere av informantene mine sier; har du fått barn har du “lyktes” og gjort det “rette”. Jeg tror Line er påvirket av “moderskapsmaset” som Moi (2004) skriver om og derfor leter etter mening i livet sitt som kan sammenlignes med det å få barn.

Solheim (2007) mener det vestlige moderne samfunn er bygd opp rundt en splittelse mellom en mann og en kvinne og deres livsprosjekt. Det mannlige livsprosjektet er knyttet til produksjon og det offentlige, mens det kvinnelige er knyttet til det private: Moderskap, husmor rollen og familien. Dette kaller også Solheim det romantiske identitetsprosjekt, der kvinnen vektlegger fornuftighet og omsorg, mens mannen drives av idealet om kreativitet og det å skape, produsere. Disse prosjektene har gitt mening opp igjennom årene og er virksomme også i dag.

Jeg kan se likheter i informantenes romantisering av både den biologiske kvinnekroppen og kvinnens fullbyrdelse som kommer med et barn. Barnet presenteres på mange måter som et romantisk identitetsprosjekt for kvinnen. Det kan se ut som om myten om et barn står sterkere enn myten om kunstneren. Jeg kan også se likheter i romantiseringen av kunstnermyten som identitetsprosjekt og at den som livsprosjekt lettere kan knyttes til de maskuline interessene som Solheim er inne på. Igjen blir kunstnermyten forbundet med maskuline verdier.

I dette kapittelet har jeg sett på forholdet mellom en forventning til barn og en forventning til barnløshet. Altså, forholdet mellom en forventning om å leve etter en heteronormativ praksis eller en forventning til å leve opp til en kunstnermyte. Forholdet mellom disse virker ikke til å være så kompliserte som spenningsfeltet gir inntrykk av. De fleste av mine informanter har, eller ønsker seg barn og jeg finner hold i at den heteronormative praksisen er sterkere. Det finnes sterke forestillinger om kunstneren og hvordan kunstneren skal leve opp til denne kunstnermyten, men på mange måter får jeg en følelse av at dette er en forestilling som oftest blir på idéstadiet. Marianne sa det så treffende: “[D]e fleste er jo ikke de største kunstneren, de fleste holder jo bare på som best de kan. Jeg syns det er like viktig og være en ok person som å være kunstner, og være en kunstner selv om det ikke vises så godt.” (Marianne)

7.0. Kapittel 7: Avslutning – oppsummering og drøfting

Denne oppgaven tar utgangspunkt i to forventninger som er særegen for kunstnere. Disse to forventningene skaper et spenningsfelt og har vært grunnlaget for oppgavens tematikk:

Forventning om barn ↔ Kunstneren ↔ Forventning om barnløshet

I denne oppgaven satt jeg fokus på meningsproduksjoner som skapes i og rundt kunstfeltet. Jeg har fått øye på noen “tatt for gittheter” og sett på representasjonene i kunstmiljøet i Trondheim. Gjennom et kjønnsperspektiv har jeg fått frem en økt forståelse og ny kunnskap om kunstnerdilemmaet siden kjønn er med på å konstruere den “virkeligheten” kunstnere lever i.

I de to første analysekapitlene har jeg tatt for meg en forventning i hvert kapittel og i det siste forholdet mellom disse. I dette kapittelet vil jeg først oppsummere hva jeg har kommet frem til i analysen. Avslutningsvis vil jeg gjøre noen videre drøftinger basert på funn fra analysedelen og mitt prosjekt.

7.1. “Den veloppdratte borger”: oppsummering

I det fjerde kapittelet analyserte jeg kunstnerens opplevelse av å skulle få barn eller forbli barnfri i vårt barnefokuserte samfunn. Jeg var nysgjerrig på om kunstneren prøvde å “passe inn” ved å gjøre de “riktige” valgene eller om kunstneren ikke anses som “veloppdratt” og dermed “slipper unna” de samme forventningene. Gjennom å belyse forskjellige tema omkring barn eller ikke barn, problemer og forventninger rundt dette valget, har jeg dekonstruert tatt for gittheter og det som oppfattes som “normalt” og “naturlig”.

Først undersøkte jeg de “biologiske” sidene ved det å være kvinne og fant en dominerende forestilling om en forventning av foreldreskap hos kvinnen i større grad enn hos en mann. Det ser ut til å være mer synlig når en kvinne velger bort barn og at dette anses som ukvinnelig. Graviditet og moderskap fremstår som noe meget betydningsfullt, samtidig som moderskapet virker til å skape et mer tydelig skille mellom en mann og en kvinne. Kvinner knyttes til “naturen” ved å tillegge kvinnekroppen denne “biologiske” trangen til et svangerskap. Å skylde på disse “naturlige gitthetene” er en lettere måte å forklare hvorfor vi får barn.

Senere i kapittelet er fokuset rettet på de sterke forestillingene som finnes om barnets betydning i en kvinnes liv. Ord som går igjen er rikdom og mening, ansvar og modenhet og at kvinnen blir ufullstendig uten barn. Å få barn er blitt en del av vår selvutvikling og dette ses også i økende grad hos menn. Det er en “selvfølge” å få barn, også fordi “alle” gjør det. Heteronormeringen er sterk. Hvis man avviker fra den, og velger å leve i par uten å få barn, må man forsvare

valget sitt. Heteronormativ praksis og kombinasjonslivet forventes og med en slik oppnåelse sier flere av informantene at man på en måte har lyktes.

Siste del av kapittelet omhandler Line. Line er frivillig barnfri og et “utskudd”. Jeg undersøkte hennes situasjon nærmere på grunn av nettopp denne subjektposisjon hun innehar som kvinne og barnfri. Jeg fant at denne følelsen av å være utenfor kan begrunnes med hennes kjønn og heteronormativitetens makt. Når det kommer til reproduksjon forstås menn og kvinner som ulike der kvinnens oppgave i livet er så *hardprogrammert* i oss at den blir vanskelig og komme unna. Kvinnen knyttes til huset og det private, mannen til det offentlige i større grad. I tillegg fremstilles heteroseksuelle fortellinger med glød og det utenom med mistenksomhet. Til sammen naturaliseres et barnevalg i større grad hos en kvinne og Line føler denne sterke ambivalente følelsen av å stå utenfor. Den er ambivalent fordi hun er borger i samfunnet og møter forventninger her, men samtidig kunstner. Jeg avslutter kapittelet med å poengtere at Line er kunstner og dermed blir sett på som annerledes av sine venninner. Det er, til tross for forventningen, ok fordi Line er utenfor normen uansett.

Det finnes dominerende forestillinger blant informantene om at det både er “normalt” og “naturlig” å få barn og dette blir støttet opp med at barn gir mening og modenhet i, spesielt, en kvinnes liv. Til tross for denne dominerende forestillingen kommer det frem at kunstnere også møter på andre forventninger og problemer i sin kunstnervirksomhet som gjør at denne “tatt for gittheten” om å få barn vurderes i større grad her enn ellers.

7.2. “Den store kunstneren”: oppsummering

I det femte kapittelet analyserte jeg informantenes oppfatning av seg selv som kunstnere. Her slår jeg først fast at kunstnermyten eksisterer og vil undersøke hvordan disse kollektive forestillingene om kunstnerfenomenet blir produsert hos mine informanter. I tillegg ville jeg undersøke om de lave fødselsratene i kunstneryrkene kunne ses i sammenheng med denne tradisjonelle kunstnermyten. Jeg var nysgjerrig på om “Den store kunstneren” var barnløs.

Det var først viktig å få stadfestet at å være en kunstner ble ansett for å være noe mer enn en jobb. Det er tydelig at de fremstiller jobben i tråd med den tradisjonelle kunstnermyten. De barnfrie informantene uttrykker en sterk trang til friheten de mener kunsten krever. Kunsten må gå først og det krever styrke. Det er tydelig at informantene selv er med på å reprodusere og videreføre en forestilling om kunstneren som annerledes. Det bekreftes at kunstneren blir sett på som friere til å utforme sine egne måter å leve på.

Det finnes en dominerende forestilling om at en kvinnelig kunstner blir ansett som mindre seriøs med barn og møter negative holdninger rundt dette. Barn

påvirker ikke mannlige kunstnere i like stor grad som kvinnelige kunstnere og det er tydelig at forskjellige regler gjelder for kvinner og menn. I denne delen kan vi se at det knyttes maskuline verdier til “Den store kunstneren” og at dette gir menn et fortrinn og kvinner et handikap. Dette skillet blir mer tydelig når kvinnen blir mor og vi kan se at kvinnen blir respektert hvis hun velger bort barn. Da er hun mer likestilt med den mannlige kunstneren.

Jeg finner altså en dominerende forestilling i kunstmiljøet om at “Den store kunstneren” er barnløs og at den maskulint konnoterte kunstnermyten viderefører denne idéen. Morsrollen oppfattes som overordnet og uforenelig med å være en seriøs kunstner og kunstnere uten barn viderefører denne idéen.

7.3. Kunst eller barn – eller begge deler?: oppsummering

I det sjette kapittelet analyserte jeg forholdet mellom de to forventningene i de foregående kapitlene. Forholdet mellom to krav, å få barn som veloppdratt borger og avstå fra barn som seriøs kunstner. Her ser jeg på hvordan kunstneren presenterer et liv med barn.

Jeg var interessert i å undersøke om dette spenningsfeltet kunstneren står i likevel gir en opplevelse av et fritt valg. Jeg fant at den heteroseksuelle praksisen setter en standard. Det kommer “senere” barn og færre barn mer enn før og dette begrunnes med likestilling og at kvinner prioriterer økonomisk selvstendighet (Lappegård 1998). I tillegg i en kunstners tilfelle er det ofte “sen” utdanning og et “viktigere” valg som må tas på grunn av en eksisterende kunstnermyte som forklarer. Økonomi, som kunne bli ansett som en viktig faktor i et barnevalg, blir avkreftet. Likevel sier informantene at velferdsordningene er viktige. Det er kanskje ufornuftig for en kunstner å få barn på grunn av arbeidssituasjon og uforutsigbarhet men det stopper ikke lengselen etter et barn.

Noen velger kunst mens andre friheten. Likevel er det tanker omkring en kunstners liv som gjør at et det å få barn vurderes i større grad. Statistikken viser at flere kunstnere velger å være barnfrie. Flere kunstnere velger friheten og dette mener jeg er på grunn av motsetningen kunstnermyten skaper. Kunstnerrollen blir uforenelig med barn. Den løse rammen står i konflikt med den stabile rammen. Likevel har de fleste av informantene barn og mener det er forenelig med kunst. De får mindre tid, men blir mer effektive sier de. De mener det handler om planlegging. Gjennom hele dette kapittelet synes jeg det er tydelig at det heteronormative tar en større plass i kunstnerens liv. Det er kanskje så rart siden de fleste som uttaler seg i dette kapittelet er kunstnere med barn? Dette mener jeg styrker mine antagelser om at kunstneren blir mer “vanlig” med barn.

Til slutt i dette analysekapittelet ser vi at kunst og barn ikke er så ulikt. Begge kan ses på som prosjekter vi gjør for å oppnå individuell selvoppfyllelse, noe man skal vise frem. Et menneskelig prosjekt eller en kunstnerisk “baby”.

Nå har jeg oppsummert innholdet i de tre analysekapitlene og skal videre gå inn i drøftinger av noen utvalgte funn.

7.4. Kunstneren og “Huset”

Gjennom analysen av kapittelet “Den veloppdratte borger” finner jeg en sterk dominerende forestilling om at moderskapet forventes i større grad enn et farskap. Samtidig skaper dette et mer tydelig skille mellom en kvinne og en mann. Den biologiske kroppen blir tydelig en forskjell og utgangspunkt for et kjønnskille. Når det kommer til reproduksjon oppfattes menn og kvinner ulikt. Kvinnens oppgave i livet er å føde barn. Kvinnen knyttes dermed til huset mens mannen kan “gå fritt”.

Gallerieier Haaken Christensen bekrefter et meget konservativt kvinnesyn når han blir spurt om den lave representasjonen av kvinnelig kunstnere i norske gallerier og museer: *“Jeg blir vel ikke populær av å si det, men det er klart at en meget primær oppgave for kvinnen er å føde barn. Det å skulle drive betydelig skapende virksomhet på toppen av det å få barn, er for kvinnen langt mer anstrengende enn en mann”* (Aursland og Vold 2003).

Det er på en måte overraskende å møte disse holdningene jeg har møtt i denne prosessen. Kunstmiljøet fremstår på mange måter som mer demokratisk og progressivt, og som jeg har vært inne på, kan kunstneren ses på som en “outsider” som lever på siden av samfunnet. Kunstneren følger ikke de samme dagligdagse rutiner og regler som ellers. I et slikt sosialt system skulle man tro det kunne vært rom for likhet mellom en mann og en kvinne, isteden får jeg utsagn etter utsagn som forteller meg det motsatte, at det er tyngt med maskuline interesser og verdier som holder kvinnen “nede”. Kvinners rettigheter har vært dårlig representert i mange systemer, men hvorfor henger det så godt igjen i kunstfeltet?

Til forskjell fra tidligere er kvinnene i dag utøvende i kunstyrket. Den utøvende kunstneren var før kjent som mann. Da var ikke spørsmålet om barn interessant, fordi noen tok seg av dem uansett. Da kvinnene kom på banen måtte de velge mellom en kunstkarriere eller barn, fordi de ikke kunne gjøre begge deler. Siden kvinnen er kommet inn på banen er spørsmålet om barn blitt sentralt. Dette mener jeg henger igjen i dag på grunn av de hardprogrammerte idéene om at kjønne er forskjellige. Grunnleggende rettigheter og plikter ser ut til å holde godt fast i kvinnen mer enn en mann. Det kvinnelige kjønn knyttes opp mot den

biologiske kroppen, det “naturlige” og dette gir kvinnelige kunstnere et handikap.

Fra å ha eneretten på et område som kunstfeltet blir det nå utfordret av kvinner og det er nærliggende å tro det er motstand for det den dag i dag. Hvorfor slipper ikke kvinnene til i like stor grad som menn? Den tradisjonelle kunstnermyten gir et bilde av en “rar” og uavhengig figur med løsere rammer rundt både arbeidsforhold og livsførsel. Denne løse rammen kommer i konflikt med å ha en familie. Om den mannlige kunstneren har barn eller ikke, var og er, usynlig. Vi kan se den samme tendensen hos kvinnelige kunstnere. De færreste kvinnelige kunstnere avbildes eller snakker om sine barn, for ikke å snakke om inspirasjon til kunstverk. Det er nedtonet at de er mødre. For ikke å bli fanget i “huset” velger den kvinnelige kunstner å nedtone sitt moderskap. Hun må fortsette å oppfattes som en kunstner med løs ramme, det vil si helst uten både mann og barn. Ingenting må holde henne på plass.

Det er interessant å se på enkelte kjente kvinnelige kunstnere rundt oss, hvordan de fremstiller seg selv og blir fremstilt. Et godt, men voldsomt eksempel er Marianne Aulie. Hun ser ut til å elske media og media henne. Her kan vi snakke om kunstnermyte. Hun er ekstrovert, eksentrisk og ofte vist i sammenheng med alkoholkonsumering. Aulie er både elsket og hatet, men hadde antageligvis ikke vært noen av delene om hun ikke hadde blitt tatt inn i varmen av kunstnerbrødrene Sand. På hjemmesiden hennes kan du se henne male med trutmunn, trange ødelagte jeans med hull, slik at du kan se huden på rumpen hennes og en stringtruse. Her kan vi også lese om prosjektet *Hippimus*, en hyllest til kvinner og en fortsettelse av kvinners kamp for like rettigheter. Denne “kvinnekampen” er interessant i forbindelse med at Aulie presenterer seg selv som seksuelt objekt. Samtidig presenterer hun seg selv i tråd med “Den store kunstneren” med maskuline verdier. Aulie prøver både å være “en av gutta” og samtidig bruke hennes “kvinnelighet” for det det er verdt. “Kvinnekampen” hennes blir trolig heller en bekreftelse på kunstnermyten og denne løse rammen den innehar. At Aulie er mor til en 13 års gammel datter er ikke noe som slår oss som en selvfølge.

7.5. Kvinnen først og fremst mor, ikke kunstner

I det andre analysekapittelet “Den store kunstneren” finner jeg dominerende forestillinger om at den kvinnelige kunstneren blir ansett som mindre seriøs med barn. Det er en primær oppgave for kvinnen å føde barn, men samtidig blir den kvinnelige kunstneren useriøs når hun har fått ett. Det stiller den kvinnelige kunstneren i en kinkig posisjon. En kvinne kan godt få være kunstner og ha barn, men da er hun ikke lenger seriøs. Det er underliggende normer som kommer frem. Det uuttalte.

Blir en kvinnelig kunstner mer “vanlig” når hun blir mor? Det kan se ut som om forbindelsen med kunstnermyten blir brutt. Kunstnermyten definerer kunstneren som fri og “spesiell” og med løse rammer, og stor frihet til “å skape”. Dette vil jeg kalle en form for grenseløshet. Både den kvinnelige og mannlige kunstneren er grenseløs uten barn, det vil si med løse rammer. Er den kvinnelige og mannlige kunstneren mer likestilt i kunstfeltet når de begge er uten barn? Når kvinnen blir mor blir hun mest mor. Kunstnerens grenseløshet er blitt innrammet av et moderskap. Moderskapet holder henne “på plass”. Dette skjer ikke så tydelig for en mannlig kunstner fordi barnet følger kvinnen og ikke mannen i like stor grad. Den stabile rammen kommer med moderskapet i større grad enn et farskap. Den løse rammen, kommer i konflikt med den stabile rammen og gir oss et inntrykk av en sammensetning som ikke fungerer.

7.6. Kunstnermyte i endring

17. august 2011 ble Odd Nerdrum dømt til to år i fengsel for skatteunndragelse. Dette satte i gang debatten rundt den tradisjonelle kunstnermyten. *“En gammeldags kunstnermyte ligger bak idéen om at kunstneren står fritt i omgang med lover og regler (...)”* (Nipen 2011, 6).

Odd Nerdrum representerer på mange måter den tradisjonelle kunstnermyten. Han kan ses på som “Den store kunstneren”. Ikledd kjortel og bustete hår ser han først og fremst annerledes ut, og nå i forbindelse med denne ferske saken uttrykker han seg i samme stil. Han tror den norske stat vil ta livet av han og mener han blir demonisert som menneske. Han mener til sitt forsvar at han som maler har som jobb å male, ikke forholde seg til penger og betaling av skatt (Trulsen, Moxnes og Blindheim 2011).

Dette holdt ikke i retten og Nerdrum ble dømt for skattesnusk. Journalist Agnes Moxnes hevder at kunstnermyten avgikk ved døden da dommen falt (Moxnes 2011). Kunstneren er kanskje utenfor de sosiale strukturene i et samfunn men ikke hevet over norsk lov. Nå krever kunststudentene å få lære mer om økonomi. I de siste 8-10 årene skrives det at også kunstnere har forstått at de er næringsdrivende. I dag har de fleste kunststudentene tilbud om kurs som skal forberede dem til yrkeslivet som kunstner (Nipen 2011).

Det skrives i samme avisartikkel at myten om den frie kunstneren, løsrevet fra samfunnets krav, er borte for lengst. Mine funn i denne oppgaven viser imidlertid noe annet, nemlig at kunstnermyten lever i beste velgående og er en direkte årsak til problemstillingen i denne oppgaven. Men, at det er en endring på gang er ganske åpenbart, og jeg tror at blant annet fordi kunstnere får barn og fortsetter sin virksomhet som kunstner kan være med på å styrke endringen i rett retning.

Jeg mener det må være opp til hver enkelt kunstner å avgjøre om man vil få barn. Derfor skal jeg ikke avslutte denne oppgaven med noe konkret budskap. Men det må skje en endring i konservative holdninger rundt kvinnesynet for at ting skal forbedre seg for de kvinnelige kunstnerne. Det ville være en berikelse for kunstmiljøet med en bevisstgjøring om stivnede og konservative kjønnsforståelser.

Hvordan man skal gripe dette an er vanskelig å si. Selv med kvotering og egne kvinneutstillinger er det fortsatt noe som favoriserer den mannlige kunstneren. Det viktigste er kanskje å gjøre denne debatten synlig? Debattere og tenke på hvordan den tradisjonelle kunstnermyten bidrar til holdninger omkring kunst og kjønn. Og at alle bidrar! Kunstnermyten eksisterer ikke bare i kunstmiljøet, den lever også "her ute". Vi kan ofte se at fokus er på den eksentriske kunstneren istedenfor hennes kunst, at den mytiske kunstneren selger.

Jeg tror at kunstnermyten også er en hardprogrammert idé det er vanskelig å få øye på. Kunstnermyten er en usynlig del av kunstnerrollen vi ikke tenker over. I løpet av denne prosessen har jeg ofte måttet presentere oppgavens tematikk for nye mennesker. Det har vært gøy fordi de fleste har vært oppriktig interessert i tema, men også veldig bekræftende fordi mange uttalte seg i retning av denne eksisterende kunstnermyten. Kunstnermyten er hos mange oppfattet som en "naturlig" del av kunstneren. Altså ingen myte.

Noen har alltid mer å tape på en endring og derfor tar store endringer lang tid. Men jeg er håpefull og tror at litt etter litt vil denne konservative tankegangen omkring kunst og kjønn gå i graven med dens eier.

Bibliografi

- Annfelt, Trine. «Kjønnede diskurser i musikk.» I *Kultur og kjønn*, av Siri Gerrard og Kari (red.) Melby, 39-54. Kristiansand : Høyskoleforlaget AS, 2004.
- Annfelt, Trine. *Poststrukturalismens bidrag til kjønnsforskning - perspektiver og problemer*. Trondheim: NTNU, 1999.
- Annfelt, Trine. «Rekk meg arterieklemmen eller: Kjønnsbilder i kirurgi.» *Kvinneforskning*, 2001: 21-32.
- Annfelt, Trine, Britt Andersen, og Agnes Bolsø. *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag, 2007.
- Aslaksen, Ellen K. *Ung og Lovende - Unge kunstnere - erfaringer og arbeidsvilkår*. Oslo: Abstrakt forlag as, 2004.
- Aursland, Tonje, og Kristin Vold. «Nrk Kultur.» *Kvinnelig kunstnere ignoreres*. 10. April 2003. <http://www.nrk.no/nyheter/kultur/2680382.html> (funnet November 17., 2010).
- Bjørby, Pål. «Eve Kosofsky Sedwick.» I *Kjønnsteori*, av Ellen Mortensenm.fl., 305-312. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2008.
- Bondevik, Hilde, og Linda Rustad. «Feministisk vitenskapskritikk og feministisk vitenskapsteori.» I *Kjønnsforskning - en grunnbok*, av Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen. Oslo: Universitetsforlaget, 2009 [2006].
- Eriksen, Trond Berg. *Store Norske Leksikon*. u.d. <http://www.snl.no/Mytologier> (funnet Juli 8., 2011).
- Fjell, Tove Ingebjørg. *Å si nei til meningen med livet? En kulturvitenskaplig analyse av barnfrihet*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag, 2008.
- Frønes, Ivar. «Kulturforståelse og kulturanalyse.» I *Kulturanalyse*, av Trine Deichman-Sørensen og Ivar Frønes, 217-237. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S, 1990.
- Gerrard, Siri, og Kari Melby. «Kultur og Kjønn.» I *Kultur og Kjønn*, av Siri Gerrard og Kari Melby (Red.), 9-20. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 2004.
- Gorseth, Olav. «Vi trenger kunstnermyten.» <http://www.ntnu.no/universitetsavisa/nr1/hu11.html>. Universitetsavisa NR. 1, 1997, 7 Februar 2011.
- Gripsrud, Silje. «Barnfrie med strenge krav til foreldrerollen.» *På Høyden*. 6. Desember 2006. http://nyheter.uib.no/?modus=vis_nyhet&id=34467 (funnet Juni 23., 2011).
- Gullestad, Marianne. *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010 [2002].
- Guttu, Ane Hjort. «Personlig, men ikke privat.» *Billedkunst*. 22. Juni 2010. <http://www.billedkunstmag.no/Content.aspx?contentId=1932> (funnet August 8., 2010).
- Heggem, Lin Marte. *Kvinnelige billedkunstneres status i norsk kunstliv - mannsstyre eller likestilling?* Hovedoppgave i kunsthistorie, Oslo: Universitetet i Oslo, 2003.

- Henmo, Ingvill. «Kvalitet, tilfeldigheter og barn.» *Billedkunst*. 1. Juli 2006.
<http://www.billedkunstmag.no/Content.aspx?contentId=122> (funnet November 17., 2010).
- Isachsen, Nora Charlotte. «Mester, myte og mann - kunstnermyten i et feministisk perspektiv.»
 Trondheim: NTNU, 2010.
- Jørgensen, Marianne Winther, og Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg:
 Roskilde Universitetsforlag, 2008 [1999].
- Kvale, Steinar, og Svend Brinkmann. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
 AS, 2009.
- Kvaran, Trude Lehrfeld. "*Det passer aldri - det passer alltid*" *En kvalitativ studie av unge høyt
 utdannende kvinners utdanning, yrke og det å få barn*. Masteroppgave i sosiologi, Bergen:
 Universitetet i Bergen, 2007.
- Lappegård, Trude. «"Den norske superkvinnen" - Om fruktbarhetsutviklingen på 1990-tallet og nye
 utfordringer for familiepolitikken.» *Økonomiske analyser 4/2001*, 2001: 54-61.
- Lappegård, Trude. «Den globale fruktbarheten på vei ned.» *Samfunnsspeilet Nr.1*, 2002.
- Lappegård, Trude. «Sosiologiske forklaringer på fruktbarhetsendring i Norge i nyere tid.» *Sosiologisk
 tidsskrift Nr. 01*, 2007: 56-72.
- Lappegård, Trude. *Studies on Fertility and Childcare in Contemporary Norway*. Doktoravhandling,
 Oslo: Universitetet i Oslo, 2006.
- Lappegård, Trude. «Større ulikhet i barnetall.» *Samfunnsspeilet nr.5*, 1998.
- Lorentzen, Jørgen. «Forskning på menn og maskuliniteter.» I *Kjønnforskning - en grunnbok*, av
 Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (Red.), 121-135. Oslo: Universitetsforlaget AS, [2006]
 2009.
- Lyche, Ketil. «Udødelighetens Pris.» *Plot*, April/Mai 2011: 42-59.
- Mangset, Per. "*Mange er kalt, få er utvalgt*". *Kunstnerrollen i endring*. Bø i Telemark:
 Telemarkforskning - Bø, 2004.
- Moi, Toril. «Moderskapsmaset.» *Morgenbladet*. 2. Januar 2004.
<http://www.morgenbladet.no/article/20040102/ARKIV/401020320> (funnet Juni 6., 2011).
- Moi, Toril. «Språkets tvangstrøye: Om poststrukturalistisk språkteori og quær teori.» Av Trine
 Annfelt, Britt Andersen og Agnes Bolsø (red.), 223-242. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag,
 2007.
- Moxnes, Agnes. «Nrk kultur- og underholdning.» *Odd Nerdrum og kunstnermyten*. 17. August 2011.
<http://www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.7753772> (funnet August 22., 2011).
- Mühleisen, Wencke. *Silikonpupper, skjønnhetens demokratisering og det naturliges terror*. Oslo:
 Tiden Norsk Forlag AS, 1996.

- Myhre, Eivind. "To jenter og en gutt, da snakker vi" - En studie av menn, seksualitet og kjærlighet i gutte- og jenteblader. Masteroppgave i Tverrfaglige Kulturstudier, Trondheim: NTNU, 2011.
- Nipen, Kjersti. «- Ikke uhørt om Nerdrum må i fengsel.» *Aftenposten Kultur*, 2011: 6-7.
- Nochlin, Linda. *Hvorfor har det ikke vært noen store kvinnelige kunstnere?* Oslo: Pax Forlag A/S, 2002 [1988].
- Ortner, Sherry B. «Is female to male as nature is to culture.» I *Woman, culture & society*, av Michelle Zimbalist Rosaldo og Louise Lamphere, 67-87. Stanford: Stanford University Press, 1974.
- Ravn, Malin Noem. «A Matter of Free Choice? Some Structural and Cultural Influences on the Decision to Have or Not to Have Children in Norway.» I *Barren States - The Population "Implosion" in Europe*, av Carrie B. Douglass (Red.), 29-48. Oxford: Berg Publisher, 2005.
- Ravn, Malin Noem. «Gravide idealer i den norske samtiden.» *Norsk antropologisk tidsskrift*, 2000 (1): 20-37.
- Ravn, Malin Noem, og Siri Øyslebø Sørensen. 24. November 2007.
<http://www.bt.no/meninger/kronikk/article445594.ece> (funnet November 17., 2010).
- Ravn, Malin Noem, og Siri Øyslebø Sørensen. «Karrierекvinne og mor.» *bt.no*. 24. November 2007.
<http://www.bt.no/meninger/kronikk/article445594.ece> (funnet November 17., 2010).
- Salomon, Nanette. «Kunsthistoriens hellige skrifter - hva utelater de?» *kvinneforskning* 3, 1996.
- Solheim, Jorun. *Den Åpne Kroppen*. Oslo: Pax Forlag A/S, 1998.
- Solheim Jorun. *Kjønn og Modernitet*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2007.
- Solheim, Jorun. «Kjønn som analytisk nøkkel til kultur.» I *Kultur og kjønn*, av Siri Gerrard og Kari Melby, 21-38. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 2004.
- Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget, 2009 [1998].
- Trulsen, Ola Nymo, Agnes Moxnes, og Kathrine Flatmark Blindheim. «nrk kultur- og underholdning.» - *Jeg har alltid tenkt at den norske stat ville ta livet av meg*. 2. August 2011.
<http://www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.7733932> (funnet August 22., 2011).
- Yssen, Ingunn, og Marie Simonsen. *Bråk! Den store likestillingssvindelen*. Oslo: Aschehoug & Co, 2010.
- Yssen, Ingunn, og Marie Simonsen. «Det hellige moderskap.» *Det hellige moderskap*. 8. Mars 2010.
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=598304> (funnet November 25., 2010).
- Åmås, Knut Olav. «De frivillig barnfrie.» *Aftenposten.no*. 8. Desember 2008.
<http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/article2811274.ece> (funnet Juni 20., 2011).

Vedlegg 1: Intervjuguide A, B og C i rekkefølge

Intervjuguidealternativ A – Informanter med barn

BAKGRUNN

Kan du fortelle om bakgrunnen din?

Alder?

Utdannelse? *Lengde/type?*

Jobbsituasjon? *Type jobb, fast/midlertidig, deltid/heltid/overtid, lønn, lønnsnivå?*

Familiesituasjon? *Enslig, gift, samboer, antall barn?*

Partner?: Partners alder? Hvor lenge har dere vært sammen? Bodd sammen? Partners arbeidssituasjon?

Når begynte du første gang å tenke på å få barn?

Var det noe som måtte være på plass når du / dere fikk barn? Jobb, bolig, etc., men også ikke-økonomiske ting som reiser og lignende.

ARBEID/ØKONOMI

Kan du beskrive betydningen jobben har for deg? Hva betyr jobben din for deg?

Fortell meg hva du gjør om 5-10 år? Hvordan tror du din jobbsituasjon vil være i de nærmeste årene?
Arbeidstid, stilling, karriere, lønn?

Opplevde du at du fikk barn på et tidspunkt i livet som passet for deg?

Kan du fortelle om din/deres livssituasjon når det gjelder økonomi og jobb da dere fant ut at dere skulle ha barn? Hvordan var din/deres økonomi da dere fant ut at dere skulle ha barn?

Hva slags stilling hadde du da du ble gravid/da partneren din ble gravid?

Hva er viktig for deg for at du skal oppleve å ha en trygg økonomi?

Fortsatte du i samme jobb etter at du fikk barn? Med samme arbeidstid? *Evt. Hvorfor ikke?* Fortsatte partner i samme jobb – med samme arbeidstid? Hvordan ble dere enige om dette?

Kan du fortelle hva som var viktig for deg å ha klart før du fikk barn?

Var det viktig å ha jobbet en stund før du fikk barn? *Hvorfor?* I dag må man ha jobbet seks av de siste ni månedene for å ha rett til betalt foreldrepermisjon. Var dette viktig for deg før du fikk barn? *Hvorfor var det viktig/ikke viktig?*

Har du hatt jobber hvor det ikke var mulig å kombinere med å ha barn? Hva var det som var vanskelig?

Kan du fortelle om forsørgerrollene hos dere og hvordan dere kom fram til denne fordelingen? Er det en av dere som er hovedforsørger, eller deler dere likt? Er dette en fordeling du er fornøyd med?

Kan du fortelle hvordan dere har gjort det med foreldrepermisjonen? Hadde du foreldrepermisjon? Hvor lenge var du borte fra jobben i den forbindelse? Fikk du noen reaksjoner fra kolleger eller arbeidsgiver på lengden permisjon du tok? Hvordan har du og din partner fordelt permisjonen? Eventuelt hvorfor ble det slik? Er det noe du ville gjort annerledes?

Hvilken betydning hadde ordninger som foreldrepermisjoner, kontantstøtte og barnehageplass for deg når du skulle få barn?

Hvilken betydning tror du disse ordningene har for at folk kan få de barna de ønsker seg?

PAR-RELASJONEN

Kan du beskrive det "perfekte" parforhold å få barn i? Hvordan synes du et parforhold bør være for å få barn i det?

Kan du fortelle hvordan temaet barn kom opp mellom dere? Hvem fikk først tanken/ideen om eget barn? Ønsket dere barn like mye? *Var det viktig for deg at dere skulle ønske barn like mye?*

- Var det en avgjørelse? Hvordan ble avgjørelsen tatt? *(I tilfelle 'tilfeldig': Hvordan var din første reaksjon? Og partnerens?)*
- Diskuterte dere? Var det en av dere som hadde sterkere meninger enn den andre?
- Synes du det å få barn bør være en felles avgjørelse, eller kan kvinnen eller mannen bestemme mest? *Hvorfor/hvorfor ikke?*

Hvor mange barn ønsker du deg? *Hvorfor?*

- Er du og partneren din enige?
- Er det noe ved din livssituasjon – jobb, økonomi, partner, helse – som kan få deg til å få færre barn enn du ønsker deg?

Er det forskjell på diskusjonen i forhold til første barn og senere barn?

Synes du man kan få barn alene? *Hvorfor, hvorfor ikke?*

Kunne du fått barn alene? *Hvorfor? Hvorfor ikke?*

Var det viktig for deg å få egne, biologiske barn? *Hvorfor? Hvorfor ikke?*

- Kunne du vurdert å bruke alternative måter å få barn på, hvis du ikke hadde fått det til selv? Som fertilitetsbehandling eller adopsjon?

Kan du fortelle om betydningen det har vært for deg å få barn?

- Med tanke på forholdet mellom deg og partneren din?
- Med tanke på familie,
- Med tanke på eget liv, hvordan du ser på deg selv, etc.?

SOSIALT NETTVERK

Kan du beskrive din nære omgangskrets når det gjelder familiesituasjon? Har noen i din nære omgangskrets fått barn? *Hvem ('bestevenn-inne(r)), hvilken alder? Har noen ikke fått barn? Hvem?*

Kan du fortelle om familien din?

Har du søsken? Hvis ja: Hvor mange? Yngre/eldre enn deg?

Har dine søsken barn? *Hvor mange?*

Kan du fortelle noe om det har vært forventninger til at du/dere skal få barn?

Har familien din eller partners familie forventninger til at du/dere skal få barn? *Er det andre i omgangskretsen som har det?*

Kan du fortelle om dine kollegaer?

Har dine kollegaer barn? Er barn ofte et tema i lunsjen på jobben?

Kan du si noe om når og hvor ofte tema barn kom opp i samtale, før egne barn? Snakket du med venner om barn, før dere fikk egne barn? *Venner? Familie? Partner? Kolleger? Når (alder) begynte dere å snakke om barn? Hvis dere ikke snakket: hva tror du er grunnen til at dere ikke snakket om å få barn?*

Kan du beskrive familiesituasjon til de du/dere omgås med?

Er dere ofte sammen med andre som har barn? Var du ofte sammen med venner som hadde barn før du fikk barn selv? Er dere ofte sammen med andre som *ikke* har barn?

Har det å få barn noen betydning for vennskap? Snakker dere om barn med venner som har/ikke har barn?

Synes du vennskapet med xxx (barnløs, eller ønsker ikke barn) er like sterkt etter at du selv fikk barn, som før?

Når var du sist i kontakt med xxx (barnløs). Hvilken type kontakt var det (telefon, samvær)?

Kan du beskrive holdningene til barn i din omgangskrets? Hvordan opplever du holdningene til barn i din omgangskrets? Er det noen som ikke ønsker seg barn i det hele tatt? Hva synes du om det?

Kan du beskrive livet ditt om du ikke hadde fått barn? Hvordan tror du livet ditt ville vært om du ikke fikk barn? *I forhold til partner, familie, venner, jobb, fritid? Positivt eller negativt? Hva vinner du? Hva går du glipp av?*

Gir det å ha barn økt status i samfunnet vårt? I så fall – hvordan da?

GENERELLE BETRAKTNINGER

Tenker du på det å få barn som et valg? Eventuelt hva legger du i det at det er et valg?

Er det å få barn/tidspunktet for å få barn noe som kan planlegges? Hvordan skjer det?

Synes du det å få barn er en del av livet man burde planlegge?

Hva er den ideelle alderen for å få barn? Når er man for ung til å få barn? Når er man for gammel?
Hvorfor?

Finnes det et press for å få barn? I tilfelle ja: *Hvor kommer presset fra? Hvordan merker du presset?*

Er det noe du vil legge til?

Intervjuguidealternativ B – Informanter uten barn

BAKGRUNN

Kan du fortelle om bakgrunnen din?

Hvor gammel er du?

Har du utdanning? *Lengde/type?*

Hvordan er din jobbsituasjon? *Type jobb, fast/midlertidig, deltid/heltid/overtid, lønn, lønnsnivå?*

Hvordan er din familiesituasjon? *Enslig, gift, samboer?*

Har du partner? Partners alder? Hvor lenge har dere vært sammen? Bodd sammen? Partners arbeidssituasjon?

Ønsker du deg barn? *(Hvis absolutt ikke ønsker barn, uansett omstendigheter, fortsett med guide C.)*

Hva må til for at du/dere skal få barn? Er det noe som må være på plass først? *Jobb, bolig etc, men også ikke-økonomiske ting som være kjærester, reise etc.*

ØKONOMI/UTDANNING

Kan du beskrive betydningen jobben har for deg? Hva betyr jobben din for deg?

Fortell hva du gjør om 5-10 år? Hvordan tror du din jobbsituasjon vil være de nærmeste årene? *Arbeidstid, stilling, karriere, lønn?*

Er det noe som har fått deg til å vente med barn? *For eksempel utdanning, jobb, partner?*

Kan du fortelle hva som er viktig for deg før du får barn? I forhold til økonomi, tidspunkt, jobb. Hvordan skal din økonomi helst være når du skal ha barn? Er det noe av dette du opplever at du ikke har i dag? Tror du at du kan få barn på det tidspunktet som passer deg best? Er det viktig for deg å jobbe en stund før du får barn? *Hvorfor?*

I dag må man ha jobbet seks av de siste ni månedene for å ha rett til betalt foreldrepermisjon. Tror du det vil være viktig for deg å opparbeide deg denne retten før du får barn? *Hvorfor er det viktig/ikke viktig?*

Om du hadde fått barn nå, kunne du ha fortsatt i den jobben du har? Kunne du hatt samme arbeidstid(sordning)? *Hvis nei: hvorfor ikke?* Hvordan er dette for din partner – kunne hun/han fortsatt i samme jobb – med samme arbeidstid(sordning)? Er dette noe dere har diskutert? Tror du en eller begge må gjøre endringer i forhold til jobben sin?

Har du hatt jobber hvor det ikke hadde vært mulig å kombinere med å ha barn? I så fall, hvilken jobb har det vært? Hva var det som ville vært vanskelig å kombinere med å få barn?

Kan du snakke litt om forsørgerroller og hvordan du tror det vil bli hos dere? Hvis/når dere får barn, tror du en av dere vil være hovedforsørger, eller vil dere dele likt? Hva tror du vil påvirke fordelingen deres?

Hva er dine tanker rundt foreldrepermisjon? Hvor lenge tror du det er greit å være borte fra jobben din i forbindelse med en eventuell foreldrepermisjon? Tror du at du vil gå glipp av noe på jobben mens du er borte? Kommer du og partner til å dele på permisjonen? Hvordan da? Hvorfor velger dere å gjøre det sånn?

Hvilken betydning har ordninger som foreldrepermisjoner, kontantstøtte og barnehageplass for dine planer om å få barn?

Hvilken betydning tror du disse ordningene har for at folk kan få de barna de ønsker seg?

PAR-RELASJONEN

Kan du beskrive det "beste" parforhold å få barn i? Hvordan synes du parforholdet ditt bør være for å få barn i det?

Hvis partner:

Kan du fortelle litt om tema barn mellom deg og din partner? Har du og partneren din diskutert det å få barn?

- I tilfelle nei: Hvorfor er det ikke et tema?

- I tilfelle ja: - Hvordan kom barn opp som tema mellom dere? Hvem fikk først tanken/ideen om eget barn? Hvordan reagerte den andre?

Er dere enige eller uenige? Har en av dere sterkere meninger enn den andre?

- Tror du en av dere vil ha sterkere innflytelse på avgjørelsen, som kommer til å 'bestemme' mest?
- Synes du det å få barn bør være en felles avgjørelse, eller kan kvinnen eller mannen bestemme mest? *Hvorfor/hvorfor ikke?*
- Er det viktig for deg at partneren din er enig med deg? *At hun/han ønsker det/ikke ønsker det like mye som deg?*

Hvis ikke partner:

Fortell litt om tema barn i forhold til en fremtidig partner? Vil det være viktig for deg at en fremtidig partner ønsker seg barn? *Vil du for eksempel gå inn i et forhold med noen som klart sier at hun/han ikke ønsker seg barn?*

Synes du det å få barn bør være en felles avgjørelse, eller kan kvinnen eller mannen bestemme mest? Hvorfor?

Alle, både med og uten partner:

Hvor mange barn ønsker du deg? *Hvorfor?* Er det noe som kan føre til at du får færre barn enn du ønsker deg? *Hvis partner: Er du og partneren din enige om antall barn?*

Synes du man kan få barn alene? *Hvorfor, hvorfor ikke?*

Kunne du fått barn alene? *Hvorfor, hvorfor ikke?*

Er det viktig for deg å få egne biologiske barn? *Hvorfor? Hvorfor ikke?*

- Kunne du tenke deg alternative måter å få barn på, som fertilitetsbehandling eller adopsjon?

Hva tror du det å få barn vil *bety* for deg –

- Med tanke på forholdet til deg og partneren din?
- Med tanke på familie?
- Med tanke på eget liv, hvordan du ser på deg selv etc?

SOSIALT NETTVERK

Kan du beskrive din nære omgangskrets når det gjelder barn eller ikke barn?

Har noen i din nære omgangskrets fått barn? *Hvem ('bestevenn-inne(r)), hvilken alder? Har noen ikke fått barn? Hvem?*

Kan du fortelle litt om familien din?

Har du søsken? Hvis ja: Hvor mange? Yngre/eldre enn deg?

Har dine søsken barn? *Hvor mange?*

Kan du fortelle om det er noen forventninger til at du/dere skal få barn?

Har familien din eller partners familie forventninger til at du/dere skal få barn? *Er det andre i omgangskretsen som har det?*

Kan du fortelle om dine kollegaer?

Har dine kollegaer barn? Er barn ofte et tema i lunsjen på jobben?

Hvem snakker du med om barn og det å få barn? *Venner? Familie? Partner? Arbeidskolleger? Hva handler samtalene om? Hvis dere ikke snakker om det å få barn: Hvorfor ikke, tror du?*

Har det noen betydning for forholdet ditt med vennene dine at de får barn?

Er forholdet deres like godt som før de fikk barn? Snakker dere mye om barna? Hva snakker dere om da?

Er du ofte sammen med barn?

Synes du det er hyggelig å være sammen med dine venners barn? Eller er det noe du helst unngår?

Liker du å ha barn rundt deg?

Betydde det at dine venner fikk barn, noe for ditt eget ønske om barn? Hvordan var dette for din partner?

Er det noen du kjenner som ikke vil ha barn? Hva synes du om det?

Kan du beskrive livet ditt om du ikke fikk barn?

Hvordan tror du livet ditt ville vært om du ikke fikk barn? I forhold til partner, familie, venner, jobb, fritid? Positivt eller negativt? Hva vinner du? Hva går du glipp av?

Gir det å ha barn økt status i samfunnet vårt? I så fall – hvordan da?

GENERELLE BETRAKTNINGER

Tenker du på det å få barn som et valg? Eventuelt hva legger du i at det er et "valg"

Er det å få barn/tidspunktet for å få barn noe som planlegges? Hvordan skjer det?

Synes du det å få barn er en del av livet man burde planlegge?

Hva er den ideelle alderen for å få barn? Når er man for ung? Når er man for gammel? *Hvorfor?*

Finnes det et press for å få barn? I tilfelle ja: *Hvor kommer presset fra? Hvordan merker du presset?*

Er det noe du vil legge til?

Intervjuguide C – Informanter som ikke ønsker barn

Fortsetter her etter at intervjuet har fulgt bakgrunnsspørsmål i *Intervjuguide B* frem til spørsmålet om informanten ønsker barn.

BAKGRUNN

Kan du fortelle om bakgrunnen din?

Hvor gammel er du?

Har du utdanning? *Lengde/type?*

Hvordan er din jobbsituasjon? *Type jobb, fast/midlertidig, deltid/heltid/overtid, lønn, lønnsnivå?*

Hvordan er din familiesituasjon? *Enslig, gift, samboer?*

Har du partner? Partners alder? Hvor lenge har dere vært sammen? Bodd sammen? Partners arbeidssituasjon?

ØKONOMI/ARBEIDSLIV/UTDANNING

Kan du beskrive betydningen jobben har for deg? Hva betyr jobben din for deg?

Fortell meg hva du gjør om 5-10 år? Hvordan tror du din jobbsituasjon vil være de nærmeste årene? *Arbeidstid, stilling, karriere, lønn?*

Er det noe i tilknytning til arbeidslivet eller økonomi som gjør at du ikke ønsker barn? *For eksempel utdanning, jobb, partner?*

Ville det ha vært mulig å kombinere den jobben du har nå med det å ha barn? *Hvis nei: hvorfor ikke?*

HVIS PARTNER: Hvordan er dette for din partner – kunne hun/han fortsatt i samme jobb – med samme arbeidstid(sordning)? Er dette noe dere har diskutert? Tror du en eller begge må gjøre endringer i forhold til jobben sin?

Har du hatt andre jobber hvor det ikke hadde vært mulig å kombinere med å ha barn? I så fall, hvilken jobb har det vært? Hva var det som ville vært vanskelig å kombinere med å få barn?

Hvilken betydning tror du ordninger som foreldrepermisjoner, kontantstøtte og barnehageplass har for at folk kan få de barna de ønsker seg?

PAR-RELASJON:

Kan du fortelle litt om hvorfor du ikke vil ha barn?

Har du alltid visst at du ikke ville ha barn?

Tror du det kan endre seg hvis livssituasjonen din var annerledes enn i dag? Er det i hele tatt noe som kunne snudd opp ned på denne bestemmelsen?

Hvis partner:

Kan du fortelle hvordan tema barn har vært mellom deg og din partner? Har du snakket med din partner om det å få barn/ikke få barn?

I tilfelle nei: Hvorfor er ikke det et tema?

I tilfelle ja: Hvordan kom barn som tema opp mellom dere? *Hvem av dere tok opp temaet barn/ikke barn? Hvordan reagerte den andre?*

Er dere enige eller uenige? *Har en av dere sterkere meninger enn den andre?*

- Er det en av dere som har sterkere innflytelse på avgjørelsen, som 'bestemmer' mest?
- Synes du det å få barn bør være en felles avgjørelse, eller kan kvinnen eller mannen bestemme mest? *Hvorfor/hvorfor ikke?*
- Er det viktig for deg at partneren din er enig med deg? *At hun/han ønsker det/ikke ønsker det like mye som deg?*

Hva synes partneren din om at du ikke ønsker deg barn?

Tror du det på noen måte ville ha forandret forholdet mellom deg og partneren din hvis dere fikk barn? *Hvordan da? Positivt? Negativt?*

Hvis ikke partner:

Hvis du i fremtiden får en partner som ønsker seg barn, vil du da kunne endre din beslutning om ikke å få barn?

Spørsmål for både de som har partner og de som ikke har partner:

Har du tidligere vært i noen parforhold der spørsmålet om barn kom opp?

Hva er det med det barnfrie livet som tiltrekker deg? *Er det noe i livet ditt (familie, venner, jobb, fritid, partner) som ville gått tapt eller blitt annerledes med barn? Hva da?*

SOSIALE RELASJONER

Fortell om din nærmeste omgangskrets i forhold til barn eller ikke barn? Har noen i din nære omgangskrets fått barn? *Hvem ('bestevenn-inne(r)), hvilken alder? Har noen ikke fått barn? Hvem?*

Kan du fortelle om familien din?

Har du søsken? Hvis ja: Hvor mange? Yngre/eldre enn deg? Har dine søsken barn? *Hvor mange?*

Kan du fortelle om det har vært noen forventninger til barn? Har familien din eller partners familie forventninger til at du/dere skal få barn? *Er det andre i omgangskretsen som har det?*

Fortell litt om dine kollegaer? Har dine kollegaer barn? Er barn ofte et tema i lunsjen på jobben?

Hvem snakker du om det å ikke få barn med? *Venner? Familie? Arbeidskolleger? Er dette folk som har barn selv eller som ikke har barn selv? Hva handler samtalene om?*

Har det noen betydning for forholdet ditt med vennene dine at de får barn? *Er forholdet deres like godt som før de fikk barn? Snakker dere mye om barna? Hva snakker dere om da?*

Hva slags aktiviteter gjør du sammen med de i omgangskretsen som ikke har barn?

Er det noen andre du kjenner som ikke vil ha barn? *Snakker dere om dette? Har dere like meninger og erfaringer?*

Gir det å ha barn økt status i samfunnet vårt? I så fall – hvordan da?

GENERELT:

Tenker du på det å få barn eller å ikke få barn som et valg? Eventuelt hva legger du i at det er et ”valg”?

Synes du det å få barn/det å ikke få barn er en del av livet man burde planlegge?

Hvilke planer har du for livet ditt? Kunne du hatt de samme planene hvis du ønsket deg barn?

Opplever du at det er greit å ikke ønske seg barn? Får du reaksjoner fra omgivelsene?

Er det forskjell på menn og kvinner her? *Reagerer menn og kvinner forskjellig på valget ditt? Tror du det er annerledes å være mann og ikke ønske seg barn enn å være kvinne og ikke ønske seg barn? (Finnes det et press for å få barn? I tilfelle ja – Hvor kommer presset fra? Hvordan merker du presset?)*

Er det noe du vil legge til?